

ULUSLARARASI

AF ÖRGÜTÜ

2022/23 RAPORU

DÜNYADA İNSAN HAKLARININ DURUMU

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ

Uluslararası Af Örgütü herkesin insan haklarına erişebildiği bir dünya için kampanyalar düzenleyen on milyondan fazla kişinin oluşturduğu küresel bir harekettir. Vizyonumuz, herkesin İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve diğer uluslararası insan hakları standartları ile güvence altına alınan haklarına erişmesidir. Uluslararası Af Örgütü hükümetlerden, siyasi ideolojilerden, ekonomik çıkarlardan ve dinlerden bağımsızdır. Gelirlerinin büyük çoğunluğunu üyelik gelirleri ve bağışlar oluşturur.

Uluslararası Af Örgütü tarafsızdır. Egemenlik, toprak anlaşmazlıkları veya kendi kaderini tayin hakkının uygulanması için kabul edilebilecek uluslararası siyasi veya hukuki düzenlemeler gibi konularda tavır almaz. Bu rapor, yıl boyunca gözlemlediğimiz ülkelere göre düzenlenmiştir. Genel itibariyle bunlar, toprakları üzerinde insan haklarının durumuna ilişkin hesap verebilir konumda olan bağımsız devletlerdir.

İlk kez 2023 yılında Uluslararası Af Örgütü tarafından yayımlanmıştır.

Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom

© Amnesty International 2023

İndeks: POL 10/5670/2023

ISBN: 978-0-86210-502-0

Bu kitabın bir katalog kaydı
British Library'de bulunmaktadır.

Orijinal dili: İngilizce

Aksinin ifade edildiği durumlar haricinde, bu belgenin içeriği Creative Commons (alıntı, gayriticari, türetilmez, uluslararası 4.0) tarafından lisanslıdır. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Daha fazla bilgi için sitemizdeki izinler sayfasını ziyaret edebilirsiniz: www.amnesty.org

Bu rapor, Uluslararası Af Örgütü'nün 2023 yılı boyunca yaptığı çalışmaları ve kaygılarını belgelemektedir.

Raporda herhangi bir ülke ya da bölge hakkında bir konu başlığı bulunmaması Uluslararası Af Örgütü'nün üzerinde çalıştığı insan hakkı ihlallerinin yıl içerisinde söz konusu yerde olmadığı anlamına gelmez. Ülkeler hakkındaki bölümlerin uzunluğu, Uluslararası Af Örgütü'nün herhangi bir ülke hakkında izlediği konuların kapsamı ve derinliği açısından değerlendirilemez. Bir ülke değerlendirmesinde devlet veya hükümet başkanının kimliğinin belirtilmesi, hiçbir şekilde yönetici birimin meşruiyetiyle ilgili bir beyan olarak anlaşılabilir.

ULUSLARARASI

AF ÖRGÜTÜ

RAPORU 2022/23

DÜNYADA İNSAN HAKLARININ DURUMU

İÇİNDEKİLER

YILLIK RAPOR 2022/23

Kısaltmalar vi
Önsöz viii
Küresel Değerlendirme 12
Bölgesel Değerlendirmeler 19
Afrika Bölgesel Değerlendirmesi 20
Amerika Kıtası Bölgesel Değerlendirmesi 28
Asya Pasifik Bölgesel Değerlendirmesi 36
Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Değerlendirmesi 45
Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesel Değerlendirmesi 54
Ülke Bilgileri 63
Türkiye 64

KISALTMALAR

AB

Avrupa Birliği

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

AGİT

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AİHM

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

BAE

Birleşik Arap Emirlikleri

BM

Birleşmiş Milletler

BMİHK

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi

BMİHYK

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

BMMYK

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

CEDAW

Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair BM Sözleşmesi

CEDAW Komitesi

Kadınlara Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair BM Komitesi

CIA

Amerika Birleşik Devletleri Merkezi İstihbarat Teşkilatı

COP27

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 27. Taraflar Konferansı

DSÖ

Dünya Sağlık Örgütü

FATF

Mali Eylem Görev Gücü

HDP

Halkların Demokratik Partisi

İMF

Uluslararası Para Fonu

İHD

İnsan Hakları Derneği

İstanbul Sözleşmesi

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi

LGBTİ+

Lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve interseks

MINUSCA

Birleşmiş Milletler Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu

NDC

Ulusal Katkı Beyanı

ODTÜ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

OECD

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

RTÜK

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

SLAPP

Kamusal Katılıma Karşı Stratejik Dava

STÖ

Sivil toplum örgütü

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTB

Türk Tabipleri Birliği

UCM

Uluslararası Ceza Mahkemesi

UNICEF

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

ÖNSÖZ

On yılı aşkın bir süredir insan hakları örgütleri, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygının kalıcı bir şekilde azalmaya başladığı konusunda uyarılarda bulunuyor. 2022 yılında bu düşüş devam etti mi? İnsan hakları için yine felaket bir yıl mıydı? Uluslararası normların çöküşü yeni bir dip noktaya mı ulaştı? Ve eğer öyleyse, küresel toplum bu konuda ne yapmalı?

Şubat 2022'de Rusya, Ukrayna'yı işgal ederek barış içinde yaşayan halkta ve ülkede askeri yıkım başlattı. Aylar içinde sivil altyapı yok edildi, binlerce kişi öldürüldü ve çok daha fazlası yaralandı. Rusya'nın bu saldırısı, küresel enerji krizini hızlandırdı ve gıda üretim ve dağıtım sistemlerinin zayıflamasında rol oynadı. Bu durumun yol açtığı küresel gıda krizi, daha yoksul ulusları ve ırk ayrımcılığına maruz bırakılan toplulukları orantısız etkilemeye devam ediyor.

İşgalden bir haftadan kısa bir süre sonra, UCM Başsavcısı Ukrayna'da işlenen savaş suçlarıyla ilgili soruşturma başlattığını duyurdu. 2 Mart'ta gerçekleşen BM Genel Kurulu'nda ülkelerin ezici bir çoğunluğu Rusya'nın işgalini bir saldırı eylemi olarak kınamak yönünde oy kullandı. Bununla birlikte, uzun süredir mültecileri reddeden Avrupa ülkeleri, koruma arayan Ukraynalılara sınırlarını açtı.

2022 yılı boyunca adalet ve savaş suçları soruşturmalarına uluslararası destek çağrıları yapıldı. Bu dalgayı devam ettiren BM üyesi devletler, Genel Kurul'da, BM Güvenlik Konseyi'nin sistemsel zayıflığının önemli nedenlerinden biri olan veto yetkisine karşı bir karar aldılar.

Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı daha geniş planda bir alarm zili işi görebilir mi? Dünyayı insan hakları ve evrensel değerler etrafında birleştirmek için işe yarayabilir mi?

DAHA ÇOK ÇATIŞMA, DAHA FAZLA ÖLÜM

Etiyopya'daki savaş 2022 yılında da devam etti. Bazı tahminlere göre yüz binlerce kişinin hayatına mâl olarak onu yakın geçmişteki en ölümcül çatışmalardan biri haline getirdi. Sonuçlarının büyük ölçüde gizlendiği bu katliamda Batı Tigray'da Tigray halkı görünmez bir etnik temizliğe maruz bırakıldı.

2022 Batı Şeria'daki Filistinliler için son on yılın en kanlı yılı oldu. Çoğu askeri baskınlar ve gözaltı operasyonlarında olmak üzere aralarında onlarca çocuğun da bulunduğu en az 151 kişi İsrail güçleri tarafından öldürüldü. Myanmar ordusu ülkedeki Karen ve Karenni sivillerini sistematik olarak cezalandırarak yüzlerce kişinin ölümüne ve en az 150.000 kişinin yerinden edilmesine neden oldu. Haiti, Mali, Venezuela, Yemen ve diğer birçok ülkede de insanlar silahlı çatışmalar veya sistemsel şiddet ve buna bağlı insan hakları ihlallerinden olumsuz etkilendi.

DAHA FAZLA İKLİM FELAKETİ, DAHA ÇOK PETROL, DAHA AZ ÇARE

Kontrolsüz iklim krizinin yıkıcı sonuçları 2022 yılında kendini gösterdi. Seller, kuraklıklar, sıcak hava dalgaları ve yangınlar ölümlere, konut ve geçim kaynaklarının kaybına ve gıda güvensizliğinin artmasına yol açtı.

Ancak dünya liderleri Mısır'da, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 27. Taraflar Konferansı (COP27) için bir araya geldiklerinde,

bu felaketler karşısında küresel sıcaklıkları 1,5°C eşliğinin altında tutmak için gerekli önlemleri almayı başaramadı. Devletler ayrıca küresel ısınmanın bir numaralı itici gücü olan fosil yakıtların üretimi ve kullanımı ile mücadele etme konusunda gerekli adımları atmadı.

Bu sıcaklık artışını durdurmaya yönelik küresel işbirliği etkisizdi. Müzakereler, tüm fosil yakıtların aşamalı olarak kaldırılması yönünde önemli taahhütlerle sonuçlanmadı. İklim felaketlerinden en çok etkilenen ülkeler için finansman konusunda bir atılım yapılarak Kayıp ve Zarar Fonu kuruldu. Bu, iklim krizini en yoğun yaşayan insanlar için bir umut ışığı oldu. Bununla birlikte, fon işlevselliğinden çok uzaktı. Varlıklı ülkelerin 2009'dan beri gelişmekte olan ülkelere iklimle ilgili vaat ettiği yıllık 100 milyar ABD doları tutarındaki finansman hâlâ teslim edilmedi.

Diğer yandan, Batılı en büyük altı petrol şirketi 2022'de 200 milyar ABD dolarını aşan vergi öncesi kârla rekor kırdı. Bu olağanüstü birikim, yalnızca Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırılarının enerji fiyatlarını artırmasının sonucunda oluşmadı. Bu durum aynı zamanda fosil yakıt endüstrisinin, üretimlerinin dünya iklimi ve çevreye verdiği zararı bilerek umursamaması ve bu zararı telafi etme ve düzeltici önlemler alma konusundaki değişime kapalı yaklaşımlarının bir sonucuydu.

ÇİFTE STANDART

Önce Covid-19 pandemisi, şimdi de Ukrayna savaşı çifte standartları şiddetlendirdi. Zengin ülkeler, Covid-19 aşılılarını stoklarında biriktirerek ve çok taraflı dağıtım sistemlerini zayıflatarak eşitsizliği daha da derinleştirdiler. 2022 yılında bunun değiştiğini gösteren kanıt çok azdı. Zengin ülkeler, gelişmekte olan ülkeleri ezici borç yüklerinden kurtarmak için harekete geçmedi.

Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı, evrensel değerlere ve onları korumak için tasarlanmış çok taraflı sistemlere karşı da bir saldırıdır. Batı dünyası bu savaşı kazanmak için, sırf kendi çıkarları tehlikede diye diğer ülkelerdeki benzer saldırılara göz yumamaz. Aslında, Batı'nın çifte standardı, Suudi Arabistan ve Mısır'daki insan hakları ihlallerine ilişkin kulakları sağır eden sessizlikleri; diğer çatışmaların, bir kısmı insanlığa karşı işlenen suç kapsamına giren ağır insan hakları etkilerine yönelik tutarsız tepkileri ve bu bölgelerden kaçan mültecilerin korunması konusunda gerekli adımları atmamaları ile gözler önüne serildi.

İsrail ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları'nda 2022 yılında apartheid sistemi daha da görünür hale geldi. Art arda gelen İsrail hükümetleri, daha yüksek sayıda Filistinliyi evlerinden çıkmaya zorlayan, yasadışı yerleşimleri genişleten ve işgal altındaki Batı Şeria'daki mevcut yerleşimleri ve ileri karakolları yasallaştıran politikalar uyguladı. Pek çok Batılı hükümet, bu baskı sistemine bir son verilmesini talep etmek yerine, İsrail'in apartheid sistemini kinayan kişileri saldırmayı seçti. AB'nin, Rusya'nın saldırılarından kaçan Ukraynalı mültecilere açık olan kapıları, Afganistan ve Suriye'deki savaş ve baskılardan kaçanlara kapalıydı. Eylül 2021 ile Mayıs 2022 arasında ABD, 25.000'den fazla Haitiliyi sınır dışı etti ve birçoğunu Siyah karşıtı ırkçılıktan kaynaklanan işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bıraktı ve gözaltına aldı.

Bu tür örnekler, Batı'nın insan haklarına verdiği desteğin seçici ve çıkarıcı olduğunu doğruladı ve Ukrayna'ya verilen küresel desteği zayıflattı. Bu çifte standartlardan çıkar sağlayan sadece Batı değildi. Çin de, Uygurlara ve diğer Müslüman azınlıklara karşı, insanlığa karşı işlenen suç kapsamına giren ağır

insan hakları ihlallerine rağmen BM Genel Kurulu ve BM İnsan Hakları Konseyi'nin uluslararası kınama adımından kaçınmaya devam etti.

HAKLARIN ULUSAL DÜZEYDE KORUNMASI

Dünyanın Rusya'nın saldırı eylemine tepkisinin, değerlere dayalı bir uluslararası sistem ve hukukun üstünlüğü bakımından yeni bir çağın başlangıcına işaret ettiği savı, devletlerin kendi ülkelerinde insan haklarını koruma konusundaki gözle görülür gerilemeyle zayıfladı.

Brezilya, Kanada, İsveç, Tanzanya, Vietnam gibi ülkelerde, devletler yerli halkların topraklarını, şirketler veya devlet eliyle kamulaştırmaya karşı koruyamadığı için yerli halkların hakları ihlal edildi.

ABD Yüksek Mahkemesi, kürtaj erişimini anayasal güvence altına alan ve uzun yıllardır yürürlükte olan kararı bozarak milyonlarca kadın, kız çocuk ve diğer insanlar için yaşam, güvenlik ve ayrımcılıktan muaf olma hakkı gibi önemli hakların kullanılmasına tehdit oluşturdu. Afganistan'da Taliban, kadınların ve kız çocukların eğitim, çalışma ve özerklik haklarını engelleyen aşırı sert kısıtlamalar getirdi ve kadınların erkeklere itaat etmesi gerektiğini alenen ilan etti. İran'da "ahlak polisi" başörtüsünü yanlış taktığı için Mahsa Amini'yi öldürerek ülke çapında çok sayıda kadının ve kız çocuğun yaralandığı, gözaltına alındığı veya öldürüldüğü protestoların başlamasına neden oldu.

Protesto etme ve kendimizi ifade etme özgürlüklerimizdeki aşınma, 2022 yılında tam bir heyelan durumuna geldi. Rusya'da medya kuruluşları, sadece Ukrayna'daki savaştan bahsettikleri için dava edildi ve kapatıldı. Afganistan, Etiyopya, Myanmar, Rusya ve dünyanın onlarca ülkesinde gazetecilere hapis cezası verildi. Teknoloji; susturma, halkın toplanmasını önleme veya dezenformasyon için birçok kişiye karşı silah olarak kullandı. Barışçıl protestocular İran, Peru ve Sri Lanka'da gördüğümüz gibi coplardan, göz yaşartıcı gaza ve atış mühimmatlarına sürekli büyüyen bir silah deposuyla karşı karşıya kaldı; Birleşik Krallık'taki mevzuat, barışçıl protesto hakkını azaltırken polisin gücünü artırdı.

Afgan kadınların Taliban yönetimini protesto etmek için sokaklara çıkması ve İranlı kadınların ülkenin kadın haklarına aykırı zorunlu başörtüsü yasalalarını protesto etmek için saçlarını keserken çekilmiş videolarını paylaşmaları gibi ikonik başkaldırı eylemlerine tanık olduk. Bu tür baskılar karşısında binlerce insanın mektup yazmak, dilekçe imzalamak ve sokağa çıkmak için bir araya geldiğini bilmek bizi bir nebze rahatlatılabilir. İktidardakilere, değişim talep etme ve özgürce ve kolektif olarak bir araya gelme haklarımızın elimizden alınmayacağını hatırlatmak gerekir.

SONUÇ OLARAK

2022 yılı uluslararası düzen için bir dönüm noktası olmuş olabilir. Bu yıl ABD ve diğer Batılı güçlerin işbirliği yaptığı Atlantik ittifakının yenilediğine tanık olduk. Daha bir yıl önce, 2021'de Afganistan'ın kaotik biçimde çekilmesinin ardından, bunun olacağını hayal etmek bile zordu.

Ne var ki insan hakları cephesinde bir dönüm noktası olmadı. Aksine, düşüş kontrolsüz devam etti. Rusya'nın saldırıları, onlarca yıldır uluslararası hukuku ceza almaksızın çiğneyen güçlü devletler tarafından zaten zayıflamış olan uluslararası çok taraflı sistemi daha da istikrarsızlaştırmaya hizmet etti. Savaş, hem kaynakları hem de dikkatleri iklim krizinden, uzun süredir devam eden

diğer çatışmalardan ve dünyanın dört bir yanında insanların çektiği acılardan uzaklaştırdı.

Batı'nın Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline verdiği tepkiler, kendi çifte standartlarının ve BM Şartı'nın diğer pek çok ihlaline karşı sonuçsuz kalan tepkilerinin altını çizdi. Bu da istikrarsızlığı ve cezasızlığı körükledi.

Rusya'nın saldırı savaşı dünyanın geleceği için bir şey gösteriyorsa, o da etkili ve tutarlı bir şekilde uygulanan, kurallara dayalı bir uluslararası düzenin önemidir. Ukrayna'yı destekleyen koalisyona liderlik edenler, dünya nüfusunun çoğunluğuna fayda sağlayan uluslararası bir sisteme yeniden bağlılık için çabalarını artırmalı ve başka ortaklıklar geliştirmelidir.

2023, bir dünya savaşının küllerinden yaratılan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 75. yıl dönümü. Milyonlarca insanın hayatı pahasına gelen özgürlükleri ve ilkeleri hayata geçirmek için dünyanın bir kez daha yanmasını beklemeyelim. 2023, insan haklarını savunmak için bir dönüm noktası olmalı: Dünya liderlerinin bundan azına karşılık gelecek her adımı, dünyayı uçuruma sürükleyebilecek bir ihanettir.

AGNÈS CALLAMARD,

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ GENEL SEKRETERİ

KÜRESEL DEĞERLENDİRME

2022 yılı yeni çatışmaların başladığı ve süregelen çatışmaların devam ettiği bir yıl oldu. Uluslararası insancıl hukuk ihlalleri, sahada ağır insani felaketlere yol açtı. Çatışmaların insan haklarına etkileri, onlardan kaçan insanların korunması, hatta insanlığa karşı suç teşkil eden diğer ihlallere ilişkin uluslararası müdahaleler tutarsızdı. Bu ihlaller; protestolar dahil ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüklerinin sert bir şekilde bastırılmasını içeriyordu. Bu tür baskıların yükünü genellikle insan haklarını savunanlar taşıdı.

Diğer yandan, hukuki korumanın iyileştirilmesine yönelik bazı adımlar atılmış olsa da, kadınlara, kız çocuklara ve LGBTI+'lara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet küresel bir sorun olmaya devam etti. Kürtaj hakkı konusunda bazı bölgelerde ilerlemeler bazı bölgelerdeyse gerilemeler kaydedildi. Birçok ülke Covid-19'un gölgesinden çıkmaya başlarken bazıları pandeminin etkilerini yaşamaya devam etti. Sürdürülemez borç seviyeleri, çatışma, iklim değişikliği ve pandeminin etkisiyle ortaya çıkan ekonomik krizler, yaşam maliyetinde ve gıda güvensizliğinde hızlı artışlara neden oldu. Zorluklar en çok ötekileştirilen kişileri orantısız etkiledi ve eşitsizliğin artmasına neden oldu.

Birbiryle derinden bağlantılı olan bu meseleler Uluslararası Af Örgütü'nün 2022'de 156 ülke üzerinde yaptığı araştırmada güçlü bir şekilde kendini gösterdi. Muhalefetin bastırılması, çatışmalara giden yolu kolaylaştırdı. 2021 yılında gerçekleşen silahlı çatışma ve darbeler, sivil toplum üzerindeki baskıların artmasına neden oldu. Silahlı çatışmalar kadınlara ve kız çocuklara yönelik cinsel şiddeti de artırdı. Savaş, siyasi krizler, artan yaşam maliyetleri, kürtaj hakkına getirilen kısıtlamalar, kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılık protestoların önemli itici güçleri oldu. Uluslararası Af Örgütü'nün araştırması, bu ihlallerin bazılarında, teknoloji devi şirketlerin (Big Tech) iş modelinden kaynaklanan ve giderek artan ciddi zararları ortaya çıkardı ve iklim krizi ve çevre tahribatı ile mücadele etmek için daha cesur adımlar atılması gerektiğini vurguladı.

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN VE HAREKET HALİNDEKİ İNSANLARIN HAKLARININ İHLALI

Dünyanın pek çok bölgesinde yeni çatışmalar başladı veya uzun süreli çatışmalar devam etti. Hükümet güçleri ve silahlı gruplar, bazı durumlarda savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamına giren uluslararası insancıl hukuk ihlalleri ve insan hakları ihlalleri işledi.

Avrupa'da Rusya kuvvetleri Ukrayna'ya saldırdı ve ülkeyi işgal etti. Yargısız infazlar, gelişigüzel saldırılar ve kış aylarında ülkenin enerji altyapısını hedef alarak sivil halka yönelik saldırılar gerçekleşti. Afrika'da Etiyopya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Sahel bölgesinde savaşan hükümet güçleri ve silahlı gruplar, toplu katliamları da içeren saldırılarda binlerce sivilin ölümüne neden oldu. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Libya, Suriye ve Yemen'de uzun süredir devam eden çatışmalarda ve Ağustos ayında İsrail ile Filistinli bir silahlı grup arasındaki silahlı çatışmalarda sivillerin öldürülmesine ve yaralanmasına neden olan gelişigüzel hava saldırıları ve diğer hukuka aykırı saldırılar yapıldı. Taliban'ın önceki yönetimin ve güvenlik güçlerinin üyelerine karşı planlı misilleme saldırıları düzenlediği Afganistan'da da savaş suçları işlendi.

Cinsel şiddet suçu farklı bölgedeki çatışmalarda işlendi ve bazen savaş silahı olarak kullanıldı. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde ve Güney Sudan'da onlarca kadın ve kız çocuğun, hükümet güçleri ile silahlı gruplar arasındaki çatışmalarda veya silahlı grupların saldırılarında tecavüze maruz bırakıldığı bildirildi. Etiyopya'da, Tigray güçleri çatışmalar sırasında çok sayıda tecavüz ve diğer cinsel şiddet suçu işledi. Ukrayna'da, Rusya güçlerinin cinsel şiddet uyguladığına

yönelik raporlara ek olarak, sağlık tesislerine yönelik saldırılar anne sağlığı hizmetlerinin büyük ölçüde azalmasına neden olduğu için, kadınların toplumsal cinsiyete özgü diğer tehditlerle de karşı karşıya kaldığı tespit edildi.

Olumlu bir hamle olarak, BM Genel Kurulu'ndaki devletlerin çoğunluğu Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırılarını kınadı ve BM İnsan Hakları Konseyi bu işgalin ardından hızla bir soruşturma komisyonu kurmak için harekete geçti. BM Güvenlik Konseyi yaşanan çatışmalarda harekete geçmekte başarısız olduğundan, BM Genel Kurulu Nisan ayında, BM Güvenlik Konseyi'nde veto gücüne sahip daimi üyelerinin bu hakkı kullanması halinde açıklama yapmasını talep eden kararı kabul etti. Genel Kurul, Rusya'nın Güvenlik Konseyi'nin Ukrayna'nın kısmen işgal altındaki dört bölgesini ilhak etme kararının Eylül ayında geri alınmasını talep eden kararını engellemek için veto yetkisini kötüye kullanmasının ardından toplandı.¹ Genel Kurul girişimi kınadı, geçersiz ve hukuka aykırı buldu. Fakat, Rusya'nın kendi çıkarlarına hizmet eden bu adımı, çatışma durumlarında yaşanan ihlallere seçici yaklaşımın tek örneği değildi.

Batıdaki devletler, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (UCM) Ukrayna'daki savaş suçları iddialarını soruşturma çabalarını desteklediğini ifade etti ama bu devletlerin bir kısmı farklı olaylarda aynı duruşu sergilemedi. Birleşik Krallık UCM'ye ilave destek tahsis etti. ABD, Roma Statüsü'nü onaylamamasına ve İsrail gibi siyasi müttefikleri veya Afganistan ve Irak'taki ABD vatandaşlarını içeren soruşturmalara karşı çıkmasına rağmen siyasi destek sağladı. 20. yılında UCM'nin eylemleri, ilkelerinin herhangi bir durumda veya bölgede uluslararası hukuk kapsamındaki suçların mağdurlarına eşit şekilde uygulanıp uygulanmadığı sorunu gündeme getirdi. UCM, Ukrayna'daki duruma ilişkin önemi yadsınamaz soruşturmasını kamuoyunda yaygın olarak duyururken, Nijerya ve Filistin'deki durumlar gibi diğer soruşturmalara çok daha az kaynak ayırdı.² Bir başka tutarsızlık örneği ise, BM İnsan Hakları Konseyi'nin Ukrayna'daki ihlalleri haklı olarak anırken, Yemen'deki çatışmalara ilişkin anlamlı adımlar atmaması ve hesap verebilirlik anlamında büyük bir sorumsuzluk sergilemesiydi.

İnsan hakları savunucuları ve örgütleri ile bazı hükümetler, şirketleri ihlalleriyle yüzleştirecek adımlar attı; buna rağmen bazı şirketler çatışma bağlamındaki ihlallerde kolaylaştırıcı rol oynadı. Uluslararası Af Örgütü şirketlerin, Myanmar ordusu tarafından sivillere yönelik hava saldırılarında kullanılacak havacılık yakıtı ithalatı ve dağıtımındaki rolünü belgeledi. Bunun üzerine, bazı ilgili şirketler Myanmar'daki ticari faaliyetlerle ilişkilerini kestiklerini veya faaliyetlerini durdurduklarını açıkladılar. Uluslararası Af Örgütü ayrıca Meta'nın (Facebook ve Instagram'ın sahibi) algoritmalarının ve iş uygulamalarının Arakanlı karşıtı içerikleri güçlendirerek Myanmar ordusunun Arakanlılara karşı hareketini kolaylaştırdığını, böylece 2017'deki ciddi insan hakları ihlallerinde önemli rol oynadığını tespit etti.

Silahlı çatışmalar tahmin edilebileceği gibi geniş çaplı mülteci hareketlerine ve ülke içinde yerinden edilmelere neden oldu. Rusya saldırılarından kaçan Ukraynalı mültecilere açık kapı politikası, dünyanın en zengin bloklarından biri olarak AB'nin koruma arayan çok sayıda insanı kabul etme ve sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmetlere erişimlerini sağlama kapasitesinin çok daha fazla olduğunu gösterdi. AB'nin bu yaklaşımı, bölge dışından gelerek koruma arayan insanlara yönelik yaklaşımından belirgin şekilde farklıydı ve bu durum derin ırkçılık ve ayrımcılığı gözler önüne seriyordu. Mülteciler ve göçmenler hem kara hem de deniz sınırlarında zorla, yargısız ve bazen şiddet kullanılarak geri gönderildi; bazıları Libya gibi geçiş ülkelerinde işkence ve diğer ihlallere maruz bırakıldı. Birçoğu ölüme terk edildi.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da mültecilere yönelik koruma zayıflatıldı. Lübnan yetkilileri, Suriyelilerin sözde "gönüllü geri dönüşlerini" artırdı. Amerika kıtasında birçok ülkede uluslararası koruma sistemlerinin sağlam olmaması, silahlı şiddet ve diğer krizlerden kaçan ve sayısı hızla artan insanları korumasız bırakmaya devam etti. Eylül 2021 ile Mayıs 2022 arasında ABD, 25.000'den fazla Haitiliyi sınır dışı etti ve birçoğunu Siyah karşıtı ırkçılıktan kaynaklanan işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bıraktı.

Silahlı çatışmaların tarafları uluslararası insancıl hukuka saygı göstermeli, ihlal iddialarını soruşturmalı ve şüpheli faileri yargulamalıdır. Diğer devletler de çatışmaların taraflarına bu yönde devamlı baskı yapmalıdır. Devletler ayrıca kadınları ve kız çocukları çatışma kaynaklı cinsel şiddetten korumak için özel önlemler alınmasını sağlamalı ve kadınların çatışma çözümü ve barış inşasına tam ve eşit katılımının önemini vurgulayan 1325 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı'nın uygulanması için harekete geçmelidir. UCM, soruşturmalara tahsis edilen fonların ayrımcı olmayan bir şekilde dağıtılmasını sağlamalıdır. Devletler, zulümden kaçan herkesin güvenliğini ve uluslararası korumaya erişimini sağlamalı ve koruma arayan insanlara yönelik uygulamalarında çifte standarda son vermelidir.

İFADE, ÖRGÜTLENME VE TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Muhalefetin ve sivil toplumun bastırılması, tüm dünyada insan haklarına yönelik temel eğilimlerden biri olmaya devam etti.

İfade ve örgütlenme özgürlüklerini hedef alan baskıların bir kısmı silahlı çatışmalarla ilişkilendirildi. Rusya'da çıkarılan yeni mevzuatla, Ukrayna'daki savaşın eleştirilmesi bilfiil yasaklandı. Binlerce idari ve cezai yargılama başlatıldı ve onlarca bağımsız medya kuruluşu kapatıldı. Etiyopya'da yetkililer medya çalışanlarını keyfi olarak tutukladı ve sivil toplum kuruluşlarının barış çağrısını yapma çabalarını engelledi.

Bazı ülkelerde ise hükümetin silahlı olarak ele geçirilmesiyle baskılar arttı. Afganistan'da Taliban yetkilileri, 2021'de ülkeyi ele geçirdikten sonra kendileriyle ilgili eleştirel haberler yaptıkları için gazetecileri keyfi alıkoyma, işkence ve diğer türde kötü muamelelere maruz bıraktı. Myanmar'da, 2021 yılında gerçekleşen darbeyle yönetime el koyan askeri yetkililer onlarca medya çalışanını gözaltına aldı, bağımsız medya kuruluşlarına yönelik yasaklamalara devam etti ve STÖ'lerin meşru çalışmalarına, uyulmadığı takdirde hapis cezası öngören kısıtlamalar getirdi. 2020 ve 2021 yıllarında darbelerin meydana geldiği Mali'de yetkililer, bazı ulusal ve yabancı yayıncıların faaliyetlerini durdurdu, bazıları ise devleti ve orduyu eleştirdikleri için gözaltına aldı veya tehdit etti.

Diğer bölgelerde etkili devletler, insan hakları sicillerinin yurt dışında ve yurt içinde tartışılmasını engellemek için sivil toplumu baskı altına aldı. Çin hükümeti, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin (BMİHYK), binlerce kişinin keyfi olarak alıkonulduğuna inanılan Sincan'da Uygurlara ve diğer Müslüman etnik azınlık gruplara karşı, insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamına girebilecek suçları belgeleyen, uzun zamandır beklenen güçlü raporunu sert bir dille eleştirdi ve ülkede her zamankinden daha geniş çaplı ve çok yönlü bir sansür uyguladı. Hindistan hükümeti, insan hakları savunucularına uluslararası seyahat yasakları getirdi.

Türkiye'de meclis, hükümetin sosyal medya üzerindeki yetkilerini artıran yeni bir dezenformasyon yasası çıkarttı ve yetkililer onlarca gazeteciyi, insan hakları savunucusunu ve muhalif siyasetçiyi terörle ilgili asılsız suçlamalarla tutuklamaya ve yargılamaya devam etti. Mısır'da hükümet, Kasım ayında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 27. Taraflar Konferansı'na (COP27) ev sahipliği yapmadan önce, siyasi nedenlerle tutulan yüzlerce kişiyi serbest bırakarak imajını iyileştirmeye çalıştı. Ancak aynı dönemde, serbest bırakılanların üç katı kadar kişiyi muhalif oldukları gerekçesiyle veya varsayımıyla keyfi olarak gözaltına aldı. COP27 sırasında protesto çağrılarıyla bağlantılı olarak gözaltına alınan yüzlerce kişi de buna dahildi.

Mısır'daki olaylar, ifade özgürlüğü ile iklim adaleti ve çevre tahribatı arasındaki bağlantıya örnek teşkil ediyordu. Başka ülkelerde de çevreyi korumak için kampanya yürüten aktivistler öldürüldü veya tehdit edildi. Ama bu durum hiçbir yerde Latin Amerika'da olduğu kadar aşikar değildi. Global Witness, 2022 raporunda, 2021 yılında toprak ve çevre savunucusu cinayetlerinin dördte üçünün o bölgede meydana geldiğini belirtti.

Dünyanın dört bir yanında insanlar, iklim değişikliğiyle mücadeledeki eksiklik, siyasi krizler, artan yaşam maliyeti, kürtaj hakkına getirilen kısıtlamalar, kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık

gibi meseleleri protesto etmek için bir araya geldi. Devletler, protestoları bastırmak için genellikle hukuka aykırı, hatta bazen öldürücü güç kullandı. Bu durum en sert şekilde İran'da görüldü. Eylül ayında, onlarca yıldır devam eden cinsiyete dayalı ayrımcılığa, şiddetli baskılara ve daha geniş anlamda İslam Cumhuriyeti'nin kendisine karşı düzenlenen eşi benzeri görülmemiş başkaldırıya, yetkililer atış mühimmatı, metal saçma ateşleyen silahlar ve dayakla karşılık vererek onlarca çocuğun da aralarında bulunduğu yüzlerce insanı öldürdü. Peru'da, Aralık ayında cumhurbaşkanının devrilmesinin ardından çıkan siyasi kriz sırasında güvenlik güçlerinin protestolara hukuka aykırı güç kullanarak karşılık vermesi sonucunda en az 20 kişi öldürüldü.

Dünyanın dört bir yanındaki ülkelerdeki güvenlik güçleri protestoları denetlemek için ateşli silahlar ve cop, göz yaşartıcı gaz ve plastik mermi gibi daha az öldürücü silahlar kullandı. Bazı güvenlik güçleri protestocuları keyfi olarak gözaltına aldı ve bazıları ağırlıklı bacak zincirleri gibi doğası gereği insan haklarını ihlal eden ekipman kullanarak işkenceye veya diğer türde kötü muameleye maruz bıraktı. Kolluk kuvvetleri ekipmanının ithalatı ve ihracatı üzerinde küresel çapta geçerli insan hakları denetimlerinin olmaması, bu ekipmanın çoğalmasını ve kötüye kullanılmasını kolaylaştırdı. Ancak Mayıs ayında, BM Genel Kurulu'nun talebi üzerine, Hükümet Uzmanları Grubu, kolluk kuvvetleri ekipmanı ticaretini düzenlemek amacıyla yasal olarak bağlayıcı bir sözleşme oluşturma seçeneğini içeren bir rapor yayımladı. Arjantin, AB ve Moğolistan, anlaşma sağlamak adına 60'tan fazla devletten oluşan küresel bir ittifak oluşturdu.³ İnsan hakları örgütleri, bu anlaşmaya dahil edilmesi gereken temel unsurlarla ilgili önerilerde bulundu.

Devletler protestoları farklı yöntemlerle bastırdı. Avustralya, Hindistan, Endonezya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerdeki yetkililer, protestolara kısıtlamalar getiren yeni yasalar çıkardı. Sri Lanka gibi bazı devletler, olağanüstü hâlleri kullandı. Çin örneğinde olduğu gibi Covid-19'u bahane eden ülkeler oldu. 2021 yılında darbeye şahit olan Gine örneğinde ise, protestocuların devlet politikalarına karşı gelmesini önlemek için seçim güvenliği bahane edildi. Devletler protestocuları engellemeye çalışmak için çevrimiçi sivil alanı da baskı altına aldı. İran ve Myanmar, internet ve telekomünikasyonu kesintiye uğratan veya tamamen kesen ülkeler arasında yer aldı.

BM ve UCM'nin silahlı çatışmalara müdahalelerinde olduğu gibi uluslararası toplumun da bu korkunç insan hakları ihlallerine ve ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüklerine yönelik olanlar gibi başka ihlallere müdahaleleri tutarsızdı. Bir yandan, BM İnsan Hakları Konseyi Rusya'daki insan hakları durumuna ilişkin Özel Raportör atadı ve İran'daki protestoların öldürücü güçle bastırılmasının ardından İran'a yönelik soruşturma mekanizması kurdu. Öte yandan, BM'nin, Çin'in Sincan bölgesinde insanlığa karşı işlenen olası suçlara ilişkin kendi kanıtlarını daha fazla araştırmama ve hatta tartışmama kararı aldı ve Filipinler ile ilgili karar durdurdu. Benzer şekilde, İsrail'in müttefikleri, Uluslararası Af Örgütü de dahil birçok örgütün, İsrail'in apartheid sistemi kurduğuna dair tespitini, BM uzmanları tarafından onaylanmasına rağmen kesin bir şekilde inkar etti. Diğer yandan, BM'nin üç temel "direğinden" biri olan uluslararası insan hakları sistemi yetersiz finanse edilmeye devam etti ve bazı devletler, gerekli mekanizmaların işler hale getirilmesini engellemek için bütçe sürecini koz olarak kullandı.

Devletler, muhalefeti bastırmak için bahaneler kullanmaya ve insan hakları sicillerinin tartışılmasını önlemeye son vermelidir. İnsan hakları savunucularına yönelik cinayetleri, korkutma ve tacizleri soruşturmalı; protestolar sırasında güvenlik güçlerinin gereksiz veya aşırı güç kullanmasını durdurmalı; barışçıl toplanma hakkını ihlal eden mevzuatı yürürlükten kaldırmalı veya değiştirmelidir. Devletler, kolluk kuvvetleri ekipmanı ticaretini denetleyecek yeni bir sözleşme üzerinde uzlaşmak için çok taraflı müzakereleri desteklemelidir. Ayrıca, ağır insan hakları ihlallerinin tüm biçimleri için tutarlı bir şekilde hesap verebilirlik mekanizmaları kuralmalıdır.

TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET VE CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI HAKLARI

Kadınlara, kız çocuklara ve LGBTİ+'lara yönelik şiddet küresel bir insan hakları sorunu olmaya devam etti. Bu şiddet kısmen, daha önce de belirtildiği gibi silahlı çatışmalar sırasında uygulandı. Ancak büyük çoğunluğu barış zamanında ve ev ortamında meydana geldi.

Amerika kıtasında yaygın cezasızlığın körüklediği toplumsal cinsiyete dayalı kadın cinayetleri bağlamında, yalnızca Meksika'da yüzlerce kadın öldürüldü. Venezuelalı mülteci kadınlar Kolombiya, Ekvador, Peru ve Trinidad ve Tobago'da toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ve ayrımcılığa maruz bırakıldı. Kanada'da yerli kadınlar daha önceki yıllarda zorla sterilizasyona maruz bırakıldıklarını bildirdiler ve ABD'de diğer gruplara oranla daha yüksek düzeyde tecavüz ve cinsel şiddetle karşılaşmaya devam ettiler. Başka bölgelerde de çevrimdışı ve çevrimiçi şiddet devam etti. Pakistan'da, aile üyeleri tarafından işlenen çok sayıda kadın cinayeti bildirildi, ancak parlamento 2021'den beri beklemede olan ev içi şiddetle ilgili yasayı hâlâ onaylamadı. Hindistan'da, diğer kast temelli nefret suçlarının yanı sıra Dalit ve Adivasi kadınlarına yönelik şiddet, cezasız kaldı.

Bazı devletler, kadın insan hakları savunucularından gelen baskı sonucunda hukuki korumaları iyileştirmek için harekete geçti. Avrupa'da, tecavüzle ilgili, onay ilkesini güvence altına alan yeni yasalar Belçika, Finlandiya ve İspanya'da yürürlüğe girdi. Afrika ve Asya'da Çin, Kongo, Endonezya, Papua Yeni Gine ve Zimbabve gibi ülkelerde kadınları ve kız çocukları cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı korumayı kısmen güçlendirmeyi amaçlayan yeni yasalar kabul edildi. Bununla birlikte, bu ülkelerde ve dünyanın farklı bölgelerinde yetkililer, uygulamada kadınları ve kız çocukları toplumsal cinsiyete dayalı yerleşik şiddetten koruma veya ilgili suçların cezasızlığını engelleme konusunda başarısız oldu. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da; Mısır, İran, Irak, Suudi Arabistan ve Yemen'de yetkililer kadın insan hakları savunucularını ve aktivistleri cinsel şiddete karşı çıktıkları için kovuşturmalara ve diğer taciz biçimlerine dahi maruz bıraktı.

Her zaman olduğu gibi, bu şiddetin arka planında, kadınlara, kız çocuklara ve LGBTİ+'lara yönelik

yasalarda ve uygulamadaki ayrımcılığın, ayrımcı toplumsal tutumları ve normları öne çıkarması yatıyordu.

Afganistan'da kadınların ve kız çocukların haklarında çok ciddi bir gerileme yaşandı. Taliban tarafından yayınlanan yeni hükümlerle, kadınların ve kız çocukların yanlarında erkek refakatçi olmadan seyahat etmeleri, halka açık parklara girmeleri, ortaokul ve üniversiteye gitmeleri ve STÖ'lerde çalışmaları yasaklandı.

Yıl içerisinde kürtaj hakları konusunda hem gerilemeler hem de ilerlemeler görüldü. ABD'de kürtaj haklarına yönelik federal korumaların Haziran ayında sona ermesinin ardından, bazı ABD eyaletleri kürtaja erişimi yasaklayan veya kısıtlayan yasalar çıkarırken, diğerleri ezici bir çoğunlukla kürtaj erişimini korumaya yönelik kararlar aldı. Amerika kıtasının farklı bölgelerindeki beş ülkede ise kürtaj suç sayılmaya devam etti, ancak Kolombiya'da Anayasa Mahkemesi hamileliğin 24. haftasına kadar kürtajı suç olmaktan çıkardı. Ekvador'da da yeni bir yasayla kürtaj tecavüz vakalarında suç olmaktan çıkarıldı.

Avrupa'da da benzer eğilimler gözlemlendi. Macaristan, Polonya ve Slovakya'da kürtaja erişimi kısıtlamak yönünde yeni uygulamalar başlarken, Almanya ve Hollanda da dahil olmak üzere diğer birçok ülkede kürtaja erişim üzerindeki birtakım kısıtlamalar kaldırıldı. Bu arada Andorra ve Polonya gibi ülkelerde kadın insan hakları savunucuları kürtaj hakkını destekledikleri için baskıya maruz bırakıldı.

Devletler, kadınlara, kız çocuklara ve LGBTİ+'lara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı yerleşik şiddeti önlemek, hayatta kalanları korumak ve desteklemek ve ilgili suçlarda cezasızlığı önlemek için kapsamlı adımlar atmalıdır. Kürtajı suç saymaya devam eden tüm devletler, kürtaj yasalarında reform yaparak, kürtajla ve kürtaj sonrası bakımla ilgili bilgi ve

hizmetlere ayrımcılık ve zorlama olmaksızın herkesin erişebilmesini sağlamalı, kişinin üreme ile ilgili konularda kendi kararını alabilme hakkına ve diğer insan haklarına saygı göstermelidir.

EKONOMİK VE SOSYAL HAKLAR

Tüm bölgelerde Covid-19 pandemisinin etkileri ile sürdürülemez borç, çatışma ve iklim değişikliğiyle bağlantılı ekonomik krizler yaşam maliyetinde fahiş artışları körükledi ve gıda güvensizliğini artırdı. Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekim ayında düşük gelirli ülkelerin %60'ından fazlasının ve gelişmekte olan pazarların %25'inden fazlasının borçlarını ödeyemeyecek durumda olduğunu vurguladı. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali birçok ülkenin bağımlı olduğu buğday arzını kesintiye uğrattığı gibi yakıt maliyetlerinde de önemli artışlara neden oldu. Birçok hükümetin sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve sağlık ve sosyal koruma alanındaki düşük kamu harcamaları gibi, gıda, sağlık, sosyal güvenlik, barınma ve su haklarının hayata geçirilememesinin altında yatan nedenlerle ve yapısal engellerle baş etme konusundaki başarısızlığı mevcut zorlukları daha da ağırlaştırdı. Bu zorluklar tüm bölgelerde en şiddetli biçimde ötekileştirilen grupları orantısız etkiledi.

Afrika Birliği 2022'yi Beslenme Yılı ilan etmişti ancak aşırı sert hava koşulları bölgedeki birçok ülkede yetersiz beslenmeyi artırdı. Somali'de şiddetli kuraklık yetersiz beslenme vakalarını artırırken, Nijerya'da seller sudan bulaşan hastalıklara yol açarak yüzlerce kişinin ölümüne neden oldu. Ekonomik krizler nedeniyle Afganistan nüfusunun %97'si yoksulluk içinde yaşıyordu. Bu oran 2020 yılında %47'ydi. Sri Lanka'da insanlar gıda, yakıt, ilaç ve diğer temel maddeler konusunda ciddi kıtlık yaşadı. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ekonomik krizler gıda güvensizliğini de artırdı. Suriye ve Yemen örneğinde çatışmalar kilit bir faktördü. Amerika kıtasına yaşanan insani krizlerdeyse, Haiti'de nüfusun %40'ından fazlası aciliyet arz eden açlık seviyeleriyle karşı karşıyaydı ve Venezuela'da nüfusun çoğu gıda güvensizliği yaşıyordu. Rusya ile savaş nedeniyle Ukrayna'da en az yarım milyon çocuk yoksulluğa sürüklendi. Avrupa'nın diğer ülkelerinde, enerji fiyatlarındaki savaştan kaynaklanan büyük artışlar rekor düzeyde enflasyona ve yaşam maliyeti krizlerine neden oldu ve en ağır ötekileştiren kesimleri orantısız etkiledi.

İklim değişikliği yoksulluğu, yetersiz beslenmeyi ve yerinden edilmeyi artırdı. Deniz seviyelerinin yükselmesi ve seller, Bangladeş, Honduras ve Senegal gibi ülkelerdeki yoksul kıyı topluluklarını etkilerken, yükselen sıcaklıklar enerji altyapısı projeleriyle birleşerek Kanada ve Rusya'da yerli halkları etkiledi.⁴ Hindistan ve Pakistan'da rekor düzeyde sıcaklar ve hava kirliliğiyle nedeniyle çiftçiler, sokak satıcıları ve günlük işçiler gibi dışarıda çalışmak zorunda olan gruplar büyük zarar gördü. Pakistan'da iklim değişikliği nedeniyle şiddetlenen yağmurlar ve seller de insanların yaşamları ve geçim kaynakları üzerinde yıkıcı etkiler yarattı. Tüm bunlara ve BM Genel Kurulu'nun Temmuz ayında temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkını tanımayla yönelik kararı onaylamasına rağmen, hükümetlerin iklimle mücadele adımları ne yazık ki yetersiz kaldı. COP27, iklim değişikliğinden zarar görenler için kayıp ve zarar fonunun kabul edilmesini sağladı ancak tüm fosil yakıtların eşamalı olarak kaldırılması konusunda anlaşma sağlayamadı.⁵ Devletlerin mevcut emisyon azaltma taahhütleri, insanlığı 2,5°C'lik küresel ısınmanın yıkıcı etkilerine mahkum edecek.

Dünyanın dört bir yanında barınma hakkı, genellikle ayrımcılığa en çok maruz kalan grupları etkileyen zorla tahliyelerle zayıflatıldı. Afrika, Amerika ve Asya'da hükümetler, etkilenen yerli halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayını almadan maden çıkarma, tarım veya altyapı projelerine devam etti ve bu durum bu toplulukların topraklarından zorla tahliye edilmelerine yol açtı. Tanzanya'da yetkililer, bir turist etkinliğine yer açmak için Maasai yerlilerini atalarından kalan topraklarından zorla tahliye etti.

Çok uluslu şirketlerin küresel vergilendirilmesine ilişkin BM öncülüğünde yeni bir sözleşme oluşturma çalışmaları devam etti ve Aralık ayında BM Genel Kurulu'nda bu yönde bir karar

oybirliğiyle kabul edildi. Karar, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2021'de kabul edilen mevcut küresel vergi anlaşmasının, şirketlerin genellikle küresel güneydeki ülkelerde yer alan kâr kaynakları ile genellikle küresel kuzeydeki ülkelerde yer alan yasal merkezleri arasında vergilendirme haklarının dağılımındaki dengesizliği gideremediği gerçeğini ortaya koydu. İnsanların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını daha iyi şekilde güvence altına almak amacıyla, özellikle düşük geliri için önemli ek kaynaklar sağlayacak adil bir sistemin sağlanması yönünde daha fazla taahhüde ihtiyaç vardır.⁶

Devletler, iklim krizini hafifletmek ve küresel ısınmayı sanayi öncesi seviyelerin 1,5°C üzerinde tutmak için, fosil yakıtların hızlı bir şekilde kullanımdan kaldırılmasına öncelik vermeli ve sıfır karbon ekonomisine adil ve insan haklarıyla tutarlı bir geçişı sağlamak gibi acil adımlar atmalıdır. Ötekileştirilen kişiler ve gruplar da dahil olmak üzere herkesin yeterli yaşam standardı, gıda, sağlık, sosyal güvenlik, barınma ve su haklarını güvence altına alan tedbirleri hayata geçirmelidirler. Devletler, bölgelerindeki herhangi bir proje için yerli halkın özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayını almak zorundadır.

Varlıklı devletler ve uluslararası finans kurumları, iklim krizini de içeren mevcut durumda ekonomik, sosyal ve kültürel hakları güvence altına almak için yardıma ihtiyaç duyan ülkeleri desteklemek adına acil borç ertelemeşi sağlamalı ve uluslararası çalışmalara BM öncülüğündeki küresel vergi reformu yoluyla adalet ve kapsayıcılıktan daha fazla faydalanmalıdır.

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI MEKANİZMALARI

2023 yılı, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 75., Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı'nın 30. ve BM İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi'nin 25. yıldönümüdür. Buna karşılık, devletlerin insan hakları yükümlülüklerini tutarsız veya yetersiz uygulaması, ağır insan hakları ihlallerine yönelik birbiriyle uyumsuz uluslararası müdahaleler ve uluslararası insan hakları mekanizmalarına yeterli mali kaynak sağlanmaması gibi belirli davranış kalıpları bu araçları zayıflatmıştır.

Bu bağlamda, devletler, uluslararası insan hakları mimarisinin gücünü ve dayanıklılığını artırmak için yeniden taahhütte bulunmalı ve somut adımlar atmalıdır. Bu adımlardan bazıları, BM'nin insan hakları zemini için daha fazla bütçe ayrılması, devletlerin uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin tamamını tutarlı bir şekilde uygulamaya öncelik vermesi ve uluslararası mekanizmaların insan hakları ihlallerine her bölgede uyumlu ve etkin müdahale etme becerisinin artırılmasıdır.

1. "BM: Veto kararı hesap verebilirlik doğrultusunda kritik bir adımdır", 26 Nisan.
2. "20. Yılında UCM: Çifte standartların uluslararası adalette yeri yok", 1 Temmuz.
3. İşkence Araçlarının Ticaretine Karşı Bir Sözleşmenin Temel Unsurları", 23 Eylül.
4. Bir dev dalga bizi yutabilir: İklim Krizi Öyküleri, 3 Kasım.
5. "COP27: Kayıp ve Zarar Fonu olumlu bir adım ancak fosil yakıtların aşamalı olarak sonlandırılmaması büyük başarısızlık", 21 Kasım.
6. Vergilendirme, Yasa Dışı Mali Akımlar ve İnsan Hakları, 28 Haziran.

ULUSLARARASI

AF ÖRGÜTÜ

RAPORU 2022/23

BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

AFRİKA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Çatışmalar devam etti veya düşük oranda azalma gösterdi. Yine de, bölge genelinde, uluslararası hukuka göre suç teşkil edebilecek ciddi insan hakları ihlalleri ve suistimler konusunda mağdurların hakikat, adalet, onarım ve hesap verebilirlik haklarının sağlanmasına yönelik sınırlı bir oranda ilerleme kaydedildi.

Bölgedeki hemen hemen tüm ülkeler, Covid-19 pandemisinin yıkıcı ekonomik etkileriyle mücadele etti. Çatışmalar, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden kaynaklanan ekonomik sorunlar ve iklim değişikliği nedeniyle şiddetlenen sert hava şartları toparlanma çabalarını sekteye uğrattı. Sonuç olarak, milyonlarca insanın gıda, sağlık ve yeterli yaşam standardı hakları ciddi ölçüde zayıflatıldı.

Bölgedeki yetkililer barışçıl muhalefeti susturmak için çeşitli taktikler kullandı. Yetkililer protestoları yasaklamak, bastırmak veya şiddet kullanarak dağıtmak için ulusal güvenliği veya Covid-19'u bahane etti ve bunun sonucunda barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına yönelik baskılar yoğunlaştı.

Çatışmalardan veya iklim krizlerinden kaçan insanların sayısı artmaya devam etti. Buna karşılık, uluslararası fonlardaki eksiklik nedeniyle yetkililer mültecilerin acil temel ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldı.

Bölge genelinde kadınlara yönelik şiddetin yaygınlığı, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı ve diğer eşitsizlik biçimlerinin yerleşik kılındığını gösteriyordu. Bazı ülkelerde LGBTI+'lar ve albinizmliler ayrımcılık ve şiddet karşısında korunamadı.

Planlanan veya devam eden madencilik veya altyapı projelerinden kaynaklanan çevresel bozulma veya bu sebeplerle toplulukların yerinden edilme riski devam etti.

HUKUKA AYKIRI SALDIRILAR VE ÖLDÜRMELER

Silahlı gruplar da hükümet güçleri de sivilleri hedef alarak geniş çapta ölüm ve yıkıma sebep oldu. Burkina Faso'da İslam ve Müslümanları Destekleme Grubu (GSIM) ve Sahel İslam Devleti (ISS) silahlı grupları kasaba ve şehirlere saldırdı. GSIM Cibo kasabasında su altyapısını tahrip etti ve bu durumdan 300.000'den fazla kişi etkilendi. Haziran ayında Sahel İslam Devleti üyeleri Seytenga kasabasına saldırdı, çoğu sivil en az 80 kişi öldü. Saldırganlar ev ev dolaşarak erkekleri öldürdü. Kamerun'un Kuzeybatı ve Güneybatı bölgelerindeki silahlı ayrılıkçı gruplar, bölgede yaşayan halkı, sağlık tesislerini ve okulları hedef aldı. Uzak Kuzey bölgesindeki silahlı gruplar da benzer şekilde köylere baskın düzenleyerek onlarca sivil öldürdü ve kaçırdı. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde, Şubat ve Mart ayları arasında en az 100 sivil silahlı gruplar ve hükümet güçleri tarafından öldürüldü. Silahlı grupların 1.800'den fazla sivil öldürdüğü Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin doğu bölgelerinde sivillere yönelik saldırılar artış gösterdi.

Etiyopya'da hükümet güçleri ve silahlı grupların Oromia, Benişangul-Gumuz, Amhara, Tıgray ve Gambela bölgelerinde sivillere yönelik gerçekleştirdiği planlı saldırılarda kitlesel ölümler meydana geldi. GSIM'in Haziran ayında Mali'de Bankass komünündeki üç köye düzenlediği saldırılar, çoğu sivil 130 kişinin öldürülmesiyle sonuçlandı. Mozambik'te El Şebab silahlı grubu sivillere yönelik saldırılarını Cabo Delgado'dan Niassa ve Nampula bölgelerine kadar genişletti. El Şebab, Mayıs ayında Cabo Delgado'daki üç köye düzenlediği saldırıda 10 sivilin kafasını kesti, kadınları ve kız çocukları kaçırdı, evleri yaktı ve yağmaladı. Nijerya'da daha önce ağırlıklı olarak kuzeydoğuda faaliyet gösteren Boko Haram örgütünün saldırıları, kuzey-orta ve kuzeybatı bölgelerindeki bazı eyaletlere yayıldı. İslam Devleti'nin Batı Afrika kolu, Boko Haram ve kimliği belirsiz silahlı kişiler en az 6.907 kişiyi öldürdü. Somali'de Şubat ve Mayıs ayları

arasında gerçekleşen sivillere yönelik saldırılar sonucundaki 167 ölüm ve 261 yaralanmanın %76'sından El Şebab sorumluydu. Örgütün Ekim ayında düzenlediği en ölümcül saldırısında, başkent Mogadişu'da Milli Eğitim Bakanlığı binası ve işlek bir çarşının hedef alındığı iki bombalı saldırıda 100'den fazla kişi öldürüldü.

Siviller gelişigüzel saldırılara da maruz bırakıldı. Şubat ayında Burkina Faso'da ulusal orduyu destekleyen Fransa kuvvetleri, silahlı grup Ensarul İslam'a yönelik bir hava saldırısında dört sivil öldürdü. Nisan ve Ağustos aylarında Burkina Faso kolluk kuvvetleri tarafından düzenlenen benzer hava saldırılarında onlarca sivil öldürüldü. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Ocak ve Ekim ayları arasında el yapımı patlayıcıların kullanıldığı 40 olayda 11 kişi öldürüldü, 42 kişi yaralandı. Etiyopya'da biri anaokuluna olmak üzere hükümet güçleri tarafından düzenlenen çok sayıda hava saldırısında, Tigray toplulukların yaşadığı Dedebit, Mekelle ve Adi Daero kasabalarında yüzlerce sivil öldürüldü. Şubat ayında Nijerya ordusunun Nijer'e düzenlediği hava saldırısında Maradi bölgesinde yedi çocuk öldürüldü. Nijer ordusu ise Ekim ayında gerçekleştirilen hava saldırılarında Tamou'da el emeği altın madencilerini hukuka aykırı şekilde öldürmekle suçlandı.

Çatışmalarla bağlantılı cinsel şiddet yaygın bir şekilde devam ederek, hayatta kalanlarda psikolojik sorunlar ve diğer sağlık sorunlarına neden oldu. Güney Sudan'ın Unity eyaletinin güneyinde, hükümet güçlerine bağlı milisler ile muhalif Sudan Halk Kurtuluş ordusu arasındaki çatışmalar sırasında, Şubat ve Mayıs ayları arasında 130'dan fazla kadın ve kız çocuk tecavüze veya toplu tecavüze maruz bırakıldı. Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki BM Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu (MINUSCA), Haziran ve Ekim ayları arasında ülkede çatışmalarla bağlantılı 47 cinsel şiddet vakası belgeledi. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde, Mayıs ayında Kongo Kalkınma Kooperatifi adlı silahlı grup Ituri eyaletindeki bir altın madeni köyüne saldırdı ve en az altı kadın tecavüze maruz bırakıldı. BM, Şubat ve Mayıs ayları arasında Somali'de çatışmalarla bağlantılı dört cinsel şiddet vakası bildirdi. Etiyopya'da, Afar bölgesinde hayatta kalan dört kişi, Tigray güçlerinin üyeleri tarafından tecavüze ve kötü muameleye maruz bırakıldıklarını belirtti.

İnsani yardımlara erişim konusundaki ablukalar ve kısıtlamalar bir savaş yöntemi olarak kullanılmaya devam etti. Burkina Faso'da GSIM, kuzey ve doğudaki birçok şehre erişimi ve ticari ürünlerin ulaşmasını engelledi ve ordunun korumasında olanlar dahil sivil tedarik konvoylarına saldırdı. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin doğusunda silahlı grupların aralıksız saldırıları, askeri operasyonlar ve hem hükümet güçleri hem de silahlı gruplar tarafından hareketin kısıtlanması insani yardıma erişimi daha da zorlaştırdı ve toplulukların temel hayati desteği almasını engelledi. Etiyopya'da Kasım 2020'de çatışmalar başladığında Tigray'a insani yardım sevkiyatına kısıtlamalar getiren hükümet, Mart ayında insani yardımların ulaştırılması için ateşkes ilan ederek bölgeye giden yardım konvoylarının sayısında önemli bir artış sağladı. Ancak Ağustos ayında çatışmalar yeniden başladığında sevkiyat tamamen durduruldu. Kasım ayında (Pretorya) ateşkes antlaşmasının imzalanmasının ardından sevkiyat yeniden başladı.

Mali'de Katiba Serma silahlı grubunun üyeleri Mayıs ve Eylül ayları arasında Boni, Douentza, Hombori ve Gossi kasabalarını birbirine bağlayan yolu kapattı ve tüccarlar asker eşliğinde yolculuk etmek zorunda kaldı. Silahlı grup Ağustos ayında, Hombori'de saldırı düzenleyip 19 yük kamyonunu yaktı.

Silahlı çatışmaların tarafları, sivillere ve sivil altyapıya yönelik kasıtlı saldırılara ve gelişigüzel saldırılara son vererek sivilleri korumalıdır. Taraflar ayrıca, risk altındaki halklar için insani yardıma güvenli ve engelsiz erişimi kolaylaştırmalıdır.

HAKİKAT, ADALET VE ONARIM HAKKI

Bölge genelinde cezasızlıkla mücadelede ve uluslararası hukuk kapsamındaki suçlar ve diğer ciddi insan hakları ihlallerine maruz bırakılan kişilere yönelik hakikat, adalet ve onarım hakkının sağlanması konusunda sınırlı ilerleme kaydedildi. Mart ayında Çad yetkilileri, Anti Balaka silahlı grup lideri Maxime Jeoffroy Eli Mokom Gawaka'yı 2013 ve 2014'te Orta Afrika

Cumhuriyeti'nde işlendiği iddia edilen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarla ilgili suçlamalardan yargılanmak üzere Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) teslim etti. Mayıs ayında Hollanda yetkilileri, 1994 soykırımı sırasında Ruanda'nın Mugina şehrinde Tutsi katliamına karıştığından şüphelenilen eski bir ordu subayını tutukladı. Nisan ve Eylül aylarında Sudan'ın Darfur kentinde savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarla itham edilen Ali Muhammed Ali ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Seleka silahlı grubunun komutanı olduğu iddia edilen Mahamat Said'in UCM'de davaları başladı. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde silahlı grup üyeleri tarafından işlenen suçlarla ilgili diğer davalar başkent Bangui'deki Ağır Ceza Mahkemesi'nde ve Özel Ceza Mahkemesi'nde görüldü. Güney Sudan'da, Yei'de bir askeri mahkeme sekiz askeri, çatışmalarla bağlantılı cinsel şiddet suçundan mahkum etti. Ancak Güney Sudan'da Karma Mahkeme'nin kurulması konusunda ilerleme kaydedilmedi.

Devletler, uluslararası hukuk kapsamındaki suçlara ilişkin kapsamlı, bağımsız, tarafsız, etkili ve şeffaf soruşturmalar yürüterek ve şüpheli faileri sivil mahkemelerde adil yargılanmak üzere adalete teslim ederek cezasızlıkla mücadele çabalarını artırmalıdır.

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR

GIDA HAKKI

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, birçok Afrika ülkesinin bağlı olduğu buğday arzını kesintiye uğrattı. Diğer yandan, Avrupa'daki savaşın bir başka sonucu olan artan yakıt maliyetleri gıda fiyatlarında önemli artışlara neden oldu. Bu durum ötekileştirilen ve ayrımcılığa karşı en savunmasız durumda olan grupları orantısız etkiledi. Çok sayıda Afrika ülkesinde kuraklık benzeri görülmemiş seviyelere ulaştı ve gıda güvensizliği daha da vahim bir duruma geldi.

Angola, Burkina Faso, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kenya, Madagaskar, Nijer, Somali, Güney Sudan ve Sudan gibi ülkelerde nüfusun büyük bir kısmı akut açlık ve yüksek düzeyde gıda güvensizliği ile karşı karşıya kaldı. Angola'da, Cunene, Huíla ve Namibe eyaletleri gıda güvensizliğini dünyanın en şiddetli şekilde yaşayan bölgelerindendi. Bu bölgelerin bazılarında yetişkinler ve çocuklar hayatta kalabilmek için ot sapları yemek zorunda kaldı. Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi Burkina Faso'da Eylül ayı itibarıyla 4,9 milyon insanın gıda güvensizliği ile karşı karşıya olduğunu tahmin ediyor. Çatışmalar nedeniyle evlerinden kaçarak ülke içinde yerinden edilen birçok insan bu sayıya dahil.

Çatışmalar ve çatışma kaynaklı yerinden edilme, Nijer'de 4,4 milyon insanı (nüfusun yaklaşık %20'si) etkileyen gıda güvensizliğini de artırdı. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde insanların %50'si gıda güvensizliği ile karşı karşıyaydı ve bazı bölgelerde bu oran %75'e kadar çıktı. Benzer şekilde, Somali nüfusunun yarısı ciddi bir gıda güvensizliği ile karşı karşıya kaldı ve göçebe toplulukların geçim kaynaklarının önemli kısmını oluşturan 3 milyondan fazla çiftlik hayvanı, büyük ölçüde kuraklık nedeniyle telef oldu. Angola'da da kuraklık sonucu yüksek sayıda canlı hayvan kaybı kaydedildi.

SAĞLIK HAKKI

Covid-19'un etkisi azalırken, bazı ülkelerde yeni hastalıklar veya salgınlar ortaya çıktı. Kasım ayında Uganda'da başlayan Ebola salgını 56 kişinin ölümüyle sonuçlandı.

Kongo'nun Pointe-Noire bölgesindeki kızamık salgını nedeniyle 112 çocuk hayatını kaybetti. Zimbabve'de, Mutasa bölgesindeki kızamık salgını diğer bölgelere de yayıldı ve beş yaşından küçük en az 750 çocuk öldü. Kamerun'da kolera salgını yedi bölgeyi etkileyerek 298 kişinin ölümüyle sonuçlandı. Douala'daki New Bell hapishanesinde, barışçıl bir protestoya katıldığı için Eylül 2020'den beri keyfi olarak alıkonulan Rodrigue Ndagueho Koufet de dahil olmak üzere, hapishanedeki iki kolera salgını nedeniyle 16'dan fazla mahkum öldü. Malavi'de kolera salgını, 28 bogenin 26'sını etkiledi ve 31 Aralık'a kadar 576 ölüm bildirildi.

Bazı ülkelerde, sert hava koşulları hastalık salgınlarını tetikledi. Nijerya'da meydana gelen seller, Yobe, Borno ve Adamawa eyaletlerinde en az 320 kişinin ölümüne neden olan kolera gibi suyla bulaşan hastalıkların yayılmasını hızlandırdı. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, Somali'deki şiddetli kuraklık yetersiz beslenme vakalarında artışa neden olurken, şüpheli kolera ve kızamık vakalarında önceki yıllara göre keskin bir artış yaşandı.

BARINMA HAKKI

Zorla tahliyeler bölgenin ciddi meselelerinden biri olmaya devam etti.

Güney Angola'da, ticari çiftçilik için müşterek otlak arazilerine el koyulmaya devam edildi. Ekim ayında polis, ticari faaliyet yürüten bir çiftçiye arazi transferini kolaylaştırmak adına Mucubai topluluğunu Namibe Eyaleti'ndeki Moçâmedes civarında bulunan Ndamba bölgesindeki arazilerinden tahliye etmek için düzenlediği baskında 16 evi ve kişisel eşyaları yaktı.

Tanzanya'da yetkililer, yerli Maasai topluluğu üyelerini turizme yer açmak için Arusha bölgesindeki Loliondo bölgesinde atalarından kalan topraklarından zorla tahliye etti. Yetkililer bu tahliyeler için bölgede yaşayanlarla müzakere etmedi, onları yeteri kadar bilgilendirmede ve tazminat ödemedi.

Kent merkezlerinde ve şehirlerde zorla tahliyeler kayıt dışı yerleşimlerde yoğunlaştı. Örneğin, Haziran ayında Gana'daki Büyük Akra Bölgesi Güvenlik Konseyi, başkent Akra'daki Frafraha Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Konseyi'ne ait arazide bulunan yüzlerce evi yıktı. Konut sakinlerine tahliye öncesinde yalnızca 48 saat verildi. Nijerya'da Federal Başkent Bölgesi İdaresi ve Güvenlik Ajansı Ağustos ayında Dubaidna Durumi 3 köyündeki 100 kadar yapıyı yıktı. Güvenlik görevlileri göz yaşartıcı gaz kullandı, gaza maruz kalan iki çocuğun bayılmasına neden oldu ve yıkım sırasında bina sakinlerine fiziksel saldırıda bulundu. Zambiya'da Chingola belediye meclisi, Chingola Bölgesi'ndeki Kasompe uçuş pistinin etrafındaki araziye inşa edilen 300'den fazla evi yıktı.

Devletler, gerektiğinde uluslararası işbirliği ve yardım yoluyla gıda, sağlık ve barınma haklarının güvence altına alınmasını sağlamak için derhal harekete geçmelidir. Aynı zamanda, insan hakları ihlallerinin faillerinin hesap vermesini sağlamalıdır.

MUHALEFETİN BASTIRILMASI

TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Yetkililerin protestoları yasaklamak, bastırmak veya şiddet kullanarak dağıtmak için ulusal güvenliği veya Covid-19 salgınına bahane etmesiyle toplanma özgürlüğü hakkına yönelik baskılar yoğunlaştı. Buna rağmen halk, protesto hakkını talep etme konusundaki kararlılığından vazgeçmedi. Bölgedeki şehir ve kasabalarda, gıda fiyatlarının artması gibi çeşitli sorunlarla ilgili geniş katılımlı protestolar düzenlendi.

Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Gine, Kenya, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Somali ve Sudan'da çok sayıda protestocunun öldürüldüğü bildirildi ve bu ölümlerin nedeni güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanması olarak açıklandı. Çad'da Ekim ayında 50, Sierra Leone'de ise Ağustos ayında 27 protestocu öldürüldü; yıl sonu itibarıyla bu ölümlere ilişkin resmi soruşturmalardan herhangi bir bulgu mevcut değildi.

Kenya, Sierra Leone ve Güney Sudan'da artan hayat pahalılığını protesto eden protestocular gözaltına alınmaya ve tutuklanmaya devam etti. 2021 askeri darbesi sonucunda muhalefete uygulanan baskıların bir parçası olarak Sudan güvenlik güçleri, yüzlerce protestocuyu tutukladı ve birçoğunu zorla kaybetti. Yetkililer Gine, Senegal ve Uganda'da muhalefet liderlerini ve protestoları örgütleyen kişileri hedef aldı. Ugandalı muhalefet lideri Kizza Besigye, enflasyonu ve hayat pahalılığını protesto ettiği için üç kez gözaltına alındı ve tutuklandı. Kizza Besigye'nin

tutuklanmasını protesto eden altı kadın da gözaltına alınarak şiddeti kışkırtmak ve yasa dışı protesto düzenlemekle suçlandı. Temmuz ayında, Gine'de yasaklanan bir yürüyüşü organize edenler ve katılımcıları hakkında dava açıldı.

Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Gine, Lesotho, Nijer ve Senegal dahil birçok ülkede protesto yasakları nedeniyle protesto hakkı fiilen kısıtlandı.

Olumlu bir gelişme olarak, Mart ayında Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu Aday Davanı, 2011 yılında Senegal'de, başkent Dakar'ın şehir merkezinde siyasi nitelikteki protestoları yasaklayan bakanlık emrinin, ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma haklarını ihlal ettiğine hükmetti. Mahkeme, Senegalli yetkililerden emrin yürürlükten kaldırılmasını istedi.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İnsan hakları savunucuları, aktivistler, gazeteciler ve muhalefet üyeleri sırf ifade özgürlüğü haklarını kullandıkları için taciz, korkutma ve tehditlere maruz bırakıldılar. Nijerya'da Kano kentinde bir mahkeme, iki sosyal medya ünlüsünü paylaştıkları bir komedi skecinde Kano eyalet valisine iftira attıkları iddiasıyla bir hafta tutuklayarak kırbaç ve para cezasına çarptırdı. Senegal'de bir muhalefet lideri ve iki aktivist iftira ve yalan haber yayma nedeniyle gözaltına alındı. Sudan'da, Güney Kordofan'da bir kadın, Sudan Silahlı Kuvvetleri'nin çocukları askere almasıyla ilgili bir sosyal medya paylaşımı nedeniyle yanlış bilgi yayınlamak da dahil olmak üzere, Siber Suçlar Yasası kapsamında birçok suçla itham edildi. Aktivist ve yazar Kakwenza Rukirabashajja, polis in iddiasına göre başkanın oğlu Korgeneral Muhoozi Kainerugaba'nın huzurunu bozmayı amaçladığı Twitter paylaşımları nedeniyle gözaltına alındıktan sonra Uganda'dan kaçtı. Zambiya'da iki kişi, TikTok'ta cumhurbaşkanına hakaret ettikleri için 24 ay ağır hapis cezasına mahkum edildi.

Medya özgürlüğüne yönelik saldırılar yaygın bir şekilde devam etti. Güvenlik güçleri Sudan ve Uganda'da medya kuruluşlarına baskın düzenlerken, yetkililer Gana, Mali, Nijerya, Somali ve Tanzanya'da hükümeti eleştiren veya hükümet aleyhine olduğunu düşündükleri içerikleri yayımladıkları gerekçesiyle medya kuruluşlarının faaliyetlerini durdurdu. Bölgedeki birçok bağımsız gazeteci de rutin olarak taciz edildi, korkutuldu, gözaltına alındı veya tutuklandı. Etiyopya'da yetkililer, çoğu resmi olarak suçlanmayan en az 29 gazeteci ve medya çalışanını gözaltına aldı. Esvatini'de Swaziland News'in editörü Zweli Martin Dlamini terörle mücadele yasası uyarınca terörist ilan edildi. Gana'da bir radyo sunucusu, Başkan Akufo Addo'nun 2020 cumhurbaşkanlığı seçimlerini etkilemek için hakimlerle işbirliği yaptığını iddia eden bir video yayınladığı için mahkemeye saygısızlıktan iki hafta hapis cezasına ve 3.000 GHS (yaklaşık 6.360 TL) para cezasına çarptırıldı.

Burundi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Madagaskar, Malavi, Mozambik, Nijer, Ruanda, Somali ve Zimbabve'de gazetecilerin ve insan hakları savunucularının hakları baskı altına alındı. Madagaskar'da 70 yaşındaki çevre savunucusu Henri Rakotoarisoa, Haziran ayında bıçaklanarak öldürüldü. Mozambik'te, şüpheli devlet görevlileri insan hakları avukatı João Nhampossa'nın ofisine girdi ve bilgisayarını, harici belleklerini, cep telefonlarını ve çeşitli belgelerini çaldı. İnsan hakları savunucusu Adriano Nuvunga ise ölüm tehditleri aldı.

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Bölgedeki yetkililerin örgütlenme özgürlüğü hakkı üzerindeki denetimleri sıkılaştırması sivil toplum örgütlerini etkiledi. Örneğin, Angola'daki genel seçimler öncesinde polis, Omunga ve Kültür ve İnsan Haklarını Geliştirme Derneği'nin barış inşası konulu bir konferans düzenlemesine engel olurken, Burundi'de yetkililer Mart ayında bir basın toplantısını durdurdu. Gine'de geçici hükümet yetkilileri, anayasal düzene dönmeyi talep eden sivil toplum örgütleri ve siyasi partilerden oluşan bir koalisyon olan Anayasayı Savunma Ulusal Cephesini kapattı.

Bu tür örgütlerin çalışmalarını kısıtlayan ve denetleyen yasalar da çıkarıldı. Nijer'de Şubat ayında, STÖ'ler tarafından yürütülen tüm proje ve programların hükümet tarafından

onaylanmasını gerektiren bir kararname yayınlandı. Sivil toplum örgütlerinin varlığını ve faaliyetlerini tehdit eden hükümler içeren Zimbabve Özel Gönüllü Örgütler Hakkında Yasa Tasarısı meclise sunuldu.

Devletler, insan hakları savunucuları, gazeteciler ve aktivistlere yönelik taciz ve korkutmaya son vermeli, kovuşturma altında olanlara yönelik tüm suçlamaları düşürmeli ve keyfi olarak gözaltına alınan herkesi derhal ve koşulsuz serbest bırakmalıdır. Medya kuruluşlarının bağımsız olarak çalışmasına izin vermeli ve basın özgürlüğüne saygı gösterilmesini güvence altına almalıdır.

ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLEN KİŞİLERİN, MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Çatışmalar veya iklim krizi nedeniyle evlerini terk eden insan sayısı arttı. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde 600.000 kişi daha yerinden edilmesiyse ülke içinde yerinden edilen kişi sayısı 6 milyona çıktı ve Afrika'daki en yüksek sayıya ulaştı. Mozambik'te çatışmalar daha geniş bir alana yayıldığı için yerinden edilen kişi sayısı 1,5 milyona yükseldi. Gıda ve su güvensizliği, yetersiz beslenme, güvencesiz sağlık hizmetleri ve yetersiz barınma, yaşam koşullarını olumsuz etkiledi. Somali'de 1,8 milyonun üzerinde insan kuraklık ve çatışmalar nedeniyle yerinden edildi.

Uganda, yaklaşık 1,5 milyon mülteciyle Afrika'daki en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaya devam etti ve 100.000 civarında mülteci 2022 yılında ülkeye geldi. Ancak, Kasım ayı itibarıyla Uganda'nın finansman gereksinimlerinin yalnızca %45'i karşılandı. Böylece yetkililer mültecilerin sağlık, su, hijyen ve eğitim gibi acil ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadı. Sudan, Güney Sudan'dan 20.000 ve Etiyopya'dan 59.800 civarında olmak üzere komşu ülkelerden mülteci kabul etmeye devam etti. Ancak uluslararası finansman konusundaki ciddi yetersizlikler nedeniyle Dünya Gıda Programı mültecilere verdiği gıda desteğini kesmek zorunda kaldı.

Göçmenler benzersiz ihlal ve suistimallere maruz bırakıldı. 14.000'i Ocak ve Mayıs ayları arasında olmak üzere binlerce kişi Cezayir'den Nijer sınırındaki "Sıfır Noktasına" şiddet kullanılarak sınır dışı edildi. Haziran ayında Libya sınırı yakınlarında 10 göçmen ölü bulunmuştu. Ekvator Ginesi'nde onlarca düzensiz göçmen, herhangi bir yasal işlem yapılmadan ve avukata erişimleri sağlanmaksızın kendi ülkelerine sınır dışı edildi.

Devletler, mültecilerin, göçmenlerin ve ülke içinde yerinden edilen kişilerin korunmasını ve yiyecek, su ve barınma dahil insani yardıma eksiksiz erişimini sağlamak için adımlar atmalıdır. Devletler ayrıca, göçmenlerin ve mültecilerin hukuka aykırı olarak sınır dışı edilmelerini ve alıkonulmalarını derhal durdurmalı ve koruma ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamalıdır. Uluslararası toplum, ev sahibi ülkelerin mültecilerin acil ihtiyaçlarını yeterince karşılayabilmesi için uzun vadeli, sürdürülebilir ve öngörülebilir finansman sağlayarak uluslararası finansman eksikliklerini gidermelidir.

AYRIMCILIK VE ÖTEKİLEŞTİRME

KADINLARIN VE KIZ ÇOCUKLARIN HAKLARI

Tanzanya ve Ekvator Ginesi'nde hamile kız çocuklar okuldan uzaklaştırılmaya devam etti. Olumlu bir gelişme olarak, Eylül ayında Afrika Çocuk Hakları ve Refahına Dair Uzmanlar Komitesi Tanzanya'daki okuldan uzaklaştırmaya yönelik politikanın Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Sözleşmesi'ni ihlal ettiğini tespit etti ve politikanın gözden geçirilmesini tavsiye etti.

Ayrıca Sierra Leone'de aralarında hamile ve hamilelik nedeniyle okulu bırakan kız çocukların da bulunduğu 800 çocuk okullara yeniden dahil edildi.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet bölge genelinde yaygınlığını sürdürdü. Güney Afrika'da Temmuz ve Eylül ayları arasında 989 kadının öldürülmesiyle kadın cinayetleri %10,3 oranında artarken, cinsel suçlar %11 ve tecavüz %10,8 oranında arttı. Esvatini'de bir kadının eski partneri tarafından vahşice öldürülmesi sonucunda kadın hakları örgütleri, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele konusunda ulusal acil durum ilan edilmesi çağrılarını artırdı. Gine tecavüz suçunu önlemek ve bu tür suçlara karşı koruma sağlamakta başarısız olmaya devam etti. Ayrıca, tecavüze maruz bırakılan kişilerin tıbbi bakıma, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ve bakımına, psikolojik desteğe ve hukuki ve sosyal desteğe erişimini sağlamakta yetersiz kalmayı sürdürdü.

Çok sayıda ülke toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda gelişme kaydeden yasalar çıkardı. Kongo parlamentosu, kadınlara yönelik ev içi ve diğer şiddet biçimleriyle mücadeleye yönelik "Mouébara Yasası"nı kabul etti. Sierra Leone'de Geleneksel Arazi Hakları Yasası, kadınlara aile arazisine sahip olma ve araziyi kullanma konusunda eşit hak verdi. Başka bir eşitlik yasasında ise, hükümetteki tüm pozisyonların %30'unun kadınlara ayrılmasını öngören bir hüküm yer aldı. Zimbabve'de erkek ve çocuk yaşta evlilikleri yasaklayan bir yasa çıkarıldı.

Öte yandan, Madagaskar'da Ulusal Meclis Daimi Komisyonu başkanı, kürtajı suç olmaktan çıkarmak için ceza kanununu değiştirmeye yönelik yasa teklifini reddetti. Nijerya'da Ulusal Meclis, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeyi amaçlayan beş yasa tasarısına karşı oy kullandı. Kadın örgütleri ve sivil toplum örgütlerinin bu durumu protesto etmelerinin ardından yasa tasarılarından üçünü yeniden gözden geçirme taahhüdü verdi. Ruanda'da parlamento, 15 yaşın üzerindeki kişilere doğum kontrol hapı sağlanmasına izin veren bir yasa tasarısını reddetti.

LGBTİ+ HAKLARI

Birçok ülkede LGBTİ+'lar taciz edildi, gözaltına alındı ve yargılandı. Benin'de bir trans kadın, komşuları ve motosikletli taksi şoförleri tarafından saldırıya uğradıktan sonra karakolda dövüldü, soyuldu ve fotoğrafı çekildi. Çıplak bir şekilde ve yiyeceksiz bırakılarak gözaltında üç gün tutulduktan sonra, herhangi bir suçlama olmaksızın serbest bırakıldı. Zambiya'da homofobik #BanNdevupaNdevu #BanHomosexuality (#EşcinsellikYasaklansın) hareketinin üyeleri protesto düzenledi; eşcinsel olduğu varsayılan kişilerin öldürülmesi ve şiddete maruz bırakılmasına yönelik WhatsApp aracılığıyla eylem çağrısında bulundu. Uganda'da, devlete bağlı STÖ dairesi, LGBTİ+'ların haklarını korumak için faaliyet gösteren bir şemsiye kuruluş olan Cinsel Azınlıklar Uganda'nın kapatılması talimatını verdi.

Bazı ülkeler, onaya dayalı eşcinsel ilişkileri suç saymak için yeni uygulamalar getirdi veya getirmeyi değerlendirdi. Gana'da, LGBTİ+'ları daha da suçlu hale getirecek bir yasa tasarısı parlamentoda beklemeye devam etti. Ekvator Ginesi'nde LGBTİ+'ların haklarını düzenleyen bir yasa tasarısı hazırlanıyordu. Senegal'de Ulusal Meclis, LGBTİ+'ları suçlu hale getirebilecek bir yasa tasarısını reddetti.

LGBTİ+'lar için ulusal mahkemelerde neredeyse hiç koruma yoktu. Nijerya'da, Bauchi eyaletine bağlı Ningi'de üç eşcinsel erkek bir şeriat mahkemesi tarafından ölüm cezasına çarptırıldı. Esvatini'de Yüksek Mahkeme, Sicil Memurluğunun, Esvatini Cinsel Azınlıklar ve Toplumsal Cinsiyet Azınlıkları savunuculuk grubunu bir kuruluş olarak kaydetmeyi reddetmesini onayladı. Namibya'da Yüksek Mahkeme, farklı ülkelerde eşcinsel evlilikler gerçekleştiren Namibya vatandaşlarının, göçmenlik statüsü edinmeye çalışan eşlerinin başvurularını reddetti. Bölgesel düzeyde, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, LGBTİ+ hakları konusunda çalıştıkları için üç örgütün gözlemci statüsü başvurularını reddetti.

ALBİNİZMLİ KİŞİLER

Doğu ve Güney Afrika'nın bazı bölgelerinde, albinizm hakkındaki batıl inançlar nedeniyle albinizmlı kişilere yönelik uzuv kesme ve diğer şiddet saldırıları devam etti. Madagaskar'da, Şubat ve Ağustos aylarında albinizmlı çocukların kaçırıldığı bildirildi, Mart ayında ise Amboasary Atsimo bölgesindeki Berano topluluğunda altı yaşındaki bir erkek çocuğun parçalanmış cesedi bulundu. Bu olaylarla birlikte şiddet saldırılarının sayısı ikiye katlandı. Ocak ayında Zambiya'nın Doğu Eyaleti'nin Chama ilçesine bağlı Mungwalala Köyü'nde eli kesilmiş 12 yaşındaki bir çocuğun tahrip edilmiş mezarı bulundu. Haziran ayında, Merkez Eyaletin Mkushi ilçesinde üç erkek 10 yaşındaki bir erkek çocuğun işaret parmağını kesti.

Devletler, kadınların ve kız çocukların eşitlik ve ayrımcılığa uğramama haklarını korumaya yönelik adımlar dahil olmak üzere, insanları ayrımcılık ve şiddete karşı korumak için acilen harekete geçmeli; hayatta kalanların cinsel sağlık, üreme sağlığı ve diğer sağlık hizmetlerine, psikolojik desteğe ve hukuki ve sosyal desteğe kapsamlı erişimini sağlamayı da içerecek şekilde toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten uzak bir yaşam sürmesine izin vermelidir.

İKLİM KRİZİ VE ÇEVRESEL BOZULMA

Bölge, iklim değişikliğinin şiddetlendirdiği ağır hava koşullarının yükünü taşımaya devam etti. Afrika Boynuzu son 40 yılın en sert kuraklığını yaşarken, Güney Afrika'nın bazı bölgelerinde aşırı yağışlar meydana geldi. Madagaskar'da Ocak ve Nisan ayları arasında altı tropikal fırtına ve kasırga meydana geldi ve 200'den fazla insanın ölümüne sebep oldu. Güney Afrika'nın Kwazulu-Natal eyaletinde, yerel yönetimin mekânsal planlama ve altyapı konularındaki zayıflığı nedeniyle binlerce evi yok eden sellerin etkisi daha da ağırlaştı. Batı Afrika'da Nijerya yetkilileri, 25 eyalette en az 500 kişinin ölümüne sebep olan ve 1,9 milyondan fazla kişinin etkilendiği sellerin etkisini azaltmak için yeterli önlemleri uygulamada başarısız oldu. Senegal'de deniz seviyesinin yükselmesi, Saint-Louis'deki Guet-Ndar gibi balıkçı köylerinde erozyona neden olmaya devam etti.

Birçok ülkede planlanan veya mevcut madencilik veya altyapı projeleri nedeniyle çevresel bozulma ve toplulukların yerlerinden edilmesi riski devam etti. Namibya'da Yüksek Mahkeme, Kavango bölgesinde Kanadalı bir maden şirketinin arama faaliyetlerine devam etmesinin durdurulmasına yönelik birkaç örgüt tarafından yapılan acil başvuruyu reddetti. Tanzanya ve Uganda, insan yerleşimleri ve vahşi yaşam alanlarından, tarım arazilerinden ve su kaynaklarından geçecek olan 1.443 km'lik Doğu Afrika Ham Petrol Boru Hattı inşaat planlarının bir parçası olmaya devam etti.

Bazı ülkeler iklim kriziyle mücadele ve çevresel bozulma konularında yeni uygulamalara başladı. Gine Başbakanı, ciddi miktarda kirlilik yaratmakla suçlanan boksit madenciliği yapan bir şirkete uluslararası kirlilik kontrol standartlarına uyması talimatını verdi. Somali'de hükümet, Çevre ve İklim Değişikliği Bakanlığı kurdu ve kuraklıkla mücadele için özel bir birim oluşturdu. Güney Afrika'nın iklim değişikliği tasarısı parlamentoda masaya yatırıldı, ancak iklim krizi konusunda yeterli uygulamaların yapılmadığına dair endişeler söz konusuydu. Güney Sudan'da Başkan Kiir'in, ülkedeki su altındaki tüm kazı faaliyetlerinin, çevredeki topluluklar ve ekosistem üzerindeki etki değerlendirmesinin tamamlanmasına kadar durdurulması talimatını verdiği bildirildi.

Devletler, bireyleri ve toplulukları iklim değişikliğinin ve aşırı hava koşullarının risk ve etkilerine karşı korumak için acil önlemler almalıdır. Yeterli iklim değişikliği uyum ve azaltma önlemleri alabilmek için uluslararası yardım talep edilmeli ve işbirliği kurulmalıdır.

AMERİKA KİTASI BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Covid-19'un ortaya çıkışından üç yıl sonra Amerika kıtası, pandeminin yıkıcı etkilerini yaşamaya devam etti. Yetkililer milyonlarca insanın gıda, su ve sağlık gibi temel haklara erişimini güvence altına alamadı ve sağlık hizmetleri büyük oranda yetersiz kaldı. Ekonomik bir gerileme zemininde, birçok ülkede yetkililer, muhalefeti ve çeşitli protesto biçimlerini susturmak için baskıcı taktiklerin kullanımını artırdı. Çok sayıda hükümet olağanüstü hâl ilan ederek keyfi gözaltılar, adil olmayan yargılamalar ve hukuka aykırı öldürmeler dahil olmak üzere bir dizi ciddi insan hakları ihlaline yol açtı. Başka durumlarda, bu sert baskılar arasında protesto haklarını kullanan insanlara karşı aşırı güç kullanımı, aktivistlerin hukuka aykırı gözletilmesi ve izlenmesi ve gazetecilere yönelik saldırılar yer aldı. Yerli halklar, Siyahlar ve ırk ayrımcılığına maruz kalan diğer insanlar, polis tarafından işlenen hak ihlalleri ve göçmen gözaltı merkezlerindeki işkence ve diğer türde kötü muameleyi de içeren insan hakları ihlallerinden orantısız bir şekilde etkilenmeye devam etti. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarıyla ilgili büyük gerileme yaşandı ve çeşitli ülkelerde yetkililer kürtaja erişimi engelleyen ve kapsamlı cinsellik eğitimi yasaklayan uygulamalar getirdi. Kadınlara ve kız çocuklara yönelik şiddet yaygın bir şekilde devam etti. Bazı ülkelerde rekor seviyelere ulaşan trans ölümleriyle LGBTİ+'lar risk altında olmaya devam etti. Kimi ülkelerde yetkililer, geçmiş suçların sorumlularından bazılarının adalet önüne çıkarılması için harekete geçti, ancak ağır insan hakları ihlalleri cezasız kalmaya devam etti. Devletler iklim değişikliği konusundaki taahhütlerini yerine getirmede. Yurt dışında sığınma veya daha iyi bir yaşam arayan insanlarla karşı karşıya kalan yetkililer, mülteci ve göçmenlerin haklarını zayıflatan ve uluslararası hukuka aykırı olan geriye dönük politikalar uyguladı.

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR

Yoksulluk içinde yaşayan insan sayısı pandemi öncesi seviyelerin üzerindeydi. Bölgedeki birçok devlet, pandemiyle ortaya çıkan krizden sorumlu yapısal engellerle baş etme konusunda başarısız oldu. Bunlar, öteden beri var olan sosyo-ekonomik eşitsizlikler; sağlığa ilişkin düşük vergilendirme seviyeleri ve kamu harcamaları; gıda güvenliği, temiz su ve temel altyapı gibi sağlığın toplumsal boyuttaki diğer belirleyici unsurlarına erişim eksikliği şeklinde sıralanabilir.

Enflasyon ekonomik güçlükleri artırdı. Uluslararası Para Fonu'na göre, enflasyon özellikle Arjantin, Şili, Kolombiya, Haiti, Honduras, Nikaragua ve Venezuela'da dikkat çekti. Bölgedeki milyonlarca insan temel gıda, sağlık ve su haklarından yararlanamadı. Brezilya'da nüfusun yarısından fazlası yeterli ve güvenli gıdaya erişimden yoksundu ve Siyahlar ve ötekileştirilen topluluklar bu durumdan orantısız etkilendi. Venezuela'da nüfusun çoğu gıda güvensizliği yaşadı ve Dünya Bankası'na göre ülke Ağustos ayına kadar gıda fiyatları açısından dünyadaki en yüksek üçüncü enflasyon oranına sahipti. Küba'da gıda kıtlığı insanları temel ihtiyaç maddeleri için saatlerce kuyruğa girmeye mecbur etti ve Haiti'de nüfusun %40'tan fazlası, kolera salgınının yeniden ortaya çıkmasıyla birlikte tehlikeli açlık seviyeleriyle karşı karşıya kaldı. Arjantin'de yılın ilk yarısında nüfusun %36,5'i yoksulluk içinde yaşıyordu.

Çoğu ülkede yetkililer, sağlık sistemlerinin büyük bir reforma ihtiyaç duyduğuna dair pandemiden elde edilen kanıtlara rağmen, sağlık hakkına yönelik korumaları güçlendirecek önlemleri uygulamada başarısız oldu. Brezilya'da Kongre, on yıl içindeki en düşük Sağlık Bakanlığı bütçesini onayladı, böylece ülkede yeterli bakım ve tıbbi malzemeye erişimin

olumsuz etkilenmesi tehdidiyle karşı karşıya kalındı. Guatemala, Honduras ve Paraguay gibi ülkeler, sağlık hizmetlerine yönelik kamu harcamalarını halklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar düşük seviyelerde tutmaya devam etti. Eylül ayında Şili'de vatandaşların büyük bir çoğunluğu ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel hakların korunmasını güçlendirecek yeni anayasa teklifini reddederken, yıl sonunda hâlâ sağlık hakları ile cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına ilişkin önerilen reformlar yapılmamıştı.

Devletler, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin asgari temel yükümlülüklerini yerine getirmek için mevcut olan azami kaynağın tahsis edilmesini sağlayacak adımları derhal atmalıdır.

KEYFİ GÖZALTI, HUKUKA AYKIRI ÖLDÜRME VE İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Birçok ülkede yetkililer, insanların yaşam, özgürlük, adil yargılanma ve fiziksel bütünlük haklarını ihlal etmeye devam etti. Bu ihlaller siyasi krizlere cevaben veya olağanüstü hâl bağlamında hükümetin baskıları sırasında veya güvenlik güçlerinin ve adalet sistemlerinin hukuka aykırı, keyfi ve orantısız müdahalelerle sonuçlanan genel başarısızlıklarının bir parçası olarak eylemleriyle meydana geldi.

Güvenlik güçleri tarafından aşırı güç kullanımı ve hukuka aykırı öldürmeler bölge genelinde yaygındı. Bunlar genellikle Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Meksika, ABD ve Venezuela gibi ülkelerde düşük gelirlili ve ırk ayrımcılığına maruz bırakılan mahalleleri hedef aldı. Venezuela'da güvenlik güçlerinin Ocak ve Eylül ayları arasında ülkenin çeşitli yerlerinde 488 yargısız infaz gerçekleştirdiği bildirildi. Brezilya'da polis operasyonları onlarca insanın ölümüne yol açtı.

Keyfi gözaltılar Kolombiya, Küba, Ekvador, El Salvador, Nikaragua, Meksika ve Venezuela'da yaygınlığını sürdürdü. Gözaltına alınanlar genellikle işkence veya diğer türde kötü muameleye maruz bırakıldı ve bazı durumlarda zorla kaybedildi. Mart ayında El Salvador yetkilileri, çeteler tarafından işlendiği iddia edilen cinayetlerdeki artışa cevaben olağanüstü hâl ilan etti. Uygulama, geniş çapta insan hakları ihlallerine, 60.000'den fazla gözaltı ve haksız yargılamalara neden oldu. Ekvador'da cezaevi sisteminde kriz yaşanırken özgürlüğünden yoksun bırakılan en az 146 kişi hayatını kaybetti. Ekvador ve Meksika'da, kamu güvenliği görevlerinde silahlı kuvvetlerin rolünü genişletmek için idari, adli ve yasamaya dair kararlar alındı.

MUHALEFETİN BASTIRILMASI VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Birçok ülkede toplumsal hareketler ve aktivistler, temel ekonomik ve sosyal haklar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin sona erdirilmesi, haksız yere gözaltına alınanların serbest bırakılması ve çevrenin korunması talebiyle sokaklara döküldü. Yetkililer bu protestolara gereksiz ve aşırı güç kullanarak karşılık verdi. Ekvador'da yerli halkların sosyo-çevresel sorunlara karşı düzenlediği protestolarda güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanması sonucunda en az altı kişi öldü. Kolombiya'da bir yerli lider, bir çevre protestosunda vurularak öldürüldü ve başkent Bogota'daki ayrı bir protestoda, mermi isabet eden bir protestocu göz travması geçirdi. Peru'da yılın ilk yarısında Ulusal Polis müdahalelerinin ardından düzenlenen protestolarda en az üç kişi öldü. Yılın son haftalarında ise eski Cumhurbaşkanı Pedro Castillo'nun Aralık ayında görevden alınmasının ardından yaşanan siyasi kriz sırasındaki protestolarda en az 22 kişi öldü.

Bolivya'da kolluk kuvvetleri, mahsullerini yok etme girişimlerini protesto eden koka yaprağı üreticilerini şiddet kullanarak bastırdı ve bazı durumlarda keyfi olarak gözaltına aldı. ABD'de Haziran ayında Akron, Ohio'da Siyah bir erkek olan Jayland Walker'ın polis tarafından 46

kurşunla öldürülmesinin ardından düzenlenen protestolarla ilgili olarak en az 75 kişi gözaltına alındı. Meksika'da hükümet, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda hükümetin eylemsizliğini protesto eden feministleri ve insan hakları savunucularını yaftalamaya devam etti, bazı eyaletlerde güvenlik güçleri protestoculara şiddet uyguladı ve onları keyfi olarak gözaltına aldı. Porto Riko ve Küba'da birçok kez, polislin lan Kasırgası'nın ardından yaşanan elektrik kesintilerine karşı ve diğer toplumsal taleplerle yapılan protestolara karşı aşırı güç kullandığı bildirildi.

Nikaragua'da yetkililer yıl boyunca 1.000'den fazla örgütün yasal statüsünü iptal etti, en az 12 üniversiteyi kapattı, gazetecileri hapse attı ve siyasi aktivistlere ve muhaliflere yönelik tacizlerde bulundu. Venezuela'da istihbarat teşkilatları ve diğer güvenlik güçleri, yargı sisteminin göz yummasıyla, hükümet karşıtı olduğu varsayılan kişileri keyfi olarak gözaltına almaya ve işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bırakmaya devam etti.

Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Guatemala, Honduras, Meksika, Peru ve Venezuela'da insan hakları savunucuları çalışmalarını nedeniyle öldürüldü. Ayrıca Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Küba, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Paraguay, Peru ve Venezuela'da tehdit edildiler, taciz edildiler veya ceza soruşturmalarına veya keyfi gözaltılara maruz bırakıldılar. Kolombiya'da yıl boyunca en az 189 topluluk lideri ve insan hakları savunucusu öldürüldü. Venezuela'da en az 396 insan hakları savunucusu korkutma, yaftalama ve tehditlerin hedefi oldu. Nikaragua'da tutuklu onlarca muhalif, yargı sürecini ilgilendiren temel güvencelerden yoksun mahkemelerde yargılandı. Paraguay'da aktivistler, devletin sağlık politikalarına karşı protestolara katıldıkları için uydurma suçlamalarla hedef alınmaya devam etti. Guatemala'da hakimler, savcılar, insan hakları savunucuları ve protestocular asılsız kovuşturmalara; Bolivya'da ise insan hakları savunucuları hükümeti eleştirdikleri için yargılamalarla karşı karşıya kaldı.

Bölge genelinde basın özgürlüğü risk altında olmaya devam etti. Kolombiya, Haiti, Meksika ve Venezuela'da gazeteciler öldürüldü. Meksika, en az 13 gazetecinin öldürülmesiyle basın açısından en ölümcül yılı yaşadı. Nikaragua ve Venezuela'da medya kuruluşları keyfi olarak kapatıldı. Guatemala'da yolsuzluk ve cezasızlık hakkında haber yapan gazeteciler genellikle asılsız suç duyuruları ve karalama kampanyalarıyla karşı karşıya kalırken, El Salvador'da onlarca gazeteciye yönelik saldırılar kaydedildi.

El Salvador ve Meksika'da Pegasus casus yazılımının aktivistlerin ve gazetecilerin hukuka aykırı gözetimi için kullanıldığı belgelendi.

Yetkililer ayrıca muhalifleri susturmak için muğlak ve aşırı geniş yasalar kullandı. El Salvador'da Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, çeteler hakkında haber yaparak "endişe" veya "panik" yaratmaya 10 ila 15 yıl arasında hapis cezası getirildi. Nikaragua'da Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşların Düzenlenmesi ve Denetimine İlişkin Genel Kanun, 2018'deki baskılardan bu yana çıkarılan ve sivil toplum örgütlerini zayıflatan bir dizi yasanın sonuncusuydu. Küba'da Aralık ayında yeni bir Ceza Kanunu yürürlüğe girdi. Kanun, ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma hakları üzerinde uzun süredir devam eden kısıtlamaları kalıcı hale getirme riski taşıyor. Arjantin'de Jujuy eyalet hükümeti, barikatları ve "kamusal alanın gasp edilmesini" yasaklayarak protestoları sınırlandırmak amacıyla eyalet anayasasında değişiklik öngören bir yasa tasarısı sundu.

Devletler ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını gözetmeli, korumalı ve bu hakların kullanılmasını kolaylaştırmalıdır. Bu kapsamda gazetecilerin, insan hakları savunucularının ve siyasi muhalif olduğu varsayılan kişilerin taciz, şiddet ve hukuka aykırı gözetimden muaf, güvenli ve elverişli bir ortamda çalışmalarını yürütebilmesi sağlanmalıdır.

Devletler, insanların barışçıl protesto haklarını kullanabilmelerini sağlamalı ve emniyet teşkilatı tarafından konuşlandırılan herhangi bir gücün gerekli, orantılı ve hukuka uygun olmasını güvence altına almalıdır.

CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI HAKLARI

Bölgedeki birçok ülkede yetkililer, cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını ciddi şekilde tehlikeye atan adımlar attı. El Salvador'da kürtaj yasağı yürürlükte kaldı. En az iki kadın, acil obstetrik konularla ilgili suçlamalar sebebiyle tutuklu kaldı. Bu kadınlardan biri 50 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Dominik Cumhuriyeti'nde Kongre, kürtajı suç olmaktan çıkaran Ceza Yasası düzenlemesini yine gündeme almadı.

Haziran ayında ABD Yüksek Mahkemesi yaklaşık 50 yıllık içtihadı tersine çevirip Roe/Wade Davası kararını bozarak kürtaj haklarına yönelik federal güvenceyi sona erdirdi. Kararın ardından, pek çok eyalet yasama organı kürtaja erişimi yasaklamaya veya kısıtlamaya yönelik yasalar çıkardı. Buna karşılık, birçok ABD eyaletlerinde, insanlar büyük çoğunlukla kürtaj hakkını korumaktan yana oy kullandı. Porto Riko'da kürtaja erişimin kısıtlanmasına yönelik beş yasa tasarısı reddedildi. Peru'da Kongre'ye, onaylanması halinde kürtaja erişimi tehlikeye atacak bir yasa tasarısı sunuldu. Arjantin'de, hamileliğin ilk 14 haftasında kürtajı suç olmaktan çıkaran ve yasallaştıran 2020 yasasına rağmen, kürtaj hizmetlerine erişimdeki önemli engeller devam etti.

Yine de, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları konusunda bazı ilerlemeler de kaydedildi. Kolombiya Anayasa Mahkemesi'nin Şubat ayında aldığı bir kararlar, hamileliğin 24. haftasına kadar kürtaj suç olmaktan çıkarıldı. Meksika'da dört eyalet daha kürtajı suç olmaktan çıkardı ve toplam 32 Meksika eyaletinden kürtajın suç sayılmadığı eyalet sayısı 11'e ulaştı. Ekvador'da cumhurbaşkanı, tecavüz vakalarında kürtajı suç olmaktan çıkartırken üreme haklarını sınırlayan bazı kısıtlayıcı unsurlar da içeren bir yasa tasarısını imzaladı.

Bazı ülkelerde yetkililer, kapsamlı cinsellik eğitimi hakkını güvence altına alma konusunda başarısız oldu. Arjantin (Chaco eyaleti), Paraguay, Peru ve bazı ABD eyaletlerindeki yetkililer, eğitim kurumlarında cinsellik ve toplumsal cinsiyet çeşitliliği konulu eğitimlerin verilmesini engellemeye devam etti.

Devletler, güvenli kürtaj hizmetlerine erişim de dahil olmak üzere cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına erişimi güvence altına almalıdır.

KADINLARA, KIZ ÇOCUKLARA VE LGBTİ+'LARA YÖNELİK ŞİDDET VE AYRIMCILIK

Yetkililer, kadınları ve kız çocukları toplumsal cinsiyete dayalı yerleşik şiddetten koruma veya bu suçların cezasız kalmasını engelleme konularında başarısız oldu. Arjantin'de sivil toplum örgütlerinin kaydettiği sayılara göre, %91'i ev içi koşullarda olmak üzere 233 toplumsal cinsiyete dayalı cinayet (kadın cinayeti) kaydedildi. Meksika'da, Ocak ve Kasım ayları arasında 858 kadın cinayeti kaydedildi (cezasızlıkla kolaylaştırıldığı için devlet ve yasal yapıların da sorumlu olduğu toplumsal cinsiyete dayalı cinayetler). Venezuela'da yerel örgütler Ocak'tan Eylül'e kadar toplam 199 kadın cinayeti bildirdi. Uruguay'da gözlem yapan bir sivil toplum örgütü, kadın cinayetlerinde bir önceki yıla göre artış olduğunu kaydetti. Peru'da 124 kadın cinayeti kayıt altına alındı.

ABD'de kadınlara yönelik şiddeti önleme ve bu türde şiddete müdahale etme konusunda temel finansman mekanizması olan ve daha önce yürürlükten kaldırılan Kadına Yönelik Şiddet Yasası ABD Kongresi'nde kabul edildi ve Başkan Biden tarafından imzalanarak yürürlüğe girdi.

Bölgedeki çeşitli ülkelere LGBTİ+'lar cinayet, saldırı, ayrımcılık ve tehdit riski altında olmaya devam etti ve hukuk karşısında tanınma konusunda engellerle karşılaştı. Translar özellikle Brezilya, Kolombiya, Guatemala, Honduras ve Meksika'da öldürülme riski altındaydı. Ocak ayında yayınlanan veriler, Brezilya'nın art arda 13. kez dünyada transların en fazla öldürüldüğü

ülke olduğunu gösterdi. Diğer yandan, ülke tarihinde ilk kez iki trans kadın Ulusal Kongre'ye seçildi.

Yıl içinde LGBTI+'ların haklarına ilişkin çeşitli hukuki uygulamalar hayata geçirildi. Kolombiya'da, Anayasa Mahkemesi kimlik kaydı için non-binary (cinsiyet kimliğini ikili cinsiyet rejiminin sunduğu kadın ve erkek kategorilerinin içinde tanımlamayan) ibaresini tanıdı ve toplumsal cinsiyet çeşitliliği için hukuki bir emsal oluşturdu. Eylül ayında, yapılan referandumun ardından Küba, eşcinsel evliliği yasallaştıran ve eşcinsel çiftlerin evlat edinmesine izin veren yeni bir Aile Yasası'nı onayladı. Ekim ayında Meksika'da Tamaulipas Eyaleti'nin de eşcinsel evliliği yasallaştırmasıyla eşcinsel evlilikler tüm ülkede yasal hale geldi. Aralık ayında, ABD'de eşcinsel evlilikler için belli ölçüde federal koruma sağlayan Evliliğe Saygı Yasası yürürlüğe girdi. Öte yandan, Mayıs ayında, Porto Riko İnsan Hakları ve Çalışma Sorunları Komisyonu, LGBTI+ hakları beyannamesiyle ilgili teklifleri geri çekti.

Bölgedeki devletler, kadın cinayetlerini ve LGBTI+'ların öldürülmesini önlemek için acilen harekete geçmeli, bu suçların sorumlularını adalete teslim etmeli ve tekrarlanmama güvencesini sağlamalıdır.

YERLİ HALKLARA VE SİY AHLARA KARŞI AYRIMCILIK

Tarihsel olarak ırk ayrımcılığına maruz kalan insanlar, insan hakları ihlallerinden orantısız bir şekilde etkilenmeye devam ettiler. Brezilya, Kolombiya, Ekvador ve Meksika'da arazi sebebiyle çıkan çatışmalarda yerli liderler öldürüldü. Kolombiya'da yerli liderler ve savunucular saldırıya uğradı ve öldürüldü. Silahlı muhalif grupların faaliyet göstermeye devam ettiği bölgelerde yerli halklar ve Afrika kökenli topluluklar zorla yerinden edildi ve bazıları insani krizlerle karşı karşıya kaldı. Paraguay'da yetkililer, yerli halkların topraklarından zorla tahliye edilmesine yeterli müdahalede bulunmadı. Nikaragua'da yerli halklar zorla yerinden edildi ve silahlı kişiler tarafından şiddete maruz bırakıldı.

Arjantin, Brezilya, Kanada, Guatemala, Honduras, Meksika, Paraguay, Peru ve Venezuela dahil olmak üzere birçok ülkede hükümetler, etkilenen yerli halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayını almadan madencilik, tarım ve altyapı projelerini sürdürdü. Arjantin'de yerli halklar ortak arazi haklarına erişimde ciddi zorluklarla karşılaşmaya devam etti. Ekvador'da yerli topluluk liderleri ve savunucularına yönelik öldürme ve tehditler devam etti. Ekvador Amazon'unda Ocak ayında meydana gelen büyük bir petrol sızıntısından etkilenen yerli halklara hem bu sızıntı hem de 2020'de meydana gelen daha önceki petrol sızıntısından ötürü onarım sağlanmadı.

ABD'de yerli kadınlar tecavüz ve cinsel şiddete, diğer gruplara kıyasla daha fazla maruz bırakılmaya devam etti. Yerli kadınlar tecavüz sonrası temel bakıma erişimden yoksun kaldılar; kaybedilme ve öldürülmeye maruz bırakıldılar. Kanada'da, Quebec'teki İlk Uluslara ve Inuit topluluklarına mensup yerli kadınlar, zorunlu sterilizasyon ve diğer türde obstetrik şiddet biçimlerini bildirdi.

Kanada Başbakanı Trudeau, Avam Kamarası'nın Ekim ayında oybirliğiyle yerli halklara karşı soykırım olarak kabul ettiği yatılı okul sisteminin oluşturulması, sürdürülmesi ve idaresinde Katolik Kilisesi ve Kanada hükümetinin rolünü resmen kabul etti.

Bölgedeki birçok ülkede Siyahlar devlet şiddetinden orantısız etkilenmeye devam etti. Brezilya'da, Mayıs ayında Rio de Janeiro'nun Vila Cruzeiro semtinde 23 kişinin öldürüldüğü operasyonda olduğu gibi, çok sayıda polis operasyonu birden fazla öldürmeyle sonuçlandı. Sivil toplumun topladığı veriler, Brezilya'da polis tarafından öldürülen tüm insanların %84'ünün Siyah olduğunu ortaya çıkardı. Benzer şekilde, Porto Riko'da polis tarafından işlenen cinayetlere ilişkin veriler, farklı ırkların bir arada yaşadığı düşük gelirli topluluklardaki insanların polis tarafından öldürülme konusunda düşük gelirli beyaz topluluklardakilere oranla daha yüksek risk altında olduğunu gösterdi.

ABD yetkilileri Haitili Siyah sığınmacıları keyfi olarak gözaltına aldı ve ırk temelli işkenceye varan ayrımcı ve alçaltıcı muameleye maruz bıraktı. Ayrıca ABD'de, sınırlı kamu verilerine göre, Siyahlar polisin öldürücü güç kullanımından orantısız bir şekilde etkilendi. ABD Senatosu, *George Floyd Polis Faaliyetlerinde Adalet Yasası'nı* yürürlüğe koymadı. Polis uygulamaları ve kolluk kuvvetlerinin hesap verebilirliği ile ilgili çeşitli politika ve sorunları ele almayı amaçlayan yasa, 2021'de Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmişti. Kanada'da Toronto Polis Teşkilatı, özellikle Siyah topluluklar üzerinde ırkçı uygulamalarla orantısız güç kullanıldığını ve çıplak arama yapıldığını bildirdi.

Yetkililer, yerli halkların kendi kaderini tayin hakkına saygı göstermeli ve kendi bölgelerindeki herhangi bir proje için özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onaylarını sağlamalıdır. Yerli halkların öldürülmesi derhal, tarafsız ve etkili bir şekilde soruşturulmalıdır.

Yetkililer, polis operasyonlarında ve göçmenlik sistemlerinde mevcut sistemsel ırkçılığı ortadan kaldırmak için kararlı adımlar atmalı ve etkilenen toplulukların tam ve etkili katılımıyla ırklara göre ayrıştırılmış bilgi toplama sistemleri tasarlamalıdır.

CEZASIZLIK VE HESAP VEREBİLİRLİK SORUNLARI

Bazı ülkelerde yetkililer, önceki yıllarda işlenen uluslararası hukuk suçları gibi insan hakları ihlallerinin hesap verebilirliği konusunda önemli ama sınırlı ilerlemeler kaydetti. Buna karşılık, hükümetler genellikle bu suçlardan sorumlu olduğundan şüphelenilen ve yakın zamanda insan hakları ihlalleri işleyen kişileri soruşturma konusunda başarısız oldu. Yerleşik cezasızlık, bölge genelindeki adalet sistemlerinin ortak bir özelliği olmaya devam etti.

Arjantin, Bolivya, Şili, Kolombiya, Guatemala ve Uruguay'da yetkililer eski askeri rejimler veya silahlı iç çatışmalar sırasında işlenen insan hakları ihlallerine yönelik soruşturmalarda ilerleme kaydetti veya yasal işlem başlattı. Kolombiya'da yıl sonuna kadar onlarca eski ordu mensubu Özel Barış Mahkemesi (JEP) tarafından suçlanmıştır.

Ancak, El Salvador'da yetkililer, silahlı çatışma sırasında (1980-1992) suç ve insan hakları ihlalleri işlemekle suçlananların yargılanmasında kayda değer bir ilerleme kaydedemedi. ABD'de Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA) yönetimindeki, zorla kaybetme, işkence ve diğer türde kötü muamele gibi yaygın insan hakları ihlallerini içeren gizli alıkoyma sistemi (2001'den 2009'a kadar devam etti) nedeniyle kimse adalet önüne çıkarılmadı. Guatemala'da yetkililer, silahlı iç çatışmalarla (1960-1996) ilgili davalarda görev alan hakim ve savcılarını devam eden korkutma, taciz ve temelsiz kovuşturmalara karşı koruyamadı.

Bolivya, Şili, Kolombiya, Honduras, Nikaragua ve Venezuela'da 2017 ile 2021 yılları arasında hükümetlerin baskıcı kısıtlamalar uyguladığı protestolar sırasında yetkililer tarafından işlenen insan hakları ihlalleri cezasız kalmaya devam etti. Meksika'da 1960'lardan bu yana kaybolan veya zorla kaybedilen toplam insan sayısı 109 bini geçti, bu sayı 2006'da 90 bini.

BM Veri Toplama Misyonu'nun Venezuela ile ilgili raporlarında, hak ihlallerinden sorumlu polis ve askeri görevlileri korumak için yargı sisteminin manipüle edildiği ve şüpheli failerin Nicolas Maduro hükümetine emir komuta zinciriyle bağlı olduğunun altı çizildi. Uluslararası Ceza Mahkemesi Başsavcılığı, Venezuela'da insanlığa karşı işlendiği iddia edilen suçlarla ilgili, bölgede ilk kez soruşturma başlattı.

Şili'de 2019'daki kitlesel protestolar sırasında suç işlediği iddia edilen kişilerin tutukluluğu devam etti; bu kişilerin bir kısmı temelsiz suçlamalarla alıkonuldu. Diğer yandan hükümet, protestolar sırasında göz travması geçiren 400'ün üzerinde kişiye tazminat sağlamayı öngören yeni bir program duyurdu. Nikaragua'da 2018'de başlayan insan hakları kriziyle bağlantılı olarak yıl sonu itibarıyla 225 kişinin tutukluluğu devam ediyordu.

Brezilya'da Başsavcı, Yüksek Mahkeme'den, hükümetin Covid-19 salgını yönetimine ilişkin Meclis Soruşturma Komisyonu raporunun ardından Devlet Başkanı Bolsonaro'ya karşı açılan 10 soruşturmada yedisini reddetmesini talep etti. Soruşturmalarda Bolsonaro dolandırıcılık,

görevi kötüye kullanma ve insanlığa karşı işlenen suçlarla itham ediliyordu. Brezilya güvenlik güçleri ve polis memurları tarafından gerçekleştirilen hukuka aykırı öldürmelere yönelik cezasızlık devam etti.

Şili, Ekvador, El Salvador, Uruguay ve Venezuela'da cezaevlerindeki aşırı kalabalık devam etti.

35 Müslüman erkek, ABD ordusu tarafından Küba'nın Guantanamo Körfezi'nde yer alan ABD deniz üssündeki gözaltı merkezinde, uluslararası hukuk ihlal edilerek keyfi ve süresiz olarak gözaltında tutulmaya devam etti.

Yetkili makamlar hem geçmişteki hem de günümüzdeki tüm uluslararası hukuk suçları ve diğer insan hakları ihlallerine ilişkin hızlı, bağımsız, tarafsız ve etkili soruşturmalar yürüterek cezasızlıkla mücadele etmelidir. Yetkililer, uluslararası hukuk suçlarında cezai sorumluluk taşıdığından şüphelenilen kişiler hakkında soruşturma başlatmalı; mağdurlar ve hayatta kalanlar için adalet, hakikat ve onarım sağlamalıdır.

İKLİM KRİZİ VE ÇEVRESEL BOZULMA İLE YETERSİZ MÜCADELE

Devletler, iklim kriziyle başa çıkmak için gerekli önlemleri uygulamada başarısız oldu. Aktivistler ve çevreyi koruyan yerli halklar, bu krizle mücadele etmeye çalıştıkları için saldırıya uğradı. Bölgedeki birçok ülkenin küresel emisyon azaltmalarını destekleyen söylemlerine rağmen yetkililer bu sözleri eyleme geçirmedi. Global Witness, 2022 raporunda, 2021'de arazi ve çevre savunucularına yönelik öldürmelerin dörtte üçünün Latin Amerika'da meydana geldiğini belirtti. Bu tür öldürmeler Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Peru ve Venezuela'da kaydedildi.

BM Gıda ve Tarım Örgütü'ne göre Latin Amerika, Afrika ile birlikte doğal orman örtüsünde net kayıp oranının en yüksek olduğu bölgelerden biri olmaya devam ediyor. Ocak ve Ekim ayları arasında, Brezilya Amazonu'ndaki ormansızlaşma oranı 2015'ten bu yana en yüksek seviyesine ulaştı. Bolivya'da, yetkililerin orman örtüsünü koruma ve yasa dışı ormansızlaşma ile mücadele etme taahhüdüne rağmen, tarımsal faaliyetleri genişletmek için bir milyon hektardan fazla arazi yakıldı.

Pek çok hükümetin iklim değişikliğine ilişkin verdiği taahhütlerin ve çıkardığı yasaların hiçbirini önümüzdeki krizi çözebilecek boyuta ulaşmadı. Kanada ve ABD, Kasım ayında düzenlenen BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 27. Taraflar Konferansı'nda (COP27) 2030 için emisyon azaltma hedeflerini yükseltmedi.

ABD Kongresi, ABD tarihindeki ilk iklim değişikliği yasa paketini kabul ederken, bir yandan da Biden yönetiminin iptal etmeye çalıştığı, federal topraklar ve Meksika Körfezi'ndeki eski petrol ve gaz kiralama ihalelerini eski haline getirdi ve yönetimi yeni ihaleler açmaya zorladı. Bu ihaleler Eylül ayında başladı.

Brezilya'nın seçilmiş Cumhurbaşkanı Luiz Inácio Lula da Silva, ülkenin bölgesel iklim ve bitki örtüsünün, özellikle Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nde kuraklık ve yüksek sıcaklıklara karşı oldukça savunmasız olduğu iddia edilen Amazon'un korunmasını teşvik etmediğini duyurdu. Kolombiya Devlet Başkanı Gustavo Petro, BM İklim Değişikliği Konferansı'nda geleneksel olmayan yenilenebilir enerji kaynaklarına odaklanan enerji geçiş planını açıklarken, Nación Wayuu ve Indepaz gibi örgütler, Guajira departmanında çok sayıda rüzgar türbini kurulmasıyla ilgili yerli halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş işiştare hakkının ihlal edildiğini ortaya koydu.

Bölgedeki yetkililer, daha önce Paris Anlaşması'nın tarafları olarak imzaladıkları taahhütleri yerine getirmedi ve bazı durumlarda fosil yakıt projelerini aktif olarak desteklediler. Brezilya'da yetkililer, ülkenin iklim değişikliğine katkısı bakımından yetersiz bir Ulusal Katkı Beyanı (NDC) sundu. Yıl ortasında, Kanada İhracatı Geliştirme Kurumu, Kanada ve yurt dışındaki petrol ve

gaz sektörüne 3,4 milyar CAD (2,5 milyar ABD doları) finansman sağladı. Kanada diğer yandan, yeni fosil yakıt projeleri için kamu finansmanını aşamalı olarak kaldırma planını başlattı.

Yetkililer, karbon emisyonlarını azaltmak için acilen harekete geçmeli, fosil yakıt projelerini finanse etmeyi bırakmalı ve yerli halkların ve insan hakları savunucularının çevreyle ilgili devlet politikaları kapsamında korunmasını sağlamalıdır. Bölgedeki varlıklı ülkeler de acilen daha düşük gelirli ülkelere yönelik iklim finansmanını artırmalı ve kayıp ve zararlar için ilave tahsisli fon sağlamayı taahhüt etmelidir.

MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Bölgede insan hakları alanında işlenen köklü ihlaller ve insani krizler, koruma arayışıyla ülkelerini terk eden insanların sayısında keskin artışlara yol açtı. Haziran ayında UNICEF, Kolombiya ile Panama arasındaki Darién Geçidi'ni geçen çocukların sayısının 2022'nin başından bu yana 5.000'in üzerine çıktığını ve bu sayının 2021'in aynı döneminde kaydedilenin iki katına ulaştığını açıkladı. Venezuelalı Mülteciler ve Göçmenler Koordinasyon Platformu'nun tahminlerine göre, 2022 sonu itibarıyla 7,13 milyon Venezuelalı ülkesini terk etti ve %84'ü Latin Amerika ve Karayipler'deki 17 ülkede koruma başvurusunda bulundu. Küba ve Haiti'den ayrılan insanların sayısı da son yıllara göre önemli ölçüde artarak, Venezuela ve Orta Amerika'dan kaçan insanların sayısındaki artışa eklendi. Sağlam uluslararası koruma sistemlerinin olmaması, Arjantin, Kanada, Şili, Kolombiya, Haiti, Meksika, Peru, Trinidad ve Tobago ve ABD'de mültecilerin ve göçmenlerin korumasız bırakılmasına neden olmaya devam etti.

ABD federal mahkemelerinin Göçmen Koruma Protokollerini ve "Title 42" olarak bilinen 42 Sayılı Kanunu onaylaması, Meksika'daki tehlikeli duruma rağmen sınır dışı edilen on binlerce sığınmacıya onarılamaz zararlar verdi. Meksika makamları, geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesini ihlal eden bu politikaları uygulayabilmek için ABD makamlarıyla işbirliğine devam etti. ABD'de yetkililer, 2022 yılında, günde 34 bin kişiyi alıkoymak için fon sağlayarak göçmenlerin keyfi ve kitlesel olarak gözetim altında tutulduğu sistemi sürdürdü. ABD, Eylül 2021 ile Mayıs 2022 arasında, ulusal ve uluslararası hukuku ihlal ederek 25 binden fazla Haitiliyi yasal süreç olmaksızın sınır dışı etti. Meksika yetkilileri, aşırı kalabalık göçmen gözaltı merkezlerinde en az 281 bin 149 kişiyi gözaltında tuttu ve çoğu Orta Amerika'dan olmak üzere binlerce refakatsiz çocuk da dahil en az 98 bin 299 kişiyi sınır dışı etti.

Trinidad ve Tobago, Amerika kıtasında sığınmayla ilgili ulusal mevzuattan yoksun birkaç ülkeden biri olmaya devam etti. BM, Trinidad ve Tobago yetkililerinin Venezuelalı sığınmacılara yönelik geri itme, insanlık dışı koşullarda gözaltı ve sınır dışı etme uygulamalarından kaygı duyduğunu ifade etti. Venezuelalı mülteci kadınlar Kolombiya, Ekvador, Peru ve Trinidad ve Tobago'da devamlı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılığa maruz kaldı, yetkililer şiddet ve ayrımcılığa maruz bırakılmaksızın yaşama hakkını güvence altına alamadı. Peru'da sığınma başvurularını işleme koyan sistem yürürlüğe girmede.

Şili'de yetkililer, yabancı uyruklu kişilerin uluslararası korumaya ihtiyaç duyup duymadıklarını veya geri döndüklerinde risk altında olup olmadıklarını değerlendirmeksizin derhal sınır dışı etme sürecini yeniden başlattı. Arjantin'de yetkililer, sığınmacı ve mültecilerin eğitim, çalışma ve sağlık gibi temel haklara daha fazla erişmesine izin verecek düzenlemeler çıkarmadı.

Yetkililer acilen hukuka aykırı sınır dışı işlemlerine son vermeli, mülteci ve göçmenleri alıkoymaktan kaçınmalı ve uluslararası koruma ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamalıdır.

ASYA-PASİFİK BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Asya-Pasifik bölgesinde insan hakları konusunda az da olsa bir umut ışığı söz konusuydu. Bazı ülkelerde kadın ve LGBTI+ haklarında mütevazı kazanımlar elde edildi, Pakistan'da işkenceyi suç sayan yeni bir yasa çıkarıldı, Papua Yeni Gine'de ölüm cezası kaldırıldı. Yine de genel olarak bölgede durum pek iç açıcı değildi. Myanmar'da artan silahlı çatışmaların yükünü siviller çekti. Taliban yönetiminin Afganistan'da insan hakları üzerindeki etkileri giderek daha belirgin hale geldi. Özellikle kadınların ve kız çocukların hakları yıkıcı bir şekilde geriledi. Pandemiye bağlı durgunluğun körüklediği ekonomik krizler, ekonominin kötü yönetilmesi ve bölge içinde ve dışındaki silahlı çatışmalar, Afganistan, Laos ve Sri Lanka gibi ülkelerde ekonomik ve sosyal hakları ciddi şekilde etkiledi. Bu ülkelerde gıda, sağlık hizmetleri ve yeterli yaşam standardına erişim giderek daha zorlaştı.

Pek çok ülkede muhalefete yönelik tahammülsüzlük artış gösterdi. Yetkililer ifade ve örgütlenme özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları sıkılaştırdı, iktidarı eleştirenleri keyfi olarak gözaltına aldı ve tutukladı. Halk bölge genelinde adaletsizlik, yoksunluk ve ayrımcılığı protesto etmek için sokağa çıktı, ancak Bangladeş, Hindistan, Endonezya, Nepal, Pakistan, Sri Lanka ve Tayland gibi ülkelerde aşırı, bazen öldürücü güce maruz bırakıldı. BM İnsan Hakları Konseyi Çin ve Filipinler'e yönelik endişeler konusunda yeterli adımı atmadığı için cezazsızlık bu ülkelerde daha da arttı. Azınlıklar, kadınlar ve kız çocuklar, LGBTI+'lar ve yerli halklara yönelik köklü ayrımcılık devam etti. Afganistan ve Myanmar'da infazların yeniden başlamasıyla büyük bir gerileme yaşandı.

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR

Ekonomik krizler; yeterli yaşam standardı hakkı, sağlık hakkı ve diğer insan haklarını ciddi şekilde etkiledi. Sri Lanka'da enflasyon Eylül ayında %73'ü aştı ve gıda, sağlık ve diğer temel ihtiyaçlar karşılanamaz hale geldi. Bu krizden özellikle de çoğunluğu kadın ve Malayihya Tamil azınlıklarından olan günlük ücretli işçiler etkilendi. Laos'ta yüksek enflasyon, benzer şekilde, temel ürünleri birçokları için ulaşılmaz hale getirdi. Afganistan'da ekonomik kriz, nüfusun %97'sini yoksulluğa sürükledi. Birçok aile açlığa maruz kaldı ve hayatta kalmak için giderek artan bir şekilde olumsuz başa çıkma stratejilerine başvurmaya mecbur oldu. Taliban'ın Aralık ayında kadınların insani yardım ve diğer STÖ'lerde çalışmasını yasaklayan kararnamesinin ardından bu durum daha da kötüye gitti. Kararname, kadınların geçim olanaklarını kısıtladı ve insanların daha önce kadın çalışanlar tarafından sağlanan hizmetlere erişimini engelledi.

Bazı ülkelerde barınma hakkı güvencesinin eksikliği ve evlerin yıkılması nedeniyle binlerce insan evsiz, yoksul veya risk altında kaldı. Nepal'de hükümet, barınma hakkını yeterince güvence altına alamayan 2018 tarihli bir konut yasasını değiştirme çağrılarını görmezden geldi. Bu yasa ağırlıklı olarak ötekileştirilmiş topluluklardan oluşan veya gecekondulu mahallelerinde yaşayan yüzlerce aileyi tahliye riskiyle karşı karşıya bırakıyordu. Hindistan'da yetkililer, başkent Yeni Delhi'de ve bazı eyaletlerde çoğunlukla Müslümanlara ait evleri ve bu kişilerin diğer özel mülklerini hukuka aykırı bir şekilde yıktı. Bunun topluluklar arası çatışmalara karıştığı iddia edilen kişilere yönelik bir tür toplu cezalandırma olduğu yönünde endişeler söz konusuydu. Kamboçya ve Moğolistan'da, kentsel kalkınma projeleri sonucunda çok sayıda aile evsiz kaldı veya geçim kaynaklarını kaybetti.

Devletler, ayrımcılık yapmaksızın ekonomik, sosyal ve kültürel hakları güvence altına almalıdır.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İfade özgürlüğü hakkı bölgede tehdit altında olmaya devam etti. Birçok hükümet muhalefete yönelik baskıları yoğunlaştırdı ve denetimden kaçınmaya çalıştı.

Birçok ülkede basın özgürlüğüne yönelik saldırılar devam etti. Afganistan'da gazeteciler, Taliban'ı eleştiren haberler yaptıkları için keyfi gözaltı, tutuklama, işkence ve diğer türde kötü muameleyle karşı karşıya kaldı. Gazetecilerin yaptıkları haberler nedeniyle fiziksel saldırı, adli taciz ve diğer misillemelere uğradığı Bangladeş'te, ifade özgürlüğünü daha da kısıtlayacak bir veri koruma yasası taslağı hazırlandı. Pakistan'da gazetecilerin temelsiz suçlamalarla gözaltına alınmasıyla medya çalışanları üzerindeki baskı arttı. Filipinler'de yeni yönetim, medyaya hiç soluk almadan saldırılarını sürdürdü. Yılın ikinci yarısında en az iki gazeteci öldürülürken, diğer gazetecilere yönelik tacizler devam etti ve bağımsız medya gruplarına ait internet sitelerine erişim engellendi.

Çin'de, çevrimiçi sansür ve gözetim ülke içinde her zamankinden daha yaygın hale geldi. Hükümet ayrıca, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin (BMİHYK), Uygurlara ve Sincan'daki diğer Müslüman etnik azınlık gruplara karşı işlenen uluslararası hukuk suçlarını ve diğer ciddi insan hakları ihlallerini belgeleyen bir rapor yayınlamasını engelleyerek insan hakları sicilinin uluslararası alanda tartışılmasını engellemeye çalıştı.

Hindistan hükümeti de benzer şekilde insan hakları savunucularına uluslararası seyahat yasakları uygulayarak ülkedeki insan hakları vaziyetinin yurtdışında tartışılmasını engellemeye çalıştı. Ayrıca, muhalefet partilerinden gelecek eleştirileri kısıtlamak için olağandışı ve hukuka aykırı bir adım attı ve sıradan sözcüklerden oluşan bir liste hazırlayarak bu sözcüklerin meclis tartışmalarında kullanılmasını yasakladı.

Myanmar'da askeri yetkililer hem çevrimiçi hem de çevrimdışı gözetimi artırdı ve bilgi edinme hakkını kısıtladı. Büyük şehirlerde yüz tanıma özellikli CCTV kameraları kullandıkları ve ülke çapında periyodik internet ve telekomünikasyon kesintileri uyguladıkları bildirildi. Kuzey Kore'de hükümete yönelik her türlü eleştiri yasaklanmaya devam etti.

Endonezya'da, Aralık ayında cumhurbaşkanına, diğer yetkililere ve devlet kurumlarına hakareti suç sayan yeni bir Ceza Kanunu'nun kabul edilmesiyle ifade özgürlüğüne bir darbe daha vuruldu. Maldivler parlamentosu, gazetecileri kaynaklarını açıklamaya zorlayacak bir yasa çıkardı. Maldivler hükümeti yasa üzerinde değişiklik yapmayı düşünüyordu, ancak sert eleştirilerle karşılaştı.

Vietnam'da yetkililer, muhalifleri keyfi olarak gözaltına almak ve yargılamak için mevcut ceza kanununu kullanmaya devam etti. Teknoloji şirketlerinin kullanıcı verilerini depolamasını ve yetkililerle paylaşmasını zorunlu kılan yeni bir kararname "53. Kararname" muhalefeti susturmak için yeni bir araç sağladı.

Hem Malezya'da hem de Nepal'de komedyenler, performansları nedeniyle hapis cezalarına mahkum edildi.

Devletler basın özgürlüğüne saygı göstermeli, ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasına ilişkin tüm soruşturma ve yargılamaları ayırım gözetimsiz durdurmalı ve meşru ifadeleri suç sayan veya kısıtlamak için kullanılabilecek yasa maddelerini yürürlükten kaldırmalıdır.

BARIŞÇIL TOPLANMA VE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Hükümetler keyfi gözaltı ve tutuklamalarla, hatta gereksiz ve aşırı güç kullanımıyla yaralanma ve ölümlere sebep olarak muhalefeti bastırmaya çalışsa bile, bölgedeki insanlar adaletsizliğe ve ayrımcılığa karşı protesto haklarını talep etti.

Sri Lanka'da polis, ekonomik krizi protesto eden barışçıl kalabalığa karşı atış mühimmatı, göz yaşartıcı gaz ve tazyikli su kullanarak ölümlere ve yaralanmalara neden oldu. Bangladeş'te

polis, öğrenci ve işçilerin protestolarını dağıtmak için gerçek ve plastik mermiler, ses bombaları ve göz yaşartıcı gaz kullandı.

Pakistan'da yetkililer; aktivistler ve zorla kaybedilenlerin aile üyeleri tarafından düzenlenen barışçıl protestoları zor kullanarak dağıttı. Nepal'de polis, tefecileri protesto edenleri copla darp etti ve keyfi olarak gözaltına aldı. Hindistan'da, Jharkhand eyaletindeki gösteriler sırasında 15 yaşında bir erkek çocuk ve başka bir protestocu polis tarafından vurularak öldürüldü.

Endonezya polisi ayrıca Papua ve Batı Papua gibi yerlerde protestolara gereksiz ve bazı durumlarda öldürücü güç kullanarak karşılık verdi.

Bazı ülkelerde protesto hakkını daha da sınırlayan yeni kısıtlamalar getirildi. Hindistan'ın Karnataka eyaletinde, protestoların eyalet başkentinde belirlenmiş bir alanla sınırlanması talimatı verildi. Endonezya'da çıkarılan yeni ceza kanunu izinsiz gösterileri yasaklarken, Avustralya'nın bazı eyaletlerinde izinsiz protestolara katılmaya yönelik para ve hapis cezaları uygulamayı öngören yeni yasalar çıkarıldı.

Bazı ülkelerde örgütlenme özgürlüğü daha da kısıtlandı. Afganistan'da, bağımsız insan hakları izleme ve raporlama alanı neredeyse tamamen ortadan kalktı. Hindistan'da STÖ'leri taciz etmek için kara para aklama yasaları ve başka bahaneler kullanıldı. Myanmar'da STÖ'lerin meşru çalışmalarına yeni kısıtlamalar, bu kısıtlamalara uymayanlar hakkında ise hapis cezası getirildi.

Kamboçya'da ana muhalefet partisi olan Kamboçya Ulusal Kurtuluş Partisi yasaklı kalmaya devam etti. Parti üyeleri ile kapatılmasının ardından ana muhalefet partisi olarak devam eden Mumıncı Partisi'nin üyeleri hakkındaki kovuşturmalar devam etti. Filipinler'de muhalif örgütleri ve kişileri keyfi şekilde gözaltına almak ve hukuka aykırı olarak öldürmek için "kızıl fişleme" olarak bilinen ve komünist gruplarla bağlantılı olduğu yönünde alenen yapılan suçlamalar kullanılmaya devam edildi. Moğolistan'da insan hakları savunucuları casusluk suçlamalarına ve bilindik diğer korkutma yöntemlerine maruz bırakıldı. Hong Kong'da sivil toplum alanı, 2022'de meşru STÖ faaliyetlerinin suç sayılmasıyla daha da daraldı, bir korku ve otosansür ortamı yaratıldı.

Devletler, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına saygı göstermeli ve bu hakların kullanılmasını kolaylaştırmalıdır. İnsan hakları savunucularının çalışmaları saygıyla karşılanmalı ve korunmalı, yürütülen çalışmalar için güvenli ve elverişli bir ortam sağlanmalıdır.

KEYFİ GÖZALTI VE TUTUKLAMALAR

Çin'de, yetkililerin aksi yöndeki iddialarına rağmen, Sincan'da hâlâ binlerce kişinin keyfi olarak alıkonulduğuna inanılıyordu. Tibetli aktivistler de "ayrılıkçılığı kıskırttı" veya "ulusal güvenliği tehlikeye attığı" düşünülen faaliyetler nedeniyle haksız yargılamaların ardından uzun süreli hapis cezalarına çarptırıldı.

Bölge genelinde insan hakları savunucuları, siyasi aktivistler, çevre aktivistleri ve diğer kişiler protesto haklarını savundukları veya hükümet politikalarına ve eylemlerine farklı şekillerde karşı çıktıkları için keyfi olarak gözaltına alındı ve tutuklandı.

Tayland'da, protestolara katılan, aralarında yüzlerce çocuğun da bulunduğu en az 1000 kişi hakkında suç duyurusunda bulunuldu. Sri Lanka'da protestocular gözaltına alındı, keyfi olarak tutuklandı ve terörle bağlantılı ve diğer türde suçlamalarla karşı karşıya kaldı. Myanmar'da, askeri rejim karşıtlarının toplu halde gözaltına alınmasına ve tutuklanmasına devam edildi ve 1.000'den fazla kişi hiçbir şekilde adil olmayan yargılamalar sonucunda mahkum edildi.

Vietnam'da insan hakları ve toprak hakları aktivistlerine uzun süreli hapis cezaları verildi; Hindistan'da insan hakları savunucuları yargılanmadan alıkonuldu.

Devletler, muhaliflere ve diğer kişilere yönelik keyfi gözaltı ve tutuklamalara son vermeli; ifade, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarını veya farklı insan haklarını barışçıl şekilde kullandığı için alıkonulan herkesi derhal serbest bırakmalıdır.

CEZASIZLIK VE ADALETE ERISIM HAKKI

Yetkililer mağdurların adalete erişim, hakikat ve onarım haklarının gereğini yerine getirmedeği ve uluslararası kuruluşlar genellikle bu kişileri koruma yükümlülüklerine uymadığı için pek çok ülkede cezasızlık hüküm sürdü.

BMİHYK'nın Sincan'daki Çin zulmüne ilişkin halihazırdaki güçlü kanıtlara ek olarak yayımladığı raporuna rağmen BM İnsan Hakları Konseyi, duruma ilgili bir tartışma yürütülmesi konusunda bile karşıt oy kullandı. BM İnsan Hakları Konseyi, Filipinler'de yıl boyunca uyuşturucuyla mücadele operasyonları sırasında polis tarafından öldürülen kişi sayısında kaygı verici bir artış olduğu halde BMİHYK'nın Filipinler'de izleme yapma yetkisini yenilemeyerek, "uyuşturucuyla mücadele" politikası sonucu öldürülen sayısız kişiye de benzer şekilde ihanet etmiş oldu. Buna karşılık, Konsey, Sri Lanka'da silahlı çatışmalar sırasında ve sonrasında işlenen uluslararası hukuk suçlarından ötürü hesap verebilirliğin tesis edilmesi yönünde ilerleme kaydedilmemesi nedeniyle, BMİHYK'nın gelecekteki hesap sorma süreçleri için kanıt toplama yetkisini uzatma kararı aldı.

Taliban'ın güvenilirlikten yoksun adalet sistemiyle birlikte cezasızlık Afganistan'da daha da yerleşik hale geldi. Nepal'de, 1996-2006 yılları arasında ülke içinde gerçekleşen silahlı çatışmalar sırasında ağır insan hakları ihlallerine maruz bırakılan kişilerin adalet hakkının sağlanması yönünde ilerleme kaydedilmedi.

Fail olduğu iddia edilen kişilerin yargılandığı durumlarda ise davalara genellikle usulsüzlükler gölge düşürdü. Örneğin Endonezya'da, 2014'te Papua'da dört lise öğrencisinin hukuka aykırı olarak öldürülmesine ilişkin davada eski bir komutanın beraat etmesi, yargılamanın güvenilirliği konusunda ciddi soru işaretleri yarattı.

Devletler, cezasızlıkla mücadele etmek için uluslararası hukuk suçları ve diğer ciddi insan hakları ihlallerine ilişkin kapsamlı, bağımsız, tarafsız, etkili ve şeffaf soruşturmalar yürütmeli, şüpheli failleri adil yargılanmak üzere adalete teslim etmelidir. Uluslararası soruşturmalar ve adalet süreçleriyle eksiksiz işbirliği geliştirmelidir.

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK İHLALLERİ

Myanmar ordusu savaş suçları işleyerek sivillere ve sivil yapılara yönelik gelişigüzel kara ve hava saldırılarını artırdı, köyleri yağmalayıp yaktı, yüzlerce kişiyi öldürdü ve binlerce insanı zorla yerinden etti. Her ikisi de uluslararası hukuk tarafından yasaklanmış silahlar olan msket bombaları ve kara mayınları kullandığı da belgelendi.

Afganistan'da da savaş suçları işlendi. Taliban, eski yönetim üyelerini ve güvenlik güçlerini misilleme amacıyla planlı olarak öldürmeye devam etti. Ulusal Direniş Cephesi ve diğer silahlı muhalif gruplarla bağlantılı olduğu iddia edilen kişiler keyfi olarak tutuklandı, yargısız infaz edildi ve işkence gördü.

Afganistan'daki ağır ihlallerden silahlı gruplar da sorumluydu. IŞİD'in Horasan Kolu etnik ve dini azınlık gruplara yönelik planlı saldırılarını sürdürdü ve Hazara ve Sih topluluklar tarafından kullanılan dini mekanları ve eğitim tesislerini bombaladı. Myanmar'da bazı gruplar kullanılması yasak olan anti-personel mayını veya el yapımı patlayıcılar kullandı. Hindistan'ın Cemma ve Keşmir bölgesinde silahlı grupların Hindu azınlık topluluğu üyeleri de dahil en az 19 sivil öldürdüğü bildirildi.

Silahlı çatışmaların tüm tarafları, özellikle sivillere veya sivil altyapıya yönelik doğrudan ve gelişigüzel saldırılara son vererek uluslararası insancil hukuka uymalıdır.

KURUMSAL HESAP VEREBİLİRLİK

Myanmar'da sivillere yönelik askeri hava saldırılarında kullanılabilecek havacılık yakitinin ithalatı ve dağıtımında şirketlerin rolünü belgeleyen Uluslararası Af Örgütü raporunun ardından, Puma Energy ve diğer ilgili yabancı şirketler Myanmar'daki ticari faaliyetlerinden çıktıklarını veya faaliyetlerini durdurduklarını açıkladılar.

Kurumsal aktörlerin insan haklarını koruma ve destekleme sorumluluklarını ciddiye almaları ve yerine getirmediklerinde hesap vermeleri gerektiğinin altını çizen Uluslararası Af Örgütü ayrıca, Meta'nın (eski adıyla Facebook) algoritmalarının ve iş uygulamalarının 2017 yılında Myanmar'da Arakanlıların maruz bırakıldığı ciddi insan hakları ihlallerinde önemli rol oynadığını tespit etti.

Kurumsal aktörler hem kendi operasyonlarının hem de ortaklarının operasyonlarının insan hakları ihlallerine neden olmasını veya katkıda bulunmasını engelleyecek ve olası ihlal durumlarını azaltacak önlemler almalıdır.

DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

Din ve inanç özgürlüğü birçok ülkede tehdit altında olmaya devam etti. Müslümanların dini özgürlüklerini kullandıkları için devamlı gözaltına alındığı ve yargılandığı Hindistan'da, Karnataka eyalet hükümeti diğer eyaletlerdeki uygulamayı benimseyerek, genellikle Hindu kadınlar olmak üzere bir eşin din değiştirmeye zorlandığı iddia edilen evlilikleri suç sayan bir yasa çıkardı. Karnataka'daki devlet okullarında kız çocukların başörtüsü takması da yasaklandı.

Hindu, Hristiyan ve Sih kadınları ve kız çocukları İslam'a dönmeye zorlama uygulamasının sürdüğü Pakistan'da, "dine küfür" yasalarının ihlal edildiği iddia edilen durumlar ölüm cezaları ve linçlerle sonuçlanmaya devam etti.

Çin'de, dini liderler ve Falun Gong uygulayıcıları keyfi olarak gözaltına alınan ve tutuklanan gruplar arasındaydı. Uygurlara, Kazaklara ve Sincan'daki ağırlıklı olarak Müslüman olan diğer etnik azınlık gruplara yönelik zulüm, bu grupların dini ve kültürel kimliklerini yok olma tehdidiyle karşı karşıya bıraktı.

Devletler, din ve inanç özgürlüğünü ayrımcılık yapmadan eksiksiz şekilde korumak, teşvik etmek ve güvence altına almak için yasal ve politika bazı reformları uygulama hususunda etkili adımlar atmalıdır.

KADINLARIN VE KIZ ÇOCUKLARIN HAKLARI

Çin, Endonezya ve Papua Yeni Gine gibi birçok ülkede cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele mevzuatı da dahil olmak üzere kadınlara ve kız çocuklara yönelik korumaları güçlendirmeyi amaçlayan yeni yasalar kabul edildi. Hindistan'da Yüksek Mahkeme, seks işçilerinin onur hakkını destekleyen iki olumlu kararla, polise seks işçilerini taciz etmeye son verme talimatını verdi ve mevcut bir yasayı, kürtaj erişimini medeni durumlarına bakılmaksızın tüm kadınları kapsayacak şekilde yorumladı.

Bununla birlikte, bölgedeki birçok kadın ve kız çocuk için sistemsel ayrımcılık ve şiddet gerçeği devam etti. Afganistan'da kadınlar ve kız çocuklar, hak ve özgürlüklerini daha da kısıtlayan yeni hükümlerle birlikte kamusal yaşamdan ve alanlardan bilfiil silindi. STÖ'lerle çalışmalarının yasaklanması gibi birçok kısıtlamanın yanı sıra, kadınlar ve kız çocukların erkek refakatçi olmadan seyahat etmeleri, ortaokul ve üniversite eğitimi görmeleri ve halka açık parklara gitmeleri yasaklandı.

Nepal'de kadınlar eşit vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmaya devam etti. Tecavüz ihbarı için zaman aşımı süresi uzatılmış olsa da, ihbarların yapılması gereken süre hâlâ çok

kısıydı ve bu süre hayatta kalanların etkili başvuruya erişiminin önünde önemli bir engel olmaya devam etti.

Fiji'de kadınların evlendikten sonraki isimleriyle oy kullanmak istemeleri halinde, nüfus kağıtlarındaki isimlerini değiştirmelerini gerektiren ayrımcı yasaya yönelik itirazlar çözüme ulaşmadığı için, Aralık ayındaki parlamento seçimleri sırasında kadınların seçimlere katılımının önündeki yasal engeller yürürlükte kaldı. 2022'de seçilen 118 milletvekilinden yalnızca ikisinin kadın olduğu Papua Yeni Gine ve vilayet meclisi üyelerinin yalnızca %10,6'sını oluşturduğu Japonya gibi birçok ülkede kadınların kamusal yaşamdaki temsiliyeti düşüktü.

Kadına yönelik şiddet de azalma göstermedi. BM uzmanları, Maldivler yetkililerine, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetteki artışa yönelik adım atmaları çağrısında bulundu. Bangladeş'te, kadınların eşleri veya diğer aile üyeleri tarafından tecavüze maruz bırakıldığı veya öldürüldüğü yüzlerce olay bir STÖ tarafından kaydedildi. Ancak pek çok vakanın bildirilmediği ve bu tür suçlar için cezazırlığın yaygın bir şekilde devam ettiği düşünülüyor. Suç sayılmasına rağmen, Papua Yeni Gine'de büyülikle suçlanan kadınlara ve kız çocuklara yönelik şiddetli saldırılar devam etti.

Pakistan'da, kamuoyunda bilinen çok sayıda kadının eşleri veya aile üyeleri tarafından öldürüldüğü rapor edildi ancak Meclis, 2021'den beri beklemede olan ev içi şiddetle ilgili yasayı hâlâ onaylamadı.

Bölgedeki devletler, kadınları ve kız çocukları koruma ve onlara yönelik ayrımcılığı durdurma çabalarını hızlandırmalı; toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve cinsel şiddeti önlemek ve yargılamak için somut adımlar atmalıdır.

LGBTI+ HAKLARI

Japonya, Singapur ve Tayvan gibi ülkelerde LGBTI+ haklarının hukuki olarak tanınmasına yönelik bazı adımlar atıldı. Singapur'da, erkekler arasındaki onaya dayalı cinsel ilişkiler suç olmaktan çıkarıldı. Ancak Singapur hükümeti aynı zamanda eşcinsel evliliği bilfiil engellemek için Anayasa'da değişiklik de yaptı. Genel olarak, bölgedeki LGBTI+'lar, en çok risk altındaki gruplardan biri olmaya devam etti.

Sri Lanka'da, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair BM (CEDAW) Komitesi'nin Sri Lanka Ceza Kanunu'ndaki onaya dayalı eşcinsel davranışları suç sayan hükümlerin ayrımcılığa uğramama hakkını ihlal ettiğini belirleyen dönüm noktası niteliğindeki kararına rağmen, hükümet harekete geçmedi. Afganistan'da LGBTI+'lar, Taliban tarafından gerçekleştirilen fiziksel ve cinsel saldırılar, keyfi gözaltılar ve diğer ihlallere karşı kendilerini korumak için saklanarak yaşamak zorunda bırakıldı. Çin'de de yetkililer çevrimdışı ve çevrimiçi LGBTI+ aktivizmini ciddi şekilde kısıtlayarak ve LGBTI+ içeriklerini sansürleyerek LGBTI+ karşıtı kampanyalarını sürdürdüler. Pakistan'da translara yönelik şiddet içeren saldırılar, nefret söylemi ve tehditler devam etti ve bölgedeki en yüksek trans cinayeti oranları kaydedildi.

Devletler, onaya dayalı eşcinsel ilişkilerin suç olmaktan çıkarılması ve eşcinsel evliliğin önündeki yasal engellerin kaldırılması da dahil olmak üzere, LGBTI+'lara yönelik ayrımcılık içeren yasa ve politikaları yürürlükten kaldırmalı; LGBTI+'ların haklarını korumak ve onların güvenli ve onurlu bir hayat sürdürebilmelerini sağlamak için önlemler almalıdır.

ETNİK KÖKEN VE KASTA DAYALI AYRIMCILIK VE YERLİ HALKLARIN HAKLARI

Hem Hindistan'da hem de Pakistan'da kasta dayalı ayrımcılık azalmadan devam etti. Hindistan'da baskın kastların üyeleri, Dalitler ve Adivasileri ceza almaksızın şiddete ve ayrımcılığa maruz bıraktı. Bangladeş'te kast, din ve diğer kimliklere dayalı ayrımcılığı yasaklayan bir yasa tasarısı üzerine görüşmeler yapıldı ancak saldırgan gruplar Hindu azınlıklara karşı şiddet içeren saldırılar düzenlemeye devam etti.

Yerli halkların yanı sıra etnik ve dini azınlık grupları da Kamboçya, Endonezya, Japonya, Laos, Malezya, Nepal, Filipinler, Sri Lanka ve Tayland'da yaygın bir şekilde ayrımcılığa maruz kalmaya devam etti. Aborijin ve Torres Strait Adalılar, Avustralya ceza sisteminde orantısız bir şekilde temsil ediliyordu. Sri Lanka'da Müslüman ve Tamil azınlıklardan çok sayıda kişi, aşırı sert bir yasa olan Terörizmi Önleme Yasası kapsamında keyfi olarak gözaltına alındı ve tutuklandı. Japonya'da etnik Koreli halkına yönelik çevrimiçi nefret savunuculuğu ve yanlış bilgilerin yayılması devam etti ve bu kişiler eski Başbakan Şinzo Abe'nin öldürülmesinden sorumlu tutuldu.

Nepal'de milli parklar ve koruma alanlarının kurulması sırasında atalarından kalan topraklardan sürülen yerli halklar topraksız kaldı ve kayıt dışı yerleşim yerlerinden tahliye edilme tehlikesi altında olmaya devam etti. Malezya'da yetkililer, baraj inşaatına alan sağlamak için Kelantan eyaletindeki bir yerli topluluğu üyelerinin yerini zorla değiştirdi. Kamboçya'da ağaçların hukuka aykırı şekilde kesilmesi yerli halkların geçim kaynaklarını ve kültürünü tehdit etmeye devam etti.

Devletler, etnik, dini ve kast temelli ayrımcılık ve nefret suçlarına maruz bırakılan kişilerin etkili bir şekilde adalete erişimini sağlamalı; etkilenen topluluklarla birlikte çalışarak ceza adalet sistemindeki ayrımcılığı ve çevrimiçi ve çevrimdışı alanlardaki nefret savunuculuğunu ortadan kaldırmak için kapsamlı programlar geliştirmelidir.

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Tutuklulara yönelik işkence ve diğer türde kötü muamele biçimleri birçok ülkede devam etti. En az 10 ülkede işkence sonucu ölümler de dahil olmak üzere gözaltında ölümler rapor edildi.

On yıllık bir mücadelenin ardından, Pakistan'da işkenceyi suç sayan yasa nihayet kabul edildi ama işkence ve diğer türde kötü muamele raporları devam etti. Moğolistan'da da işkencenin önlenmesi için ulusal bir mekanizma kurulmasına rağmen gözaltında işkence olayları bildirilmeye devam etti. Nepal'de, tutuklu yargılama sırasında "itiraf" almak için işkence yapıldığına dair raporlar devam etti ve işkenceyi suç sayan 2017 yası kapsamında hiç kimse hüküm giymedi.

Bangladeş'te 2022'nin ilk dokuz ayında 54 gözaltında ölüm iddiası kaydedildi. Yıl içinde yüzlerce kişinin gözaltında hayatını kaybettiği Myanmar'da gözaltında cinsel şiddet vakaları olduğu bildirildi. Çin, Kuzey Kore ve Vietnam gibi birçok ülkede işkence ve diğer türde kötü muamele biçimlerinin uygulandığı raporlandı.

Endonezya'nın Açe bölgesinde çok sayıda kişiye kırbaç cezası verildi. Afganistan'da Taliban'ın iktidara dönmesinin ardından devlet tarafından ceza olarak verilen halka açık kırbaçlamalar da yeniden başladı.

Devletler, işkence ve diğer türde kötü muamele eylemlerini yasaklamalı, suç saymalı ve insanları korumak ve bu tür ihlalleri önlemek için etkili önlemler almalıdır. Böyle bir durum olduğunda, devletler iddiaları soruşturmalı, sorumlulardan hesap sormalı ve mağdurlara çözüm yolu sağlamalıdır.

İKLİM KRİZİYLE YETERSİZ MÜCADELE

Yıkıcı seller, yükselen sıcaklıklar, ölümcül tayfunlar ve kıyı erozyonu, bölgenin iklim değişikliğine karşı savunmasızlığını gözler önüne serdi. Hazırlıklı olma ve uyum sağlama konusunda büyük ölçüde yetersiz kalındı ve en yoksul ve en dışlanmış olanlar bu durumdan en çok etkilenen gruplar oldu. Pakistan'da sıcak hava dalgaları, kuraklıklar ve ardından gelen yıkıcı seller yaklaşık 750.000 insanı yeterli barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimden mahrum bıraktı. Hindistan'da rekor düzeydeki sıcaklık ve hava kirliliğinden en çok çiftçiler, sokak satıcıları, yevmiyeli çalışanlar ve açık havada çalışan diğer kişiler etkilendi. Bangladeş'te ayrımcılık ve iklim değişikliği, Dalitlerin ve güneybatı kıyı bölgelerindeki diğer ötekileştirilen grupların su kaynaklarına ve hijyen olanaklarına erişimini engelledi.

Uyarılara rağmen, bölgedeki birçok ülke tarafından belirlenen emisyon hedefleri ortalama küresel sıcaklıklardaki artışı 1,5°C'nin altında tutmaya yetmedi ve uygulanan politikalar bu hedefi bile tutturmak için yeterli değildi. Japonya'nın küresel petrol, gaz ve kömür projelerini finanse etmeyi sürdürmesi ve kömürle çalışan yeni elektrik santralleri inşa etme planları bilhassa kaygı vericiydi. Çin'de hükümetin yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş sözü vermesine rağmen kömür üretimi arttı. Güney Kore'nin elektrik üretim planları, 2030 yılına kadar kömürü kademeli olarak bırakma gerekliliğiyle çelişiyordu.

Bölgedeki devletler küresel sıcaklıkları düşük tutma hedefiyle uyumlu olduğundan emin olmak için iklim değişikliği hedeflerini ve politikalarını acilen gözden geçirmelidir. Afete hazırlık ve uyum planlarına yatırım artırılmalı ve ötekileştirilen ve iklim değişikliği nedeniyle özellikle risk altında olan grupların korunmasına öncelik verilmelidir. Bölgedeki varlıklı ülkeler acilen daha düşük gelirli ülkelere yönelik iklim finansmanını artırmalı, kayıp ve zararlar için ilave tahsisli fon sağlamayı taahhüt etmelidir.

MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Mülteciler ve sığınmacılar ötekileştirilmeye devam etti ve geri gönderilme riskiyle karşı karşıya kaldı.

Myanmar'dan gelen Arakanlı mültecilerin sorunları çözülmedi. Bangladeş'te Arakanlı çocukların eğitime erişiminde bir miktar iyileşme oldu, ancak tahminen 100.000 çocuk okula devam edemedi. Malezya'da Arakanlı ve Myanmar'dan gelen diğer mülteciler süresiz olarak alıkonuldu ve birçoğu kaçma girişimi sırasında öldü. Malezya'da göçmen gözaltı merkezlerindeki kötü muamele ve kötü koşullar nedeniyle çok sayıda Endonezya vatandaşının hayatını kaybettiği raporlandı.

Mülteci ve sığınmacıları yalnızca göç nedeniyle alıkoyma uygulaması Avustralya, Japonya ve Çin'in Hong Kong özel idari bölgesinde devam etti. Güney Kore'de, gözaltı merkezlerinde yabancı uyruklulara kötü muamele uygulandığına dair raporlar vardı. Yeni Zelanda'da yapılan bağımsız bir incelemede, göçmen gözaltı uygulamasının "keyfi gözaltı için bir bahane" olduğu tespit edildi ve sığınmacıların cezaevlerinde tutulmalarına son verilmesi tavsiye edildi.

Kendi ülkelerindeki zulümden kaçan Afganlar komşu ülkelerde geri itmelerle karşı karşıya kalırken, Malezya yetkilileri, ülkedeki vahim insan hakları vaziyetine rağmen binlerce kişiyi Myanmar'a sınır dışı etti.

Devletler sığınmacıları göç statüleri nedeniyle gözaltına almaya son vermeli ve zulme maruz bırakılabilecekleri ülkelere zorla geri gönderilmelerini engelleyerek, uluslararası koruma talebinde bulunmalarına izin verilmelidir.

ÖLÜM CEZASI

Papua Yeni Gine hükümeti ölüm cezasını kaldırdı. Afganistan, Myanmar ve Singapur'da infazlar yeniden başladı. Singapur'da ölüm cezası mahkumlarını temsil eden avukatlar tehdit ve tacizle karşı karşıya kaldı.

Ölüm cezası uygulamaya devam eden devletler, bu cezayı tamamen kaldırmak için acil adımlar atmalıdır.

AVRUPA VE ORTA ASYA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Avrupa ve Orta Asya'da 2022 yılı, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik geniş çaplı askeri işgal başlattığı, savaş suçları ile muhtemelen insanlığa karşı suçlar işlediği ve İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'daki en büyük mülteci hareketine yol açtığı yıl olarak hatırlanacak. Rusya'nın hukuka aykırı kuşatma taktikleri kullanması ve enerji altyapısına ve sivil mülklere yönelik saldırıları, binlerce sivilin ölümüne, yaralanmasına ve şiddetli yokluk yaşamasına neden oldu.

Ukrayna içinde yaklaşık 7 milyon kişi yerinden edildi, 5 milyon kişi Avrupa'ya kaçtı, 2,8 milyon kişiye Rusya ve Belarus'a gitti. Ukrayna'dan Avrupa Birliği'ne (AB) gelenlere yönelik karşılama dikkate değer olsa da Siyahlar, vatandaş olmayıp geçici oturma izniyle ikamet edenler ve Romanlar için ayrımcı bir yaklaşım söz konusuydu. Bu gruplar korumaya erişimde engellerle karşılaştı. Ukrayna'dan gelen çoğu insanın cömertçe karşılanması, mültecilerin ve göçmenlerin Avrupa sınırlarında şiddet kullanılarak reddedilmesi ve suistimallere maruz bırakılmasıyla keskin bir tezat oluşturuyordu. Bu çifte standart, AB'nin sınır politikası ve uygulamasındaki ırkçılığı gözler önüne serdi. Birçok Avrupa ülkesiyse, seferberlikten kaçmaya çalışan Rusya vatandaşlarına ağır seyahat kısıtlamaları getirdi.

Savaşın sosyo-ekonomik etkileri dünya çapında yankı buldu. Küresel Güney'de insanlar tahıl ve gübre ihracatının kesintiye uğramasından sert bir şekilde etkilendi. Avrupa ülkelerinde enerji fiyatlarında büyük artışlar yaşandı. Yıl sonuna kadar, birçok Avrupa ülkesinde yaşam maliyeti krizi yaşandı ve rekor enflasyon oranları görüldü. Bu durum, en savunmasız durumda olan kişileri orantısız etkiledi. Enflasyon Moldova'da %30'un üzerine, Türkiye'de ise %64'ün üzerine çıktı. Rusya'nın petrol ve gazına bağımlılıktan kaçınma çabası nedeniyle iklim kriziyle mücadele girişimleri azaldı.

Savaş, geniş bir bölgede siyasetin yeniden yapılandırılmasına neden oldu. Belarus, dış ve askeri politikasında büyük ölçüde Moskova ile birlik oldu ve Rusya'nın saldırı eyleminin sorumluluğunu paylaştı. Belarus ve Rusya'da savaş, baskıları ve zorlukları çoğalttı; Rusya'nın Avrupa Konseyi'nden ihraç edilmesi ve BM İnsan Hakları Konseyi'nden uzaklaştırılmasında ifade bulan uluslararası izolasyonu artırdı. Dağlık Karabağ çatışmaları, Rusya'nın barışçıl rolünün zayıflamasıyla yeniden alevlendi.

Savaş ve Rusya'nın politikaları, Sırbistan-Kosova çatışmasını kızıştırarak Batı Balkanlar'ı da istikrarsız hale getirdi. Savaşın dolaylı bir sonucu olarak AB'nin genişleme politikalarında bir değişiklik oldu ve katılım kriterlerini karşılamamasına rağmen AB, Bosna-Hersek'e "şartlı" aday statüsü verdi. AB ayrıca Ukrayna ve Moldova'ya katılım müzakerelerine başlamaları için onay verdi. Reformların durduğu veya gerilediği Gürcistan'a ise onay vermedi.

Uluslararası ve bölgesel insan hakları mekanizmaları düzeyinde, Rusya'nın veto hakkı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nı (AGİT) ve BM Güvenlik Konseyi'ni etkisiz hale getirdi ve bu örgütlere savaşı çaresizce izlemek dışında bir rol bırakmadı. Ancak Uluslararası Ceza Mahkemesi, benzeri görülmemiş bir hızla hareket ederek 2 Mart'ta Ukrayna'daki duruma ilişkin bir soruşturma başlattığını duyurdu.

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı savaşı genel olarak güvensizliği ve eşitsizliği körükledi. Bunun sonucunda geçtiğimiz yıllardakine oranla insan haklarına ilişkin olumsuz gidişat şiddetlendi. Bu da otoriter güçleri harekete geçirerek temel özgürlüklerin daha fazla baskı altına alınmasına bahane sağladı. Aynı güçler, ırkçı, yabancı düşmanı, kadın düşmanı ve homofobik ajandalarını dile getirme ve uygulama konusunda cesaret kazandı. Kazakistan ve Tacikistan'da

protestoculara yönelik sert baskılar, yetkililerin aşırı güç kullanmaya devam ettiğinin göstergesi oldu.

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK İHLALLERİ

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, kapsamlı bir insan hakları krizi, insani kriz ve yerinden edilme krizini tetikledi. Araştırmacılar, Rusya kuvvetleri tarafından işlenen binlerce olası savaş suçunu ve insanlığa karşı işlenen suç kapsamına girebilecek suçları belgeledi. Bunlar arasında yargısız infazlar ve diğer hukuka aykırı öldürmeler, işkence ve diğer türde kötü muamele, zorla yer değiştirme, yasaklanmış silahların kullanımı, cinsel şiddet ve okullara ve hastanelere yönelik saldırılar yer alıyordu. Rusya'nın sivilere karşı uyguladığı kuşatma taktikleri, gelişigüzel saldırılar ve kış aylarında Ukrayna'nın enerji altyapısının hedef alınması, sivilerin yaşadığı zorlukları en üst düzeye çıkarmayı hedefliyor gibiydi. Çatışmanın taraflarınca tutulan savaş esirleri kötü muamele ve olası yargısız infazlara maruz kaldı.

2020'deki Ermenistan-Azerbaycan çatışması sırasında işlenen uluslararası insancıl hukuk ihlallerinin soruşturulması veya şüpheli failerin adalete teslim edilmesi konularında ilerleme kaydedilmedi. Ermenistan güçlerinin Azerbaycan'a bırakılan topraklara döşediği mayınlarla insanlar öldürülmeye devam etti ve yıl sonunda Azerbaycanlı protestocuların Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan yolu kapatarak temel mal ve hizmetlerin tedarikini aksatmasıyla gerilim arttı. Gürcistan'dan ayrılan Abhazya ve Güney Osetya/Tskhinvali özerk bölgelerinde geçmişteki ihlallerin cezasız kalması konusunda ilerleme kaydedilmedi.

Savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili tüm iddialar, evrensel yargı ilkesi yoluyla da olmak üzere tarafsız ve bağımsız soruşturmalara konu edilmelidir.

MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Bölgeye, hareket halindeki rekor sayıda insan geldi. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden kaçanlar, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana kıtadaki en büyük yerinden edilme vakasını oluşturdu. Bu kişiler en çok Polonya (1,53 milyon), Almanya (1,02 milyon) ve Çekya'ya (468,000) gitti. AB Geçici Koruma Yönergesini ilk kez uygulamaya sokarak, Ukrayna'daki çatışmalardan kaçan insanların barınma, işgücü piyasası ve eğitime hızlı erişimini sağladı. Ukrayna'daki savaş nedeniyle korumaya ihtiyaç duyan insanlara yönelik karşılama, AB üye devletlerinin, siyasi irade olduğunda milyonlarca kişiye onurlu bir koruma sağlama kapasitesine sahip olduğunu göstererek Avrupa'da yeni bir emsal oluşturdu. Örneğin Hollanda'da, 60.000 Ukraynalının barınma ve diğer hizmetlere erişimini sağlamak için belediyelere yönelik bir olağanüstü hâl yasası çıkarıldı. İsviçre'de sığınma merkezlerindeki koşulların iyileştirilmesine yönelik projeler ertelendiği halde Ukrayna'dan gelen mülteciler hızlı bir şekilde destek alabildi.

Dünyanın dört bir yanından koruma ihtiyacıyla AB ülkelerine gelip sığınma talebinde bulunan insan sayısı 2016'dan bu yana en yüksek düzeydeyken, Batı Balkan, Orta ve Doğu Akdeniz yollarını kullanarak gelenlerin sayısında da artış söz konusu. Yıl boyunca Afganistan, Suriye ve Sahra Altı Afrika da dahil olmak üzere dünyanın diğer bölgelerinden gelen ve koruma arayan birçok insan için, Avrupa sınırları, ırk ayrımcılığına dayalı dışlama, tehlike ve taciz alanı olmayı sürdürdü. Devletler, hem kara hem de deniz sınırlarında bireysel durumlarını incelemeyen, zorla ve genellikle şiddet kullanarak mültecileri ve göçmenleri başvurularını almadan geri gönderdi. Birçok mülteci ve göçmen, yetkililerin ırkçı sınır politikaları uygulamalarının sonuçlarına maruz kaldı. İspanya yetkilileri 2021'de Melilla'da, İspanya sınır polisinin operasyonları sırasında işlenen ciddi insan hakları ihlallerinin sorumluluğunu reddetmeye devam etti. Bu ihlaller Sahra Altı Afrikalı 37 kişinin ölümü, diğer onlarca insanın yaralanması ve en az 470 kişinin başvuruları alınmadan Fas'a geri gönderilmesiyle sonuçlanmıştı.

Deniz sınırlarında devriye gezen devlet aktörleri, tekneyle gelen mülteci ve göçmenlerin karaya çıkmasını engelledi. AB topraklarına ulaşmayı başaran binlerce kişiyi ise sınır görevlileri ve polis keyfi olarak ve çoğu durumda uzun süre alıkoymdu, başvurularını almadan şiddet kullanarak Bulgaristan ve Yunanistan'dan Türkiye'ye; Türkiye'den İran ve Suriye'ye; Kıbrıs'tan Lübnan'a; İspanya'dan Fas'a; Fransa'dan İtalya'ya; Hırvatistan'dan Bosna-Hersek'e; Macaristan'dan Sırbistan'a ve Letonya, Litvanya ve Polonya'dan Belarus'a geri gönderdi.

2021'de Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesi karşısında ülkelerin tepkisi birbirinden farklı oldu. Danimarka, reddedilen Afgan sığınmacıların davalarını incelemeye başladı, ancak Belçika, Afganlar için uluslararası koruma sağlamayı reddetmeye devam etti. Almanya risk altındaki çok sayıda Afganı yeniden yerleştirdi ama ayda 1.000 kişinin başvurusunun onaylanması için başlatılan yeni program sürecin adilliği ve şeffaflığı konusunda endişelere yol açtı.

Bölgenin doğusunda Tacikistan, Afgan mültecileri gözaltına aldı ve sınır dışı etti. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Rusya vatandaşlarının Ermenistan, Gürcistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a göç etmesine yol açtı. Kazakistan, birçok kişinin Rusya'ya geri dönmek zorunda kalacağı yasal değişiklikler teklif etti. Belarus, göçmen ve mültecileri işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bırakmaya ve şiddet kullanarak sınırlarından AB ülkelerine geçmeye zorlamaya devam etti.

Devletler, herkesin uluslararası koruma hakkına ayrımcılık yapılmadan ve zulme veya diğer insan hakları ihlallerine maruz bırakılabilecekleri ülkelere geri gönderilmeden saygı gösterilmesini, bu hakkın korunmasını ve desteklenmesini sağlamalıdır.

KADINLARIN VE KIZ ÇOCUKLARIN HAKLARI

Kadın hakları konusunda hem ilerleme hem de gerileme yaşandı. Polonya'da 2021 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı kürtaja erişimi kısıtlamaya devam ederken, STÖ'ler, destek sağlamanın suç haline getirilmesi nedeniyle büyük bir risk olarak 44.000 kişinin (çoğunlukla yurt dışında) kürtaj hizmetlerine erişimini sağladı. Macaristan kürtaj yaptırmak isteyen kişilerin fetüsün kalp atışını dinlediklerini doğrulayan bir doktor raporu göstermesini zorunlu kılan yeni kanunlar çıkardı. Slovakya'daki siyasi güçler de, kürtaja erişimi kısıtlamak için yeni bir kanun çıkardı.

Birçok ülke kürtaja erişim konusundaki kısıtlamaları kaldırmaya başladı. Hollanda kürtaj için beş günlük zorunlu bekleme süresini kaldırırken, Almanya, doktorların "kürtaj reklamı yapması"ni suç sayan bir hükmü yürürlükten kaldırdı. İspanya'da parlamento, kürtaj yaptırmak isteyen 16 ve 17 yaşındaki kişiler için ebeveyn iznini ve zorunlu danışmanlık ve düşünme süreci şartını kaldıran bir yasa tasarısını kabul etti. Malta, kadının hayatı ve sağlığı risk altındaysa, gebeliğe son verme ihtimalini tartışmaya başladı.

Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet, bölge genelinde yaygın bir şekilde devam etti. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin sistemsel şekilde devam ettiği ve yeterince raporlanmadığı Kırgızistan'da ve artan kadın cinayeti seviyeleriyle ilgili endişelerin arttığı Gürcistan'da da durum buydu. Bazı ülkeler tecavüz yasalarında reform yapmaya ve onay ilkesini yasa ile güvence altına almaya başladı. Belçika, Finlandiya ve İspanya'da yeni yasalar yürürlüğe girerken, Hollanda'da yasa yapıcılar bu tür değişiklikler üzerinde tartışmaya devam etti.

Ukrayna ve Birleşik Krallık, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni (İstanbul Sözleşmesi) imzaladı. AB, İstanbul Sözleşmesi'ni onaylama yönünde ilerleme kaydetmiş olmasa da, Avrupa Komisyonu kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadele için yeni bir yönerge teklif etti.

Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi, Ukrayna'da savaştan etkilenen bölgelerde kadının geçimini sağladığı hanelerin üçte birinden fazlasının yeterli gıdayı temin etmekte zorlandığını ve Rusya'nın sağlık tesislerine yönelik saldırılarının

anne sağlığı hizmetlerinin azalmasına neden olduğunu bildirdi. Nisan ayında Türkmenistan'da polis "geleneksel" değerleri uygulamak adına yeni bir girişimde bulunarak, hukuki kesinlikten yoksun yeni kurallar uyarınca kadınların arabanın n yolcu koltuğuna oturmasını engellemeye başladı.

Devletler, kadınları ve kız çocukları orantısız bir şekilde etkileyen toplumsal cinsiyete dayalı her türlü şiddetle mücadele etmeli ve bunun temel nedenlerini ele almalıdır.

GİZLİLİK HAKKI

Pegasus casus yazılımı hakkında daha önce ortaya çıkan işşaların ardından 2022 yılında İspanya'nın da gazetecileri ve muhalif siyasetçileri hedef aldığı ortaya çıktı. Yıl boyunca, Polonya ve Yunanistan'da da casus yazılımlar aracılığıyla hedef alınan gazeteci ve siyasetçi vakalarının olduğu bağımsız olarak doğrulandı.

Bazı hükümetler, kolluk kuvvetleri ve istihbarat teşkilatlarının yetkilerini tehlikeli şekilde genişletmeye devam etti. Sırbistan'da hükümet, biyometrik gözetim ve veri işlemeyi kolaylaştıran bir yasa çıkarmak istedi. İsviçre ve İrlanda'da STÖ'ler, istihbarat teşkilatlarının yetkilerini genişleten ve kolluk kuvvetlerine yüz tanıma teknolojisi getiren bu yasa tasarılarıyla ilgili endişelerini dile getirdi. Gürcistan'da kolluk kuvvetlerinin gizli gözetim yetkisinin kapsamı yasal değişikliklerle artırıldı. Türkmenistanlı aktivistler yurt dışında da hedef alındı. Örneğin, İstanbul'da Türkmenistan konsolosluğu çalışanları insan haklarıyla ilgili bir dilekçe vermeye çalışan barışçıl aktivistlere saldırdı.

YARGI BAĞIMSIZLIğININ VE ADİL YARGILANMA HAKKININ İHLALİ

Haziran ayında Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu, Gürcistan'da Medeni Hukuk Mahkemesi yasasında yapılan 2021 değişikliklerinin hızı ve kapsamının, hakimleri "kontrol etme ve susturma" amacı taşıdığının anlaşıldığını ve bunun "hakimlerin ifade özgürlüğü ve yargı bağımsızlığı üzerinde caydırıcı etki" yaratabileceğini kaydetti. Belarus'ta mevzuat, giyabında soruşturma ve yargılamaların kullanımını genişletti ve adalet sistemi muhaliflere zulmetmeye devam etti. Macaristan ve Polonya'da hükümetler, hakim ve savcılar disiplin soruşurmaları ve uzaklaştırmalarla hukuka aykırı bir şekilde hedef almaya ve bu konudaki uluslararası eleştirileri dikkate almamaya devam etti. Türkiye'de hükümetin yargı üzerindeki kontrolü, birkaç yıl içinde yargı bağımsızlığının iini boşalttı ve insan hakları savunucuları, aktivistler ve siyasi muhalifler temelsiz soruşurmalarla karşı karşıya kaldı.

Devletler gözetim toplumuna dönüşmekten vazgeçmeli, adil yargılanma hakkına saygı göstermeli ve yargı bağımsızlığının zayıflatılmasına son vermelidir.

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Rusya'nın Ukrayna'yı işğali sırasında sistematik olarak işkence ve diğer türde kötü muamele uygulandı. Savaş esirleri kötü muameleye ve olası yargısız infazlara maruz bırakıldı. Rusya'nın "filtreleme" işlemi sırasında Ukrayna'da siviller elektroşok ve infaz tehditlerine maruz bırakıldı. Bu kişilere yiyecek ve su verilmedi, çocuklar ebeveynlerinden ayrıldı. Bölgenin doğusundaki başka yerlerde ise, gözaltı merkezlerinde yaygın olarak kötü muamele uygulandı. Kazakistan'da elektrik Şoku ve buharlı tyle yakma olayları rapor edildi ve resmi rakamlara göre altı kişi "yasadışı sorgulama yöntemleri" ile öldürüldü. Tacikistan'da işkence ve diğer türde kötü muamele korkutmak ve itiraf almak için yaygın olarak kullanıldı. Belarus'ta siyasi nedenlerle

ceza alan kişiler, hücre hapsinde insanlık dışı koşullarda tutuldu. Kazakistan kanunen ölüm cezasını tamamen kaldırırken, Belarus'ta en az bir kişi infaz edildi.

AB'nin dış sınırlarındaki polisler, mültecileri ve göçmenleri sıklıkla işkenceye varan kötü muameleye maruz bırakmayı sürdürdü. İtalya'da cezaevlerinde işkenceye ilişkin davalar devam etti.

Devletler, işkence ve diğer türde kötü muameleyi sona erdirmek ve faileri adalete teslim etmek için acilen harekete geçmelidir.

AŞIRI DEVLET MÜDAHALESİ VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Hükümetler yeni yetkiler elde etmek için "krizleri" kullandı. Macaristan'da yetkililer, olağanüstü hâl ilan etme yetkisi edinebilmek için Ukrayna'daki savaşı bahane etti. Letonya, Litvanya ve Polonya, Belarus sınırlarında olağanüstü hâli sürdürerek gazetecilerin, STÖ'lerin ve insani yardım kuruluşlarının erişimini herhangi bir gerekçe göstermeksizin kısıtladı.

Türkiye onlarca gazeteci, aktivist ve muhalif siyasetçiyle terörle ilgili asılsız suçlamalarla gözaltına almaya ve kovuşturmaya devam etti. Meclis, hükümetin sosyal medya üzerindeki yetkilerini artıran yeni bir dezenformasyon yasasını onayladı.

Balkanların batısında yetkililer, özellikle organize suç, yolsuzluk ve savaş suçları hakkında haber yapan gazetecilere baskı yaptı; onları taciz ve tehdit etti. Yapılan izlemelerde Kosova, Karadağ ve Sırbistan'da gazetecilere yönelik fiziksel saldırılar kaydedildi. Gazetecileri ve çevre aktivistlerini hedef alan ve hak ihlalleri içeren Kamusal Katılıma Karşı Stratejik Davalar (SLAPP) giderek daha yaygın hale geldi. Kamusal Katılıma Karşı Stratejik Davaların kullanımı Avusturya, Bosna-Hersek, Bulgaristan ve Yunanistan'da endişe vericiydi. Hırvatistan, Sırbistan ve Slovenya'da ise korkutucu şekilde yaygındı. Avrupa Komisyonu'nun teklif ettiği SLAPP karşıtı yönerge müzakere aşamasındaydı.

Doğuda ise ifade özgürlüğüne karşı ağır saldırılar söz konusuydu. Hükümetin kısıtlamaları nedeniyle Rusya vatandaşları oldukça az sayıda bağımsız bilgi kaynağına erişebildi. Mart ayında, Rusya Silahlı Kuvvetlerinin "itibarını zedelemeyi" ve hakkında "kasıtlı olarak yanlış bilgi" yaymayı cezalandıran yeni yasa, Ukrayna'daki savaşın eleştirilmesini fiilen yasakladı. Binlerce idari ve cezai kovuşturma başlatıldı. Savaşı eleştiren insanlar gözaltına alındı, ağır para cezalarına çarptırıldı, gözetim veya hapis cezasına mahkum edildi. Kamuoyunda bilinen çok sayıda savaş karşıtı muhalif "yabancı ajan" ilan edildi. Onlarca bağımsız medya kuruluşu kapatıldı, binlerce internet sitesine erişim engellendi, Meta "terör yanlısı" ilan edildi. Belarus da Ukrayna'ya destek veren veya hükümeti eleştiren yüzlerce kişiyi yargıladı, 40 bağımsız gazeteciyi daha gözaltına aldı, halihazırda cezaevinde olanlara ise yeni suçlamalar isnat etti. Yüzlerce kişi "aşırı yanlısı" içeriklerle ilişkilendirilerek yargılandı.

Tacikistan'da yetkililer, Dağlık Badahşan Özerk Bölgesi'ndeki protestolar nedeniyle bağımsız medyayı ve insan hakları savunucularını saldırgan bir şekilde hedef aldı ve yılın ilk aylarında bölgede internet erişimini tamamen kesti. Türkmenistan'ın yurt dışından gelen bilgilere erişimi engellemek için 1,2 milyar IP adresini engellediği bildirildi. Azerbaycan yeni bir medya yasası çıkartarak gazeteciler için resmi sicil kayıt sistemi kurdu ve medyaya yalnızca "nesnel" bilgi paylaşma zorunluluğu getirdi.

TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Bölgenin batı kesiminde birçok ülke barışçıl protestolara keyfi veya orantısız yasaklar getirdi. Bosna-Hersek'teki Sırp Cumhuriyeti'nde yetkililer, savaşın 30. yıldönümü anmasını yasakladı. Türkiye, Onur Yürüyüşlerini ve zorla kaybedilen kişileri anmak için düzenlenen protestoları defalarca yasakladı. Yetkililer sıklıkla önleyici tutuklama (İsveç), protestoculara karşı aşırı güç kullanımı (Sırbistan), ağır para cezaları (Slovenya), keyfi gözaltı (Yunanistan) ve protestoya

katılan çalışanların haksız yere işten çıkarılması (Macaristan) gibi farklı uygulamalara başvurdu.

Pek çok hükümet, özellikle çevre aktivistleri tarafından gerçekleştirilen sivil itaatsizlik eylemlerini engellemeye ve cezalandırmaya devam etti. Hükümetler, Finlandiya'da protestoları hukuka aykırı bir şekilde dağıtmak ve İsveç'te protestocuları sabotaj gibi ağır suçlarla itham etmek gibi sert önlemler aldı. Birleşik Krallık, polise gürültü ve rahatsızlık gerekçesiyle kısıtlama uygulayabilmesi için yeni yetkiler veren bir yasa çıkardı. Olumlu bir gelişme olarak, Almanya Federal İdare Mahkemesi, protesto kamplarının toplanma özgürlüğü bağlamında anayasal güvenceyle korunduğuna karar verdi.

Doğuda, birçok ülkede barışçıl protestocular yetkililerin aşırı güç kullanımıyla karşılaştı ve bu da ölümlere, işkenceye ve yaralanmalara neden oldu. Ocak ayında Kazakistan'da reform talebiyle yapılan kitlesel protestolar sırasında ani bir patlama yaşandı. Bunun sonucunda, 10.000'den fazla kişi gözaltına alındı; atış mühimmatı ve plastik mermi kullanıldı; protestocular "terörist" olarak yaftalandı, kötü muameleye maruz bırakılarak insanlık dışı koşullarda alıkonuldu ve en az 219 protestocu ile 19 kolluk görevlisi öldürüldü. Yıl sonunda olayların çoğuyla ilgili henüz soruşturma başlatılmamıştı.

Tacikistan'da, Dağlık Badahşan Özerk Bölgesi'nde protestolara acımasız bir baskı uygulandı. Bir "terörle mücadele operasyonu"nda onlarca Pamir protestocu öldürüldü; aktivistler, şairler ve gazeteciler de dahil olmak üzere 200'den fazla kişi keyfi olarak gözaltına alındı.

Temmuz ayında Özbekistan'ın Karakalpakistan kentinde, bölgenin yasal statüsüyle ilgili önerilen anayasal değişiklikler nedeniyle protestolar başladı. Bölgeye güvenlik güçleri konuşlandırıldı ve en az 21 kişi öldürüldü, 250'den fazla kişi yaralandı, yüzlerce kişi keyfi olarak gözaltına alındı ve çok sayıda kişi işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bırakıldı.

Belarus'ta, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırılarına karşı yapılan barışçıl protestolar polis tarafından şiddet kullanılarak dağıtıldı; duruşmalardan sonra çok sayıda protestocu gözaltına alındı veya para cezasına çarptırıldı. Kırgızistan'ın Bişkek kentinde yetkililer, kamusal toplanma alanlarına kısıtlama getirdi. Rusya'da yetkililer sadece protestoculara değil, protestoları izleyenlere de acımasızca saldırdı.

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Bölgenin batısında Türkiye ve Fransa, dernekleri kapatmaya çalışmak yoluyla örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayan ülkeler olarak öne çıktı. Türkiye'de kadın cinayetlerine karşı bir platform, bir cemaat ve ana muhalefet partilerinden biri (HDP) hedef gösterilerek terörle mücadele hükümleri aşırı geniş bir şekilde uygulandı. Fransa'da ise faşizm karşıtı bir grup, Filistin yanlısı iki grup ve bir çevre hakları kolektifi hedef alınarak "cumhuriyetçi değerler" hakkında çıkartılan yeni bir yasanın hükümleri kötüye kullanıldı.

Özbekistan hükümeti, STÖ'lerin uluslararası fonlardan faydalanabilmek için hükümet tarafından seçilen "ulusal ortaklar" edinmesini gerektiren bir kararname çıkartarak sivil toplum üzerindeki denetimini sıkılaştırdı. Kırgızistan, STÖ'lerin uluslararası fonların bildirilmesi konusunda yeni şartlar getirdi. Belarus, 200'den fazla örgütü kapatmak için "aşırılık" ve "terör" suçlarına atıfta bulundu.

Herkesin ifade özgürlüğü, örgütlenme ve barışçıl toplanma haklarını kullanabilme alanı devletin çeşitli bahanelerle aşırı müdahalesine karşı korunmalıdır.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

Türkiye insan hakları savunucularına yönelik saldırılarına devam etti. Yıl sonunda Öztürk Türkoğlu hakkında "terör örgütü üyeliği", "kamu görevlisine hakaret" ve "Türk milletini

aşığılama” suçlarından üç kadının kürtaj temelsiz dava vardı. Benzer şekilde, insan hakları avukatı Eren Keskin ve önde gelen adli tıp uzmanı Şebnem Korur Fincancı, terörle ilgili asılsız suçlamalarla karşı karşıyaydı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) insan hakları savunucusu Osman Kavala davasında ihlal prosedürü başlatmasına rağmen Türkiye yetkilileri, AİHM'in bağlayıcı kararını uygulamayı reddetti. Yargıtay, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Onursal Başkanı Taner Kılıç hakkındaki kararı bozdu.

Yunanistan, İtalya ve Türkiye'de göçmen ve mülteci hakları konusunda çalışan insan hakları savunucularına zulmedildi. Kadın hakları savunucuları birçok ülkede baskıyla karşılaştı. Andorra'da Vanessa Mendoza Cortés, ülkedeki kürtaj yasağının olumsuz etkilerini eleştirdiği için hakaret suçundan yüksek tutarda para cezasıyla karşı karşıya kaldı. Polonya'da Justyna Wyrzemska, hamile bir kadının kürtaj yaptırmasını desteklediği için yargılandı.

İnsan hakları savunucuları bölgenin doğusunda da keyfi gözaltı, şiddet ve tehditlere maruz bırakıldı. Belarus'ta insan hakları örgütü Viasna hedef alınarak Nobel ödüllü aktivist Ales Bialiatki ve çalışma arkadaşları tutuklandı ve temelsiz suçlamalarla karşı karşıya bırakıldı. Kapalı görülen bir duruşmada Marfa Rabkova 15, Andrey Chapyuk altı yıl hapis cezasına çarptırıldı. Nasta Loika'ya “ikinci derece holiganlık” gibi asılsız bir suçlama yöneltildi, idari gözetim altında tutulduğu süre boyunca ilaçları, sıcak tutan giysiler ve içme suyu verilmedi ve ardından Loika asılsız suçlamalarla baskı altına alındı. Rusya'da “yabancı ajanlar” ve “istenmeyen örgütler” mevzuatı kapsamında insan hakları savunucuları sürekli baskı altındaydı, birçoğu ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Nisan ayında Adalet Bakanlığı, aralarında Uluslararası Af Örgütü'nün de bulunduğu 10'dan fazla yabancı vakıf ve STÖ'nün kaydını düşürerek Rusya'daki ofislerini kapatmaya zorladı. İşgal altındaki Kırım'da, Kırım Tatar hakları aktivistleri ve avukatlarının ağır misillemelere maruz bırakılması sürdürüldü.

Devletler, insan hakları savunucularının faaliyetlerini yafıtalamak ve suç saymak yerine onları korumalı ve rollerinin önemini kabul etmelidir.

AYRIMCILIK

Bazı ülkelerde rekor sayıda antisemitizm vakası rapor edildi. Yapılan izlemelerde, hem Almanya'da hem de Birleşik Krallık'ta Yahudi karşıtı nefret suçlarında ciddi bir artış kaydedildi. Slovakya'da, iki LGBTİ+'nın öldürülmesinde suçlu bulunan zanlının şiddet yanlısı antisemitist yazılar yazdığı ortaya çıktı. Letonya parlamentosu, Nazi ve Sovyet işgalleri sırasında el konulan müzikler için Yahudi cemaatine tazminat sağlamayı öngören yeni yasayı onayladı.

Bazı ülkeler Müslüman kadınları hedef alan uygulamaları güçlendirmeye veya bu yönde yeni uygulamalar getirmeye devam etti. Andorra, Müslüman kadınların başörtüsü takmasını engelleyecek şekilde görünür dini sembollerin taşınmasını yasaklayan bir yasa çıkardı. Fransa'da yerel yetkililer, başörtüsü takan Müslüman kadınların rekabete dayalı spor faaliyetlerine katılmasını engelleyen ayrımcı bir karara karşı kadın futbolcuların protestosunu yasakladı. Yüksek idare mahkemesi, Grenoble'da 'burkini' giymeyi yasakladı. İsviçre'de, 2021 referandumunun ardından parlamento, yüzü örtmeyi yasaklayan bir yasa tasarısını değerlendirmeye aldı. Bu uygulamalara yönelik tartışmaların temelinde olumsuz kalıp yargılar ve Müslüman karşıtı söylem yer alıyordu.

Belçika ve İsviçre'de yapılan izlemelerde Afrika kökenli insanlara karşı yapısal ırkçılığa dair güçlü kanıtlar ortaya çıktı. Birleşik Krallık'ta, polislin şüpheli gördüğü kişileri durdurup yaptığı aramalardan Siyahlar orantısız etkilenmeye devam etti. Yapılan bir araştırma, iki yıllık bir süre içinde 650 çocuğun çıplak arandığını ve bunların %58'inin Siyah olduğunu ortaya çıkardı. Danimarka'da “Bati kökenli olmayan” insanların belli yaşam alanlarında toplanmasını önlemeye yönelik yasalar nedeniyle bir konut şirketi “getto” olarak kategorize edilmekten kaçınmak için çok sayıda insanı tahliye etti. Almanya'da Ulusal Ayrımcılık ve İrkçilik İzleme Örgütü, ırkçılığın ülkedeki günlük yaşamın bir parçası olduğunu tespit etti.

Romanlar barınma, eğitim, polislerin yaklaşımı ve hayatın diğer alanlarında onur kırıcı konuşma ve sistemsel ayrımcılığa maruz bırakıldı. Örneğin Arnavutluk, Hırvatistan, Kosova, Kuzey Makedonya ve Slovakya gibi ülkelerde eğitimde Romanlara yönelik ayrımcılık devam etti. Polisin ırkçı yaklaşımı, vatansızlık ve kişisel resmi belgelerinin olmaması Romanların güçlendirilmesine yönelik çabaları engellemeye devam etti. Belarus'ta insan haklarına yönelik devam eden sert baskılar, Polonyalılar ve Litvanyalılar gibi ulusal azınlıkların yanı sıra Belarus dili ve kültürünün savunucularını da hedef aldı. Hükümet, birçok Polonyalının yaşadığı ülkenin batısındaki iki okulun Lehçe eğitim vermesini yasakladı, Hrodna'daki bir Litvanya okulunu ve Belaruslu kitapçıları kapattı.

LGBTİ+ HAKLARI

Bazı ülkelerde LGBTİ+lara yönelik ayrımcılık ve şiddet, bazılarında ise hukuki veya yasal gelişmeler görüldü. Slovakya'da bir gey barın önünde açılan ateş sonucu iki kişinin öldüğü ve birinin yaralandığı olay, en ciddi şiddet olaylarından biriydi. Karadağ, Kuzey Makedonya ve Polonya'da LGBTİ+ liderlerine yönelik saldırılar ve/veya tehditlerde bulunuldu.

Bazı ülkelerde yargı organları LGBTİ+'ların haklarını koruyan kararlar aldı. Hırvatistan'da mahkemeler, eşcinsel çiftlerin başkalarıyla aynı koşullar altında çocuk evlat edinebilmeleri gerekliliğini onayladı. Slovenya'da Anayasa Mahkemesi, eşcinsel evlilik ve evlat edinme yasalarının anayasaya aykırı olduğunu ilan etti. Letonya'da bir Yüksek Mahkeme kararının ardından, idare mahkemeleri eşcinsel çiftleri tanımaya başladı. İsviçre'de, eşcinsel çiftler için resmi nikah ve evlat edinmeyi yasallaştıran yeni düzenlemeler yürürlüğe girdi. İspanya parlamentosu, transların cinsiyetlerini belirleme hakkını tanıyan dönüm noktası niteliğindeki bir yasa tasarısını onayladı. Finlandiya ve Almanya'da hükümetler, cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınması konusunda olumlu yönde yasa tekliflerinde bulundu.

Macaristan'da ise hükümet, bunların aksine, 2021 yılında çıkarılan LGBTİ+ karşıtı bir yasa için referandum düzenledi. Polonya'da çok sayıda yerel yönetim kendilerini hâlâ "LGBTİ+'dan arınmış bölge" olarak ilan ediyor ve aktivistler Kamusal Katılıma Karşı Stratejik Davalara ve keyfi gözaltılara maruz bırakılıyor.

Bölgenin doğusunda bazı gelişmeler görüldü. Başkan Volodimir Zelenski Ukrayna'da medeni birliktelik yasası vaadinde bulundu. Başkent Kişinev Belediye Başkanı'nın yasaklama yönündeki tehditlerine rağmen, Moldova tarihinin en büyük Onur Yürüyüşü düzenlendi. Ancak başka yerlerde, LGBTİ+ hakları ciddi şekilde baskı altına alınmaya devam etti. Rusya, reşit olmayan kişilerin "geleneksel olmayan cinsel ilişkiler, pedofili ve cinsiyet değiştirme propagandası" yapmasına yönelik yasağı genişleterek tüm yaş grupları için geçerli hale getirdi. Türkmenistan ve Özbekistan, erkekler arasındaki onaya dayalı cinsel ilişkiyi suç saymaya devam etti ve Özbekistan'da, polisin erkeklerle seks yapan erkeklere zorunlu testler yapmasına izin veren ayrımcı bir yasa tasarısı sunuldu.

Devletler Yahudilere, Müslümanlara, Siyahlara, Romanlara ve LGBTİ+lara yönelik ayrımcılığı önleme çabalarını artırmalıdır.

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR

Rusya ile yakın ekonomik bağları olan ülkeler, Ukrayna'daki savaştan derinden etkilendi. Rusya'da yoksulluk seviyesi yükseldi. Dünya Bankası, Ukrayna'da yoksulluk seviyesinin on kat arttığını ve yaklaşık yarım milyon çocuğun yoksulluğa sürüklendiğini bildirdi.

Yıl sonuna kadar, bölgedeki çoğu ülkede yaşam maliyeti krizi ve rekor düzeyde enflasyon söz konusuydu. 17 AB üye ülkesinin enflasyonu %10'un üzerindedir. Bu durumdan her zaman olduğu gibi, bölge genelinde engelliler, emekliler ve çocuklar da dahil olmak üzere en yoksul ve

en savunmasız durumda olan kişiler orantısız etkilendi. Bu kişilere yönelik sosyal koruma yetersizdi.

Devletler, yeterli kaynak tahsis ederek mevcut sosyo-ekonomik zorluklarla başa çıkmak üzere derhal harekete geçmelidir. Herkesin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından yararlanabilmesini sağlamak için kapsamlı sosyal koruma sağlamalıdır.

İKLİM KRİZİYLE YETERSİZ MÜCADELE

İklim krizi, yazın yer yer 40°C'yi aşan, benzeri görülmemiş sıcak hava dalgalarıyla kendini gösterdi. Nehirlerin kurumasına, İtalya'da buzul çökmesine, Portekiz'in büyük bir kısmını etkileyen şiddetli kuraklığa ve İspanya'da geniş bölgeleri yok eden yangınlara yol açan sıcaklık nedeniyle fazladan 25.000 civarında ölüm kaydedildi. İklim konusunda önlem alınması aciliyeti, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı nedeniyle daha da arttı. Ukrayna'da askeri faaliyetler havayı, suyu ve toprağı zehirli maddelerle kirletti; Rusya'nın saldırıları, Zaporijya nükleer santrali çevresinde nükleer kaza riskini artırdı. Rusya petrolü ve gazına bağımlılığın azaltılması ihtiyacı, alternatif fosil yakıt kaynakları sağlama mücadelesine, kömür ve nükleer santrallerin ömrünü uzatma kararlarına ve yakıt vergilerinde geçici indirimlere neden oldu. Türkmenistan, en yüksek metan gazı yayan ülkelerden biri olmaya devam etti ve kırsal alanlardaki kadınlar iklim değişikliğinden orantısız etkilendi.

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 27. Taraflar Konferansı'ndan (COP27) önce bazı muğlaklıklar olsa da, AB, Kayıp ve Zarar fonunun oluşturulmasını destekleyerek iklim dayanışması için umutları artırdı. Ancak Avrupa ülkeleri, sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlandırmaya yönelik küresel hedefe ulaşmak için belirlenen 2030 emisyon azaltma hedefini benimsemedi.

Devletler, emisyon azaltma hedeflerini iklim krizindeki sorumluluklarını yansıtacak şekilde yükseltmelidir. Adil bir geçiş yoluyla fosil yakıt kullanımının ve üretiminin kademeli olarak durdurulması gibi yeterli ve insan haklarıyla tutarlı politikalar uygulamalıdır. Ayrıca, acilen daha düşük gelirli ülkelere yönelik iklim finansmanını artırmalı, kayıp ve zararlar için ilave tahsisli fon sağlamayı taahhüt etmelidirler.

ORTA DOĞU VE KUZAY AFRIKA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMESİ

Devletler, Ukrayna'daki savaş gibi küresel olayların ve çatışma ve iklim felaketi gibi yerel faktörlerin şiddetlendirdiği kötüleşen ekonomik koşulların, milyonlarca insanın gıda, su, barınma ve sağlık hakları üzerindeki yıkıcı etkisine yeterince yanıt veremedi.

Silahlı çatışmalar, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da milyonlarca insanın hayatını mahvetmeye devam etti. Siviller gelişigüzel saldırılar, yaşamsal altyapının yok edilmesi, zorla yerinden edilme ve sorumsuz milisler, silahlı gruplar ve güvenlik güçlerinin hak ihlallerine dayalı yönetimleriyle karşı karşıya kaldı. Lübnan ve Ürdün milyonlarca Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmayı sürdürdü, ancak her iki ülke de mültecilere geri dönmeleri için baskı yapmaya yönelik zorlayıcı politikalar benimsedi. Yetkililer, ülke içinde yerinden edilen milyonlarca insanın kendi ülkelerine güvenli bir şekilde geri dönüşünü sağlamada başarısız oldu.

Devletler ifade özgürlüğü, örgütlenme ve barışçıl toplanma haklarını bastırmak için aşırı sert uygulamalara başvurmayı sürdürdü. Yetkililer çevrimiçi ve çevrimdışı medyayı sansürlüdi veya susturdu. İnsan hakları savunucularını, gazetecileri, protestocuları, kadın hakları savunucularını, siyasi aktivistleri ve diğer muhalifleri keyfi tutuklamalara, temelsiz kovuşturmalara, adil olmayan yargılamalara, hapis cezalarına, seyahat yasaklarına, tehditlere ve diğer taciz biçimlerine maruz bıraktılar. Güvenlik güçleri protestoları bastırmak için hukuka aykırı ve bazı durumlarda öldürücü güç kullandı ve kitlesel gözaltılar gerçekleştirdi.

Diğer insan hakları ihlalleri arasında etnik ve dini azınlıklara karşı ayrımcılık, zorla kaybetme, işkence ve diğer türde kötü muamele, ölüm cezası ve diğer zalimane, insanlık dışı veya alçaltıcı cezalar yer aldı.

Özellikle üç olay, bölgedeki insan hakları meselelerini öne çıkardı. Eylül ayında Mahsa (Jina) Amini'nin İran'ın sözde "ahlak polisi" tarafından ülkenin kadın haklarına aykırı zorunlu başörtüsü yasalarını ihlal ettiği gerekçesiyle gözaltına alınması ve ardından gözaltında ölümü, İslam Cumhuriyeti'nin sona ermesi ve insan hakları ve eşitliğe saygı duyan bir sistemin kurulması çağrısında bulunan benzeri görülmemiş protestolara yol açtı. Kasım ayında Mısır, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 27. Taraflar Konferansı'na (COP27) ev sahipliği yaptı. Ülkenin korkunç insan hakları sicilini ve siyasi nedenlerle Mısır cezaevlerinde tutulan on binlerce insanın yaşadığı ezilme ortaya çıkaran konferans aynı zamanda, dünya çapındaki hükümetlerin iklim krizini önlemek ve çevresel bozulmayla mücadele etmek için gerekli önlemleri almak konusundaki başarısızlığının da altını çizdi. Kasım ayının sonlarında Katar'da düzenlenen Dünya Futbol Kupası, zorunlu çalıştırmaya varan koşullarda çalışan göçmen işgücünün içinde bulunduğu kötü duruma dikkat çekti. Bölgedeki birçok göçmen işçi benzer koşullarda yaşıyordu. Dünya Kupası, Katar'da LGBTI+'lara yönelik ayrımcılığı da görünür kıldı.

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK İHLALLERİ

Uzun süreli silahlı çatışmalar, askeri işgal ve güvensizlik, Irak, İsrail ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları, Libya, Suriye ve Yemen'deki milyonlarca sivilin hayatını mahvetmeye devam etti. Çatışmaların tarafları, hem devlet hem de devlet dışı aktörler, sivil kayıplara ve altyapının tahrip olmasına yol açan gelişigüzel ve planlı saldırılar gibi savaş suçları ve diğer ciddi uluslararası insancıl hukuk ihlallerini işlediler.

Suriye'deki silahlı çatışma, şiddet seviyeleri düşmesine rağmen 11. yılında da devam etti. Suriye ve Rusya hükümet güçleri, su istasyonları ve ülke içinde yerinden edilen kişilerin

yaşadığı kamplar dahil olmak üzere sivilere ve sivil altyapıya hukuka aykırı kara ve hava saldırıları düzenleyerek çok sayıda sivil öldürdü ve yaraladı.

Yemen'deki yıkıcı çatışma, ateşkes anlaşmasına rağmen devam etti. Çatışmanın tüm tarafları, sivilere öldürme, insani yardıma erişimi engelleyen ve sivil altyapıyı tahrip eden hukuka aykırı saldırılar gerçekleştirdi.

Libya'da, Ekim 2020'den beri yürürlükte olan ulusal ateşkese genel anlamda uyuldu. Ancak milisler ve silahlı gruplar, bölge ve kaynaklar üzerinde yerel çatışmalara girmeyi sürdürerek, bu çatışmalar sırasında gelişigüzel saldırılar gerçekleştirdi ve sivil altyapıyı yok etti.

İsrail askeri güçleri ile Filistinli silahlı gruplar arasındaki çatışma yeniden alevlendi. 5 Ağustos'ta İsrail, 15 yıldır İsrail'in yasa dışı ablukası ve ayrımcı yönetimi altında olan Gazze Şeridi'nde Filistin İslami Cihat Örgütü'nü hedef alan üç günlük bir askeri hareket başlattı. Harekat sırasında 1.700 civarında Filistinlinin evi hasar gördü veya yıkıldı ve yüzlerce sivil yerinden edildi. İsrail saldırılarında 17 Filistinli sivil öldü ve en az yedi Filistinlinin, Filistinli silahlı gruplar tarafından yanlış ateşlenen roketlerle öldürüldüğü belirlendi.

Silahlı çatışmaların tüm tarafları uluslararası insancıl hukuka uymalı ve bu bağlamda özellikle doğrudan sivilere ve sivil altyapıya yönelik saldırılara ve gelişigüzel saldırılara son vermelidir. Dış devletler, silahların ciddi insan hakları veya uluslararası insancıl hukuk ihlallerini işlemek veya kolaylaştırmak için kullanıma riskinin ağır bastığı durumlarda silah transferlerini durdurmalıdır.

MÜLTECİLERİN, GÖÇMENLERİN VE ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLEN KİŞİLERİN HAKLARI

Mültecilerin, göçmenlerin ve ülke içinde yerinden edilen kişilerin hakları, süregelen ve geçmiş çatışmalar nedeniyle zayıflatılmaya devam etti. Lübnan ve Ürdün gibi ev sahibi ülkeler mültecilerin haklarını ihlal etti ve uluslararası donör devletler insani yardım programlarını yeterince finanse etmedi. Yetkililer, mültecileri ve göçmenleri gözetim altına almayı, keyfi olarak alıkoymayı, geri gönderme ve toplu sınır dışına maruz bırakmayı sürdürdü.

Lübnan tahminen 1,5 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapmaya devam etti. Ancak hükümetin ülkedeki ekonomik krizin etkilerini hafifletememesi, çoğu mülteciyi aşırı yoksulluk içinde bıraktı ve gıda, barınma, eğitim ve sağlık gibi insan haklarına erişemez hale getirdi. Lübnan yetkilileri ayrıca, Suriye'de kapsamlı olarak belgelenen zulme ve Lübnan'daki Suriyeli mültecilerin geri dönüşü için özgür ve bilgilendirilmiş onay sürecini baltalayan zorlayıcı ortama rağmen, Suriyelilerin sözde gönüllü" geri dönüşlerini artırdı.

Lübnan'a komşu Ürdün, yaklaşık 2 milyon Filistinli mülteciye ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki diğer ülkelerden gelen 750.000'den fazla mülteciye ev sahipliği yapmaya devam etti. Kaynaklardaki ciddi yetersizlik nedeniyle bu kişilerin çoğunun temel hizmetlere erişimi sınırlıydı. İsrail, on binlerce Ukraynalı mülteciyi karşıladı ve binlerce Yahudi Ukraynalının ülkeye yerleşmesine izin verdi, ancak milyonlarca Filistinliyi geri dönüş hakkından mahrum bırakmaya devam etti. Ayrıca başta Eritre ve Sudan olmak üzere Afrika ülkelerinden kaçan on binlerce kişiye sığınma hakkı tanımadı.

Libya'da devlet yetkilileri, milisler ve silahlı gruplar, mültecileri ve göçmenleri hukuka aykırı öldürme, süresiz keyfi gözetim, işkence, tecavüz ve diğer türde kötü muamele ve zorla çalıştırma dahil olmak üzere yaygın ihlallere maruz bıraktı. AB destekli Libya sahil güvenlik güçleri, Akdeniz'i geçen mülteci ve göçmenleri taşıyan teknelere ateş açtı veya kasten hasar verdi. Libya'da denizde durdurulan ve karaya çıkarılan binlerce insan zorla kaybedildi; binlercesi de sığınma talep etme fırsatı bulamadan ülkenin güney sınırlarından sınır dışı edildi.

Fas'ın kuzeyi ile İspanya'ya ait yerleşim bölgesi Melilla arasındaki sınırda, her iki tarafın güvenlik güçleri aşırı güç kullanarak Sahra Altı Afrikalı 37 kişiyi öldürdü ve çok daha fazlasını

yaraladı. Cezayir'de yetkililer, onlarca mülteci ve sığınmacıyı gözaltına aldı veya hemen sınır dışı etti. İran'da güvenlik güçleri, İran-Afganistan sınırını geçen Afgan uyruklu kişilere ateş açtı, diğerlerini hukuka aykırı bir şekilde sınır dışı etmeden önce keyfi olarak gözaltına aldı ve işkenceye maruz bıraktı. Suudi Arabistan, on binlerce Etiyopyalı göçmeni geçerli ikamet belgeleri olmadığı için keyfi olarak insanlık dışı koşullarda tuttu ve işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bıraktıktan sonra zorla geri gönderdi. Irak, Libya ve Suriye'de ülke içinde yerinden edilen kişiler güvenlik sorunları, güvenlik güçleri tarafından keyfi olarak gözaltına alınma ve tacize maruz bırakılma riskleri ve temel hizmetlerin ve iş fırsatlarının olmaması gibi sebeplerle evlerine döneemediler.

Devletler, mülteci ve göçmenlerin göçmenlik statüleri temelinde keyfi olarak gözaltına alınmasına son vermeli ve onları geri gönderme ve toplu sınır dışı edilmeye karşı korumalıdır. Ayrıca ülke içinde yerinden edilen kişilerin kendi ülkelerine gönüllü, güvenli ve onurlu bir şekilde geri dönmelerini sağlamak için somut adımlar atmalıdır.

İFADE, ÖRGÜTLENME VE TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde yetkililer, insanları eleştirel görüşlerini ifade ettikleri, barışçıl protestolara katıldıkları ve insan hakları çalışmalarını veya siyasi aktivizm yaptıkları için keyfi olarak gözaltına almayı, alıkoymayı, yargılamayı ve taciz etmeyi sürdürdü.

Yetkililer, muhalefeti susturmak ve uzun hapis cezaları vermek için terör yasalarını veya "ulusal güvenlik" ile bağlantılı muğlak suçlamalar kullandı. Cezayir'de çevre aktivisti Mohad Gasmi, ülkede kaya gazı çıkarılmasıyla ilgili e-posta göndermekten üç yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ürdün'de üç gazeteci, şirketlerin, siyasetçilerin ve kralın mali faaliyetlerini ifşa eden sızdırılmış belgeleri haber yaptıkları için tutuklandı ve "sahte haber yaymakla" suçlandı. Fas'ta, insan hakları savunucusu Saida Alami, gazetecilere ve aktivistlere yönelik baskıyı kınayan sosyal medya paylaşımları nedeniyle iki yıl hapis cezasına mahkum edildi ve bu ceza, temyiz kararıyla sonradan üç yıla çıkarıldı.

Bazı ülkelerde yetkililer sansürü ve ifade özgürlüğüne yönelik tehditleri artırdı. Yemen'de Husi fiili yetkilileri, başkentteki en az altı radyo istasyonunu kapattı ve dördü ölüm cezasına çarptırılan en az sekiz gazeteciyi hapsedmeye devam etti. Suriye hükümeti, yetkililerin veya anayasanın çevrimiçi olarak eleştirilmesi hakkında uzun süreli hapis cezaları öngören yeni bir siber suçlar yasası çıkardı. Tunus'ta yeni bir kararname, telekomünikasyon ağlarının "yalan haber" veya diğer yanlış veya iftira niteliğinde içerik üretmek, göndermek veya yaymak amacıyla kasıtlı olarak kötüye kullanılması hakkında 10 yıla kadar hapis cezası getirdi ve yetkililerin bunu ihlal ettiği tespit edilen kuruluşları kapatmasına izin verdi. Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) yeni bir yasa, "devletin itibarı, saygınlığı veya duruşuyla" veya "kurucu liderleriyle" alay eden, bunlara hakaret eden veya zarar veren herkesi suçlu haline getirdi.

Yetkililer İran, Libya ve Suriye'de protestoları, hukuka aykırı öldürücü güç kullanımı ve toplu gözaltılar ile bastırdı. İran yetkilileri, İslam Cumhuriyeti'ne karşı gerçekleştirilen eşi benzeri görülmemiş ayaklanmaya atış mühimmatı, metal saçmalar ve dayakla karşılık vererek, aralarında onlarca çocuğun da bulunduğu yüzlerce insanı öldürdü ve binlercesini de yaraladı. Yetkililer internet ve cep telefonu ağlarını kapattı veya kesintiye uğrattı, sosyal medya platformlarına erişimi engelledi. Binlerce kişi keyfi olarak gözaltına alındı ve adil olmayan yargılamalara tabi tutuldu. İki kişi infaz edildi. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Filistin yetkilileri barışçıl toplanmaları dağıtmak için zaman zaman aşırı güç kullandı.

Hukuka aykırı öldürmeler ve diğer ciddi insan hakları ihlalleri için cezasızlık, bölge genelinde geçerliydi ancak uluslararası düzeyde bazı olumlu adımlar da atıldı. Örneğin, Kasım ayında BM İnsan Hakları Konseyi, Eylül ayında başlayan İran protestolarıyla ilgili insan hakları ihlallerini araştırmak için bir veri toplama misyonu kurdu. Ayrıca Avrupa ülkeleri, evrensel yargı ilkesi

kapsamında Suriye ve İran'da uluslararası hukuk suçu işlediğinden şüphelenilen kişileri kendi ulusal mahkemeleri aracılığıyla soruşturdu ve yargıladı.

Bazı ülkelerde yetkililer, muhalefeti bastırmak için başka uygulamalara başvurdu. Cezayir'de, muhalif siyasi parti ve hareketlerin üyelerini susturmak için terörle mücadele konusunda uydurma suçlamaları kullandılar. Ayrıca en az bir siyasi partinin faaliyetleri durduruldu ve en az ikisi kapatılmaya tehdit edildi. İsrail yetkilileri yedi Filistinli sivil toplum örgütünün ofislerine baskın düzenleyerek bu örgütlerin kapatılması emri verdi ve Filistinli bir siyasi partiyi İsrail'deki parlamento seçimlerinden men etti. Aralık ayında insan hakları avukatı Salah Hammouri, herhangi bir suçlama veya yargılama yapılmaksızın dokuz ay boyunca idari gözetimde tutulduktan ve Doğu Kudüs'teki ikamet statüsü iptal edildikten sonra Fransa'ya sınır dışı edildi.

Nisan ile yıl sonu arasında Mısır makamları siyasi nedenlerle tutulan 895 kişiyi serbest bıraktı, ancak aynı dönemde 2.562 şüpheli muhalif gözaltına alındı ve savcılık tarafından sorguya çekildi. Bu sorgulamaların yüzlercesi Kasım ayındaki COP27 sırasındaki protesto çağrılılarıyla ilgiliydi. Binlerce insan hakları savunucusu, gazeteci, protestocu ve muhalif olan veya olduğu varsayılan kişiler, insan haklarını kullandıkları için keyfi olarak alıkonulmaya devam etti.

Devletler ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma haklarına saygı göstermeli; bu bağlamda gazetecilerin, insan hakları savunucularının ve aktivistlerin taciz, şiddet ve yargılamaya maruz bırakılmaksızın bu haklardan yararlanabilmesini sağlamalı ve bu hakları kullandıkları için gözaltına alınan herkesi serbest bırakmalıdır.

AYRIMCILIK

KADINLAR VE KIZ ÇOCUKLAR

2022'de Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da kadınlar ve kız çocuklar miras, boşanma, siyasi temsil hakları ve istihdam fırsatları gibi konularda hukukta ve uygulamada ayrımcılığa maruz kalmaya devam etti. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yaygınlığını sürdürdü ve cezasız kaldı. Mısır, Irak, İran, Yemen ve Suudi Arabistan'da yetkililer, kadın insan hakları savunucularını ve aktivistleri kamuya açık olarak cinsel şiddete ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı çıktıkları için yargılamaya, sorgulamaya ve/veya diğer taciz biçimlerine maruz bıraktı.

Kadınlar ve kız çocuklar, Eylül ayında İran'da başlayan ve ülke geneline yayılan protestolarda ön saflarda yer alarak on yıllardır süren toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa ve şiddete karşı durdular ve ayrımcı ve kadın haklarını ihlal eden zorunlu örtünme yasalarına meydan okudular.

Kadınlara yönelik sözde "namus cinayetleri" ve diğer kadın cinayetleri devam etti. Irak'ın orta kesimlerinde ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde, trans kadınlara yönelik olanlar da dahil, bu tür cinayetlere ve toplumsal cinsiyete dayalı diğer şiddet biçimlerine ilişkin raporların artmasına rağmen hükümet ev içi şiddeti suç saymadı. Cezayir'de 37 kadın cinayeti kaydedildi.

Bölgedeki bazı ülkelerde ayrımcılığa karşı yasal güvenceler daha da zayıflatıldı. Mart ayında Suudi Arabistan, erkek vasi sisteminin yapısına özgü sorunlu uygulamaların birçoğunu kanunlaştıran ve aile yaşamının birçok alanında cinsiyete dayalı ayrımcılığı yerleşik kılan ilk "medeni hâl kanunu"nu çıkardı. Tunus'un seçim yasasında yapılan bir değişiklik, parlamentoda kadınların temsiliyetini iyileştiren hükümleri kaldırdı. Yemen'de Husi fiili yetkilileri, kadınların kendi kontrolleri altındaki vilayetlerde erkek vasileri veya yazılı iznileri olmadan seyahat etmelerini yasakladı.

Kadınlar ayrımcılık ve şiddetle karşı karşıya kalmaya devam etse de, bazı ülkelerde ilerleme belirtileri görüldü. Fas, CEDAW İhtiyari Protokolünü onayladı, ancak iç hukuk hâlâ toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürekli kılar mahiyetteydi. Ürdün'de yapılan bir anayasa değişikliği, kadınları ve erkekleri yasa önünde eşit ilan etti ve aralarındaki ayrımcılığı yasakladı, fakat ülke yasalarını değiştirmek için hiçbir adım atılmadı. Kuveyt'te hükümet, kadınların kamu istihdamında ve liderlikte temsiliyetini artırmak için önlemler aldığı halde iç hukukta kadınlara

ayrımcılık yapılmaya devam edildi. Umman yetkilileri bir ev içi şiddet yardım hattı kurdu, ancak sığınaklar kurmada veya ev içi şiddeti tanımlayan yasalar çıkarmada başarısız oldu.

LGBTİ+ HAKLARI

Bölge genelinde LGBTİ+'lar, cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle gözetim ve kovuşturmalara karşı karşıya kaldı ve zaman zaman zorla anal muayene gibi işkencelere maruz bırakıldı. Bazı ceza mahkemeleri, onaya dayalı eşcinsel ilişkiden mahkum edilen kişilere ağır cezalar verdi.

Bazı ülkelerde gerileme belirtileri görüldü. Lübnan'da dini grupların "eşcinselliğin yayılmasını reddetme" talepleri üzerine İçişleri Bakanlığı LGBTİ+'ların barışçıl toplanmalarını yasakladı, ancak bir mahkeme kararı askıya aldı. Yasanın onaya dayalı eşcinsel ilişkileri suç saydığı BAE'de hükümet, öğretmenlere "cinsiyet kimliği, eşcinsellik veya BAE toplumu tarafından kabul edilemez görülen diğer davranışlardan" söz etmeme talimatı verdi. Yemen'de yetkililer, norm dışı cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine sahip kişileri keyfi gözetim, tecavüz ve diğer türde işkencelerle hedef aldı.

ETNİK VE DİNİ AZINLIKLAR

Bölge genelinde ulusal, etnik ve dini toplulukların ve azınlıkların üyeleri ibadet hakkı, istihdam ve sağlık hizmetlerine eşit erişim, zulümden ve diğer ciddi insan hakları ihallerinden uzak yaşama dahil pek çok alanda hem hukuki olarak hem de pratikte yerleşik ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaya devam etti.

İsrail bölgesel parçalama, ayrıştırma ve denetim, arazi ve mülkiyete el koyma ve ekonomik ve sosyal hakları engelleme yoluyla Filistinliler üzerinde baskı ve tahakküm kuran ve aşırı bir ayrımcılık biçimini olan apartheid sistemini sürdürdü. İsrail bu sistemi yerleşik kılmak için Filistinlilere karşı zorla nakil, idari gözetim, işkence, hukuka aykırı öldürme, temel hak ve özgürlüklerin reddi ve zulüm gibi çok çeşitli insan hakları ihalleri gerçekleştirdi. Bunlar insanlığa karşı işlenen apartheid suçu oluşturuyordu. Apartheid sistemini daha da sağlamlaştırmak için yetkililer Mart ayında, Yahudi demografik çoğunluğu korumak için Filistinlilerin aile birleşimine kapsamlı kısıtlamalar getiren bir yasayı yeniden yürürlüğe koydu ve Temmuz ayında Yüksek Mahkeme, İçişleri Bakanı'na vatandaşları, "devlete bağlılığın ihlali" anlamına gelen fiillerden hüküm giymeleri halinde vatandaşlıktan çıkartma yetkisi veren bir yasayı onayladı.

İran'da Ahvaz Arapları, Azerbaycan Türkleri, Beluciler, Kürtler ve Türkmenler dahil olmak üzere etnik azınlıklar sistematik ayrımcılığa maruz bırakıldılar; bu kişilerin eğitim, istihdam, yeterli barınma ve siyasi makamlara erişimi kısıtlandı. Kuveyt'te Bidun halkı (yerli oldukları halde vatansız Kuveytliler) yasalarda artan bir ayrımcılıkla karşı karşıya kaldı.

Dini azınlıkların üyeleri ayrıca, yasadaki uygulamada, ibadet hakları dahil olmak üzere pek çok alanda köklü ayrımcılıklara maruz kaldı. Cezayir'de yetkililer, Ahmedi Barış ve Nur Dini üyelerine zulmetmek ve en az üç Protestan kilisesini kapatmak için Sünni İslam dışındaki dinleri kısıtlayan bir kararname kullandı. Mısır yetkilileri, Hristiyanları ve diğer dini azınlıkları, ayrıca ateistleri ve devlet tarafından onaylanmayan dini inançları benimseyen insanları "dine hakaret" ve diğer uydurma suçlamalarla yargılamaya ve hapse atmaya devam etti. İran'da Bahailer, Hristiyanlar, Gonabadi Dervişleri, Yahudiler, Yaresan ve Sünni Müslümanlar, özellikle eğitim, iş, siyasi makam ve ibadet yerlerine erişim açısından yasadaki uygulamada ayrımcılığa maruz kaldılar.

Devletler, kadınlara, kız çocuklara ve LGBTİ+'lara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı ve şiddeti sona erdirmek ve bu tür suçların sorumlularını adalet önüne çıkarmak için acilen harekete geçmelidir. Ayrıca, onaya dayalı eşcinsel ilişkileri suç olmaktan çıkarmalıdır. Devletler ulusal köken, etnik köken veya din temelinde ayrımcılığa son vermeli ve ayrımcılık yapmaksızın

herkese eşit haklar tanımak ve din ve inanç özgürlüğünü korumak, geliştirmek ve güvence altına almak için yasal ve politika bazlı reformları uygulamalıdır.

EKONOMİK VE SOSYAL HAKLAR

Bazı ülkelerde ekonomik krizlerin yaşam maliyeti, gıda ve yakıt güvenliği ve su, barınma, sağlık ve yeterli yaşam standardı hakkı üzerinde yıkıcı bir etkisi oldu. Kadınlar, LGBTI+'lar, etnik ve dini azınlıklar, mülteciler ve göçmenler ve düşük ücretli işçiler gibi ötekileştirilen gruplardan insanlar özellikle ağır darbe aldı.

Lübnan'da yetkililer, Dünya Bankası tarafından modern tarihin en ağır krizlerinden biri olarak sınıflandırılan ve ekonomik ve sosyal hakların güvencesinde ciddi bir bozulmaya yol açan akut ekonomik krizle başa çıkmakta başarısız oldu. Lübnanlı hanelerin neredeyse yarısı gıda güvencesinden yoksundu; devlet günde iki saatten az elektrik sağladı; ilaçlar karşılanamaz veya bulunamaz hale geldi ve sosyal koruma programları ne yazık ki yetersiz kaldı. Mısır, milyonlarca insanın ekonomik ve sosyal haklarını zayıflatan bir mali ve ekonomik krize girdi. Tunus'un ekonomik krizi de işsizliğin %15'e ulaşması ve temel gıda kıtlığıyla daha da kötüleşti. Suriye'de, nüfusun tahminen %55'i gıda güvencesinden yoksundu. Yemen'de paranın değer kaybetmesi, yüksek enflasyon ve yükselen küresel gıda fiyatlarıyla, insanların gıdaya erişimi oldukça kısıtlandı.

Bölge genelinde hükümetler, düşük maaşlı işçileri emek sömürsünden koruma konusunda başarısız oldu ve işçilerin bağımsız sendikalara katılma ve ciddi sonuçlarla karşılaşma korkusu olmadan grev yapma haklarını bastırdı. Mısır, İran ve Ürdün'de protestolar veya grevler düzenleyen ya da bağımsız sendikalar kurmaya çalışan işçiler, haksız yere işten çıkarma, gözetilme alma ve yargılama yoluyla cezalandırıldı. Körfez ülkelerinde, işgücünün çoğunluğunu oluşturan düşük ücretli göçmen işçiler, aşırı sömür, istihdam ayrımcılığı, son derece yetersiz konutlar, çok çeşitli fiziksel ve ruhsal istismar, ücretlerin eksik ödenmesi veya ödenmemesi, sağlık hizmetlerine sınırlı erişim ve sebepsiz işten çıkarma ve ülkesine geri gönderme konularında savunmasız kalmaya devam etti. Katar'da hükümet, ülkenin göçmen işçiler için *kafala* (sponsorkluk) sisteminde reform yapmaya devam etti, ancak süreç, ücret hırsızlığı da dahil olmak üzere yaygın emek sömürülerini sona erdirmeyi. Yetkililer, aşırı sıcakta ve uzun süre ara vermeden veya dinlenmeden günlerce çalışan göçmen işçilerin beklenmedik ölümlerini hâlâ yeterince soruşturmadı. Birçok göçmen işçi ırk, uyruk ve dil temelinde ayrımcılığa maruz kaldı ve bu da farklı ücret oranlarına, daha kötü çalışma koşullarına ve daha zor işlere yol açtı. Diğer yandan, çoğu kadın olan ev işçileri, ağır çalışma koşulları ve ciddi fiziksel ve ruhsal istismar ve cinsel saldırı ile karşı karşıya kalmaya devam etti. Hükümet ayrıca, Katarlılara tanınan bir hak olan sendika kurma veya sendikalara katılma hakkını göçmen işçiler için yasaklamayı sürdürdü.

Devletler, ötekileştirilen gruplar da dahil olmak üzere herkesi krizlerin olumsuz etkilerine karşı etkili bir şekilde koruyan sosyal koruma önlemleri oluşturmak üzere acilen harekete geçmeli ve sağlık, gıda ve yeterli yaşam standardı haklarını güvence altına almak için koordineli uluslararası girişim çağrısında bulunmalıdır. Devletler ayrıca işçilerin bağımsız sendikalar kurma ve protesto etme hakkını korumalı ve iş kanunu güvencelerini ev işçileri ve göçmen işçileri de kapsayacak şekilde genişletmelidir.

İKLİM KRİZİYLE YETERSİZ MÜCADELE

İklim değişikliği konusunda yasal olarak bağlayıcı bir uluslararası anlaşma olan 2015 Paris Anlaşması'na taraf olanlar da dahil olmak üzere bölgedeki devletler, iklim değişikliği ve çevresel bozulma ile mücadele hususunda gerekli önlemleri alamadı. 2022'de, iklim krizinin insan hakları üzerindeki yıkıcı etkilerine dair kapsamlı kanıtlara tanık olundu. Cezayir'de orman

yangınları geniş orman alanlarını yok etti ve 40'ın üzerinde kişinin ölümüne yol açtı. İran devamlı göl, nehir, sulak alan ve orman kaybı, yüksek düzeyde hava ve su kirliliği ve toprak çökmesi yaşadı. Irak'ta yoğun kuraklıklar, sıcak hava dalgaları ve kum fırtınaları 10.000'den fazla aileyi yerinden etti.

Bölgenin başlıca petrol ve gaz üreticisi ülkeleri, COP27'deki nihai anlaşmada yer alan tüm fosil yakıtları kademeli olarak ortadan kaldırma çağrısını desteklemede veya iklim değişikliğiyle mücadele için kendi ülkelerinde gerekli eylemleri gerçekleştirilmede başarısız oldu. Dünyanın en büyük petrol üreticilerinden biri olan Suudi Arabistan, sera gazı emisyonlarını azaltmak için ulusal katkı beyanlarını güncellemedi. Kişi başına sırasıyla dünyanın ikinci, üçüncü ve dördüncü en yüksek karbondioksit salan ülkeleri olan Kuveyt, Bahreyn ve BAE ile Katar da ulusal katkı beyanlarını güncellemedi. Hatta BAE, Paris Anlaşması kapsamındaki yükümlülüklerinin aksine, yıl boyunca petrol üretim seviyelerini artırdı.

Diğer devletler, küresel sıcaklık artışını 1,5°C'nin altında tutmak için 2030 emisyon hedeflerini güncellemede veya revize etmede başarısız oldu veya müteavazi taahhütlerini uluslararası mali desteğe bağlı hale getirdi. COP27'deki müzakerelere, Mısır'daki konferans sırasında protesto çağrıları nedeniyle gerçekleştirilen toplu gözaltıları da içeren insan hakları krizi gölge düşürdü. Olay, katılımcıların sorgulamaya, gözetime ve diğer taciz biçimlerine maruz kaldığı baskıcı bir ortamda gerçekleşti.

Devletler, karbon emisyonlarını azaltmak ve fosil yakıt projelerini finanse etmeyi durdurmak için acilen harekete geçmelidir. Ayrıca ulusal katkı beyanlarını gözden geçirmeli, bunlara saygı göstermeli ve Paris Anlaşması kapsamındaki tüm yükümlülüklerini yerine getirmelidirler.

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Mısır, Libya, İsrail/İşgal Altındaki Filistin Toprakları, Filistin Devleti, İran, Irak, Suudi Arabistan, Yemen, Lübnan ve Suriye'de resmi ve gayri resmi alıkoyma merkezlerinde işkence ve diğer türde kötü muamele fiili cezasızlıkla devam etti. "İtiraf" almak ve tutukluları cezalandırmak için ihlaller işlendi. İşkence yöntemleri arasında dayak, elektrik şoku, sahte infazlar, zorlayıcı ve acı verici pozisyonlarda tutma, cinsel şiddet, sağlık hizmeti vermeme ve uzun süreli hücre hapsi yer alıyordu. Neredeyse hiçbir vakada yetkililer, gözaltında işkence ve şüpheli ölüm iddialarına ilişkin yeterli soruşturma yürütmedi.

Libya'da milisler ve silahlı gruplar tutuklulara elektrik şoku, kırbaçlama, cinsel şiddet ve diğer yöntemlerle sistematik olarak işkence ve diğer kötü muamele uyguladı ve bunlar zaman zaman ölümle sonuçlandı. Suudi Arabistan'da yetkililer göçmen işçilere işkence ve kötü muamelele bulundular ve onları yeterli sağlık hizmetlerinden mahrum bıraktılar. Bu da gözaltında çok sayıda kişinin ölümüyle sonuçlandı. Mısır'da hapishanelerde, polis karakollarında ve Ulusal Güvenlik Ajansı tarafından yönetilen tesislerde işkence yaygınlığını sürdürdü. İsrail'de güvenlik güçleri Filistinli tutuklulara işkence ve kötü muamelede bulunmaya devam etti ve bu tür ihlaller, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Filistin yetkililerinin yönetimindeki alıkoyma ve sorgulama merkezlerinde de yaygın olarak devam etti. Lübnan'da bir askeri soruşturma yargıcı, gözaltında ölen Suriyeli bir mülteci davasında bir güvenlik teşkilatının beş üyesini işkence yapmakla suçladı, ancak dava yapısı gereği adil olmayan askeri mahkemelerde görüldü.

İran, Libya ve Suudi Arabistan uzuv kesme, kırbaçlama, kör etme, taşlama ve çarpmıya germe gibi bedensel cezaları içeren yasaları sürdürdü. İran'da, Mayıs ve Eylül ayları arasında yetkililer, hırsızlıktan hüküm giymiş beş kişinin parmaklarını kesti.

Bölgede mahkumlar genellikle insanlık dışı koşullarda tutuluyor. Aşırı kalabalık, yetersiz havalandırma ve hijyen, gıda ve su eksikliğine maruz bırakılıyor; zamanında ve uygun sağlık hizmetlerine, aile ziyaretlerine veya temiz havaya ve açık havada egzersize erişimleri engelleniyor. Bahreyn'de Ahmed Cabbar Ahmed'e 11 ay boyunca tıbbi bakım verilmedi, bu da onu yürüyemez veya kendi başına giyinemez hale getirdi. Sonunda bir hastane, omurgasına

yayılmış tüberküloz teşhisi koydu. BAE'de insan hakları savunucusu Ahmed Mansur, 2022 yılı boyunca şilte, yastık, kişisel hijyen malzemeleri, kitapları ve gözlükleri olmadan hücre hapsinde tutuldu.

Devletler işkence, yargısız infaz, zorla kaybetme ve diğer uluslararası hukuk suçları ile ciddi insan hakları ihlallerine ilişkin iddiaların bağımsız, tarafsız ve etkili bir şekilde soruşturulmasını sağlamalı, bu suçları önlemek için önlemler almalı ve mağdurlara onarım sağlamalıdır.

ÖLÜM CEZASI

Bölgedeki çoğu ülke ölüm cezasını sürdürdü. Mahkemeler kasten öldürmeyi içermeyen suçlar, onaya dayalı eşcinsel ilişki ve "din değiştirme" gibi uluslararası hukuk kapsamında korunan eylemler ve muhaliflere yöneltilen temelsiz veya muğlak suçlamalar nedeniyle adil olmayan yargılamalar sonucunda ölüm cezaları verdi.

Mısır, Suudi Arabistan, İran, Irak ve Filistin Devleti'nde infazlar uygulandı, fiilen Hamas yönetiminde olan Gazze Şeridi'nde 5 yıl aradan sonra ilk kez infaz gerçekleşti. Mısır, İran, Irak, Libya ve Suudi Arabistan'da ölüm cezaları, olağanüstü hâl mahkemeleri, askeri mahkemeler ve özel mahkemeler yoluyla yapılan yargılamalar gibi hiçbir şekilde adil olmayan yargılamalar sonucunda verildi. Ölüm cezasının siyasi bir baskı aracı olarak yaygın bir şekilde kullanıldığı İran'da 2022'de infazlar arttı ve halka açık infazlar yeniden başladı. İran, bölgede çocukken işledikleri suçlardan hüküm giymiş kişileri infaz eden tek ülkeydi. Suudi Arabistan'da on yılların en büyük tek toplu infazı 12 Mart'ta 81 kişinin infaz edilmesiyle gerçekleşti ve Suudi Arabistan iki yıllık resmi olmayan bir erteleme ardından uyuşturucuya bağlı suçlar nedeniyle infazlara yeniden başladı. Mısır ve Irak'ta 2022'de önceki yıllara göre daha az sayıda infaz gerçekleştirildi.

Devletler, nihai olarak ölüm cezasını tamamen kaldırmak amacıyla acilen infazları erteleme yasası çıkarmalıdır.

ULUSLARARASI

AF ÖRGÜTÜ

RAPORU 2022/23

ÜLKE BİLGİLERİ

TÜRKİYE

Türkiye Cumhuriyeti

Cumhurbaşkanı: **Recep Tayyip Erdoğan**

İnsan hakları savunucuları, gazeteciler, muhalif siyasetçiler ve diğerleri hakkında temelsiz soruşturmalar, yargılamalar ve mahkumiyet kararları devam etti. Parlamento, mevcut yasalarda çevrimiçi ifade özgürlüğünü daha da kısıtlayan sert değişiklikler yaptı. Polis, birçok ilde yasaklanan Onur Yürüyüşleri'ne katılan yüzlerce kişiyi hukuka aykırı güç kullanarak gözaltına aldı ve barışçıl toplanma hakkı ciddi şekilde kısıtlanmaya devam etti. **Danıştay, 2021 tarihli İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararını bozmayı reddetti.** Türkiye, dünyanın en yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülkesi olmayı sürdürdü. Ancak siyasetçiler arasında ve medyada yükselen mülteci karşıtı ırkçı söylemlerin yarattığı zeminin etkisiyle Afganların ve diğer mültecilerin başvuruları alınmadan geri gönderilmeleri ölümlere ve ciddi yaralanmalara neden oldu. İşkence ve diğer türde kötü muameleyle ilişkin ciddi ve güvenilir iddialar söz konusuydu.

ARKA PLAN

Mart ayında Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, Türkiye'de "yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele için yeterli ve koordineli bir yaklaşımın bulunmadığı" sonucuna vardı. Yıl sonunda resmi enflasyon %64,27'ye ulaştı ve milyonlarca kişi için yaşam maliyeti krizini derinleştirdi.

13 Kasım'da İstanbul'da meydana gelen bombalı saldırıda altı kişi öldü ve 80'den fazla kişi yaralandı. Yetkililer saldırıdan PKK ve Suriye merkezli Halk Koruma Birlikleri'ni (YPG) sorumlu tuttu. 20 Kasım'da Türkiye bombalama eylemine misilleme olduğunu ifade ederek Suriye ve Kuzey Irak'a hava saldırılarını düzenledi.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Mayıs ayında gazetecilerin ve vatandaşların gösteri ve eylemleri kaydetmesini engelleyen genelgenin yürütmesini durdurulmasına yönelik Danıştay kararı kesinleşti.

Haziran ayında, üç medya kuruluşundan 16 gazeteci ve Dicle Fırat Gazeteciler Derneği Eş Başkanı, Diyarbakır'da "silahlı terör örgütüne üye olmak" suçlamasıyla tutuklu yargılanmak üzere cezaevine gönderildi. Yıl sonunda hâlâ iddianame hazırlanmamıştı.

Pop şarkıcısı Gülşen, Nisan ayında kendisi ile bir grup üyesi arasında geçen mizahi bir konuşmaya dair sosyal medyada dolaşan bir video nedeniyle "halkı kin ve düşmanlığa tahrik" suçundan Ağustos ayında cezaevine girdi. Üç gün sonra ev hapsine alındı, ev hapsi iki hafta sonra kaldırıldı. Davası yıl sonunda hâlâ devam ediyordu.

Eylül ayında, Ankara Bölge Adliye Mahkemesi, 2019'da Türk Tabipleri Birliği (TTB) Merkez Konseyi'nin 11 üyesine yönelik terör propagandası ve halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçlamalarıyla verilen mahkumiyet kararını bozdu. Ekim ayında savcı karara itiraz etti. Yıl sonunda itiraz hâlâ sonuçlanmamıştı.

Ekim ayında parlamento, "sansür yasası" olarak anılan bir paketle çeşitli yasalarda değişiklikler yaptı. Tedbirler, "halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma" suçunun getirilmesi ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun yetkilerinin artırılmasını içeriyordu. Bu değişikliklerle birlikte kurum sosyal medya şirketlerini içerikleri kaldırmaya ve kullanıcı verilerini paylaşmaya zorlama, aksi halde para cezasına çarptırma ve bant genişliğini ciddi şekilde azaltma yetkisi elde ediyordu. Yasa ayrıca cezai, idari ve mali sorumluluklar ekleyerek, sosyal medya şirketlerine yönelik mevcut katı kuralları daha da genişletiyordu.¹ Aralık ayında, Bitlisli gazeteci Sinan Argül, doğrulanmamış cinsel istismar iddialarını paylaştığı bir tweet nedeniyle yeni suç kapsamında tutuklanan ilk kişi oldu. 12 gün sonra, 22 Aralık'ta serbest bırakıldı.

Aralık ayında siyasi güdümlü bir davada mahkeme, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu'nu "kamu görevlisine hakaret" suçundan mahkum etti

ve siyasetten men etti. Yargılama, İmamoglu'nun 2019'da medyaya yaptığı yorumlarda Türkiye'nin Yüksek Seçim Kurulu üyelerini "ahmak" olarak nitelendirdiği iddiasıyla açıldı. Temyiz kararı bekleniyor.

TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Yetkililer, Cumartesi Anneleri/İnsanları'nı, 1980'ler ve 1990'lardaki zorla kaybetmeleri protesto etmek için düzenli olarak bir araya geldikleri Galatasaray Meydanı'nda barışçıl toplanma hakkından mahrum etmeye devam etti. Haziran ayında çevik kuvvet polisi grubun 900. barışçıl toplanmasını engelleyerek insan hakları avukatları Öztürk Türkoğan ve Eren Keskin ile çok sayıda kayıp yakınına gözaltına aldı.² Ağustos ayında polis, Cumartesi Anneleri/İnsanları'nın Uluslararası Zorla Kaybedilenler Günü münasebetiyle Altınşehir Mezarlığı'nda düzenlediği barışçıl protestoyu engelledi ve 14 kişiyi gözaltına aldı. Ağustos 2018'de 700. toplanmaya katılan 46 kişi hakkındaki temelsiz yargılama devam etti. Eylül ayında polis, grubun beşinci duruşması öncesinde Çağlayan Adliyesi önünde basın açıklaması yapmasını engelledi ve üçü avukat olmak üzere 16 kişiyi gözaltına aldı.

Onur Yürüyüşleri'ne yönelik hukuksuz kısıtlamalar devam etti. LGBTI+ hakları örgütleri ülke genelinde 10 Onur Yürüyüşü'nün yasaklandığını ve Onur Haftası'nda 530'dan fazla kişinin gözaltına alındığını belgelediler. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) rektörlüğünün üç gün önceden tüm öğrencilere e-posta yoluyla Onur Yürüyüşü'ne "kesinlikle izin verilmediğini" bildirmesinin ardından 10 Haziran'da polis, öğrencilerin gerçekleştirmek istediği Onur Yürüyüşü'nü engelledi ve 38 öğrenciyi gözaltına aldı.³

Haziran ayında yetkililer, İstanbul'daki tüm Onur Haftası etkinliklerini keyfi olarak yasakladı. 26 Haziran'da polis, yasağa karşı koyarak İstiklal Caddesi'nde toplanan LGBTI+ aktivistlerini göz yaşartıcı gaz ve plastik mermi kullanarak dağıttı ve en az 370 katılımcıyı keyfi olarak gözaltına aldı.

Ekim ayında savcı, Ocak 2021'de düzenlenen bir protesto sırasında "kamu

malına zarar verme" suçundan yargılanan sekiz Boğaziçi Üniversitesi öğrencisinden dördünün, suç teşkil eden bir eyleme dair kanıt sunulmamasına rağmen, mahkumiyetini talep etti. Bu suçun dört yıla kadar hapis cezası var. Mayıs ayında kampüste düzenlenen Onur Yürüyüşü sırasında gözaltına alınan 70 Boğaziçi Üniversitesi öğrencisinin tamamı Kasım ayında "Kanuna Aykırı Toplantı ve Yürüyüşlere Silahsız Katılarak İhtara Rağmen Kendiliğinden Dağılma" ile suçlandı.

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Türkiye, kara para aklama ve terörizmin finansmanı ile mücadele konusundaki tavsiyelerini STÖ'lerin taciz edilmesini kolaylaştırmayı maskeleyerek için kullanırken, hükümetler arası Mali Eylem Görev Gücü'nün "gri listesinde" kalmaya devam etti. Yetkililer ayrıca Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun kapsamında, STÖ'lere yönelik müdahaleci denetimleri yoğunlaştırdı.

2021'de ikinci büyük muhalefet partisi olan Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) kapatılması ve 451 yönetici ve üyesine 5 yıl siyaset yasağı verilmesine yönelik dava, yıl sonunda hâlâ sürüyordu. Kasım ayında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Türkiye'nin, HDP eski Eş Genel Başkanı Figen Yüksekdağ ve diğer 13 eski milletvekilinin haklarını, devletlerin insan haklarını kısıtlama yetkisini sınırlayan 18. Madde kapsamında ihlal ettiğine hükmetti.

Nisan ayında İstanbul 13. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde "kadın haklarını savunma kisvesi altında, yasa dışı ve ahlak dışı faaliyetlerde bulunduğu... Türk aile yapısını zedelediği" iddiasıyla Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'na yönelik kapatma davası başladı.

İstanbul'daki Tarlabası Toplum Merkezi'ne "toplumda LGBT+ olarak bilinen bireylerin cinselliğini normalleştirerek çocukların cinsel yönelimlerini etkilemeye çalışmak" iddiasıyla Mayıs ayında açılan dava yıl sonunda devam ediyordu. Merkezin faaliyetlerinin durdurulmasına yönelik Şubat ayında verilen

ayrı bir mahkeme kararı, Nisan ayında kaldırılmıştı.

CEZASIZLIK

Nisan ayında, İstanbul 11. Ağır Ceza Mahkemesi, 2018 yılında gerçekleşen gazeteci Cemal Kaşıkçı cinayetiyle suçlanan 26 Suudi vatandaşın gıyabında yargılanmasını askıya aldı ve davanın Suudi Arabistan'a devredilmesine karar verdi. Bunun üzerine iki ülke arasındaki ikili ilişkiler gelişti.

2015 yılında insan hakları avukatı Tahir Elçi'yi öldürmekle suçlanan üç polis memuru ve PKK üyesi olduğu iddia edilen bir kişinin yargılanmasına ikinci yılında devam edildi.

2011 yılında Hopa ilçesinde düzenlenen bir protesto sırasında Metin Lokumcu'nun ölümüne neden olmaktan 2020 yılında suçlanan 13 polis memurunun yargılanmasına da devam edildi.

İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI

İHD Eş Başkanı Öztürk Türkdoğan'a yıl içinde "örgüt üyeliği", "kamu görevlisine hakaret" ve "Türk milletini aşağılama" suçlarından üç ayrı dava açıldı.⁴ İlk iki yargılamada verilen beraat kararlarına yapılan itirazlar Ankara Bölge Adliye Mahkemesi'nde henüz karara bağlanmadı. Üçüncü yargılama yıl sonunda devam ediyordu.

Osman Kavala ve Selahattin Demirtaş davalarında mahkemeler AIHM kararlarını uygulamazken, Cumhurbaşkanı ve hükümetin diğer üst düzey üyeleri bu kararların Türkiye'yi bağlamadığını iddia ettiler. Osman Kavala'nın 2019 kararı uyarınca cezaevinden tahliye edilmemesi, Şubat ayında Avrupa Konseyi'nin Türkiye aleyhine ihlal prosedürü başlatmasına neden oldu. Bu, şimdiye kadar bir üye devlete karşı başlatılan ikinci ihlal prosedürüydü.

Nisan ayında, İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi, herhangi bir delil olmamasına rağmen Osman Kavala ve diğer yedi kişiyi yeniden yapılan Gezi Parkı yargılamasında suçlu buldu. Osman Kavala, "hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs" suçundan hüküm giydi ve şartlı tahliye imkanı olmaksızın müebbet hapis cezasına

çarptırıldı. Osman Kavala'ya yardım ettikleri iddiasıyla sanıklardan Mücella Yapıcı, Tayfun Kahraman, Can Atalay, Mine Özerden, Çiğdem Mater, Hakan Altınay ve Yiğit Ekmekçi 18'er yıl hapis cezasına mahkum edildi. Bu kişiler hakkındaki mahkumiyet kararlarına yapılan itirazlar, yıl sonunda Bölge Adliye Mahkemesi'nde beklemeydi.

Yine Nisan ayında İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi, 2016'daki darbe girişiminin ardından kapatılan Özgür Gündem gazetesi ile bağlantılı ana davada insan hakları avukatı Eren Keskin hakkında "terör örgütüne üye olmak" suçundan verilen mahkumiyeti ve cezayı onadı. Özgür Gündem'in bir günlük nöbetçi genel yayın yönetmenliğiyle ilgili yargılamaların ardından Eren Keskin'in cezaları yıl sonunda toplam 26 yıl dokuz aya ulaştı. İtirazlar Yargıtay'da henüz karara bağlanmadı.

Mayıs ayında AIHM, Taner Kılıç'ın 2017 ve 2018'deki tutukluluğunun özgürlük, güvenlik ve ifade özgürlüğü haklarını ihlal ettiğine hükmederek "tutuklanmasının, iddia edilen suçları işlediğinden şüphelenmek için makul nedenler olmaksızın gerçekleştirildiği" sonucuna vardı. Kasım ayında Yargıtay, uzun yıllardır devam eden Hak Savucuları Davası ile ilgili, Taner Kılıç'ın "terör örgütü üyeliği" suçundan haksız mahkumiyetini "eksik soruşturma" gerekçesiyle, diğer üç insan hakları savunucusunun "terör örgütüne yardım" suçundan mahkumiyetini ise "delil yetersizliği" nedeniyle bozdu.

Eylül ayında Göç İzleme Derneği'nin en az 15 üyesi, personeli ve yönetim kurulu üyelerinin de aralarında bulunduğu 23 kişi hakkında "terör örgütüne üye olmak" suçlamasıyla dava açıldı. Savcılık, derneğin yayımladığı üç raporun "terör örgütü propagandası" amaçlı olduğunu ve çeşitli yabancı kaynaklardan sağlanan fonların silahlı bir gruba aktarıldığını iddia etti. Davanın ilk duruşması 13 Aralık'ta görüldü.

Ekim ayında Türk Tabipleri Birliği Başkanı Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı "terör örgütü propagandası yapmak" suçundan tutuklandı.⁵ Fincancı katıldığı bir canlı yayında, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde PKK üyelerine karşı kimyasal silah kullanıldığı

iddialarına ilişkin bağımsız bir soruşturma yapılması yönünde çağırıda bulunmuştu. İstanbul 24. Ağır Ceza Mahkemesi aynı suçlamayla hazırlanan iddianameyi Aralık ayında kabul etti. İlk duruşma 23 Aralık'ta görüldü.

AYRIMCILIK

KADIN HAKLARI

Mayıs ayında kadınları ve sağlık çalışanlarını şiddetten korumayı amaçlayan bir yasa yürürlüğe girdi. Kanun, kadına yönelik ısrarlı takibi ayrı bir suç olarak tanımlıyor, mahkemelerin takdir yetkisini faillerin cezalarını azaltma yönünde sınırlandırıyor ve bir çocuğa veya ayrılmış/boşanmış eşe karşı işlenmesi durumunda ağırlaştırılmış hapis cezalarını artırıyor.

Hükümetin açıkladığı resmi istatistiklere göre erkekler yılın ilk 10 ayında kadın cinayetlerinde en az 225 kadını öldürdü, ancak bazı raporlar çok daha yüksek sayılar kaydetti. Örneğin Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 393 kadının öldürüldüğünü bildirdi.

Mart ayında, Diyarbakır merkezli Rosa Kadın Derneği'nden üç kadın, polis tarafından gözaltına alındı ve asılsız bir şekilde "terör örgütüne üye olmak" ile suçlandı. Savcılar, derneğin Dünya Kadınlar Günü ve Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü etkinliklerinin silahlı bir grubun talimatıyla yapıldığını öne sürdü.

Temmuz ayında, Türkiye'nin en yüksek idare mahkemesi olan Danıştay, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden (İstanbul Sözleşmesi) çekilmeye yönelik 2021 Cumhurbaşkanlığı kararının iptali için onlarca kadın örgütü, baro ve diğer kuruluşların yaptığı başvuruyu reddetti. Mahkeme bu kararlar, yürütmenin sözleşmeden tek taraflı olarak çekilmesini bilfiil tasdiklemiş oldu. Konsey'in başvuruları reddetme kararına karşı yapılan itiraz henüz bir karara bağlanmazken, kadın hakları örgütlerinin çok sayıda ayrı başvurusu yıl sonu itibariyle hâlâ değerlendirilmeye alınmamıştı.

LGBTİ+ HAKLARI

Hükümet yetkilileri dahil bazı siyasetçiler devamlı olarak LGBTİ+'lara karşı nefret söylemine ve karalama kampanyalarına başvurdu ve bunlar medya tarafından körüklendi. Ayrımcılık, korkutma ve şiddet, polisin barışçıl yürüyüşleri şiddet kullanarak dağıtmaya çalıştığı ve katılımcıları gözaltına aldığı Onur Haftası'nda özellikle gözle görülür hale geldi.

Eylül ayında, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), LGBTİ+'ların "virüs" olarak anıldığı ve "ailelerin yıkımına" neden olmakla suçlandığı bir "kamu spotu" videosuna onay verdi. Video, İstanbul'da yapılacak LGBTİ+ hakları karşıtı bir gösterinin duyurusunu yapıyordu.

MÜLTECİLERİN VE GÖÇMENLERİN HAKLARI

Türkiye yetkilileri, sınırda koruma bekleyen binlerce Afgana yönelik, başvuruları alınmadan İran'a geri gönderilmeleri için atış mühimmatı dahil olmak üzere hukuka aykırı güç kullandı.⁶ Bazı durumlarda sınırdan geçmeye çalışan Afganlara karşı ateşli silah kullanıldı ve bu olaylar ölüm veya yaralanmalarla sonuçlandı. "Gönüllü geri dönüş" kisvesi altında, bazı kişiler hukuka aykırı bir şekilde uçaklarla Afganistan'a sınır dışı edildi.

Temmuz ayında AİHM, Akkad/Türkiye Davası'nda Türkiye'de yasal olarak ikamet eden Suriyeli bir erkeğin "gönüllü geri dönüş" kararının kötüye kullanılması suretiyle Suriye'ye zorla gönderilmesinin, başvuru hakkının, özgürlük ve güvenlik hakkının ve alçaltıcı muamele yasağının ihlali olduğuna karar verdi. İnsan hakları örgütleri, Şubat ve Temmuz ayları arasında Türkiye makamlarının yüzlerce Suriyeli mülteciyi keyfi olarak gözaltına aldığı, alıkoymadığını ve hukuka aykırı şekilde geri gönderdiğini belgeledi.

İŞKENCE VE DİĞER TÜRDE KÖTÜ MUAMELE

Görgü tanıkları, Nisan ayında İstanbul'daki Marmara (eski adıyla Silivri) Cezaevi'nde kalabalık bir gardiyan grubunun mahkumları dövdiğünü ve intihara sürüklediğini bildirdi. Ferhan Yılmaz adlı bir mahkum, gardiyanlar tarafından işkence ve diğer türde kötü muameleye maruz bırakıldığı iddia edildikten sonra Nisan ayında hastanede öldü. Diğer on mahkumun da gardiyanların kendilerini dövdiğünü bildirmeleri üzerine ülke çapındaki farklı cezaevlerine nakledildiği öne sürüldü. Silivri İlçe Cumhuriyet Başsavcılığı iddialarla ilgili soruşturma başlatıldığını duyurdu ancak yıl sonunda henüz sonuç belli değildi.

1. "Türkiye: "Dezenformasyon Yasası" hükümetin denetimini sıkılaştırıyor ve ifade özgürlüğünü kısıtlıyor", 24 Ekim.
2. "Türkiye: Cumartesi Anneleri/İnsanların 900. buluşmasında polis, hak savunucularını ve kayıp yakınlarını gözaltına aldı", 25 Haziran.
3. "ODTÜ Onur Yürüyüşü'ne izin verilmeli", 7 Haziran.
4. "Türkiye: Öztürk Türkoğan hakkındaki temelsiz kovuşturma, insan haklarını savunan herkese yönelik bir saldırıdır", 21 Şubat.
5. "Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı serbest bırakılmalı", 27 Ekim.
6. "Bizi İnsan Yerine Koymuyorlar": Afganların Türkiye ve İran'dan Hukuka Aykırı Olarak Geri Gönderilmeleri, 31 Ağustos.

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ

2022/23 RAPORU

DÜNYADA İNSAN HAKLARININ DURUMU

2022 yılında yeni çatışmalar, belli bir aradan sonra devam eden ve uzun yıllardır arasız süregelen çatışmalar yaşandı. Korkunç trajedilere neden olan bu çatışmaların bazılarında savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlendi. Bazı devletler bu çatışmalardan veya farklı krizlerden kaçmaya çalışan kişilere insanca muamelede bulunmadı. Dünyanın dört bir yanında yetkililer, evrensel özgürlükleri hedef alan sert baskılarını sürdürdüler. Bu ciddi suistimallere yönelik uluslararası tepkiler yıl boyunca değişiklik gösterdi. Bazıları kinandı, bazıları desteklendi ve birçoğu görmezden gelindi.

Ekonomik krizler, gıda ve akaryakıt fiyatlarının hızla yükselmesine neden oldu ve sağlık ve diğer sosyal hizmetler üzerindeki baskıyı artırdı. Bu baskıdan en çok, en ağır biçimde ötekileştirilen gruplar etkilendi ve eşitsizlikler arttı. Kadınlar, kız çocuklar ve LGBTİ+'lar toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılığa maruz bırakıldı. Ancak devletler, durumları daha da vahim hale gelen bu grupları desteklemekte yetersiz kaldı.

Uluslararası Af Örgütü 2022/23 Raporu bu meseleleri küresel ve bölgesel düzeylerde birbirine bağlıyor. 156 ülkenin 2022 yılındaki insan hakları durumunu inceliyor ve harekete geçme çağrısını yapıyor. Devletlerin ve ilgili diğer kurumların bu zorlukların üstesinden gelmek ve dünya genelinde insanların yaşamlarını iyileştirmek için hangi adımları atabileceklerini gösteriyor. Bu rapor, devlet liderleri, politika yapımcılar, savunucular, aktivistler ve insan haklarıyla ilgilenen herkes için temel okuma niteliğindedir.

[amnesty.org.tr](https://www.amnesty.org.tr)

AMNESTY
INTERNATIONAL

